

Amherst College Library

Amherst College

891.99

G-15

6 NOV 2013 97

ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ Խ. ՆԱԶԱՐԵԱՆ

ԵՐԶԱՆԿՈՒԹԵԱՆ

ԵՐԿԻՐԸ

— ԻՄԱՍՏՈՒԹԵԱՆ ՅԱՂԹԱՆԱԿԸ —
ԳԻՍԱԻՈՐԻՆ ԳԱԼՈՒՍԸ

ԲԱՐՈՅԱԿԱՆ ՏԻԱՄ

ԶՈՐՍ ԱՐԱՐՈՒԱԾ

ՇԻՆՂ, ԵՒ ԱՀԱԻՈՐ ՊԱՏԿԵՆՆԵՐՈՎ,

Յայագրիչ ՎԱՂԻՆԱԿ Ս. ԲԻՒՐԱՏ
Կ. Պոլիս Սուլթան Լամաճ Մոլա

1910

STAB

398

39

ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ Խ. ՆԱԶԱՐԵԱՆ

391.33

G-15

4

ԵՐԶԱՆԿՈՒԹԵԱՆ

ԵՐԿԻՐԸ

— ԻՄԱՍՏՈՒԹԵԱՆ ՅԱՂԹԱՆԱԿԸ —
ԳԻՍԱԻՈՐԻՆ ԳԱՆՈՒՍՏԸ

Տպագրիչ ԿԱՂԻՆԱԿ Ս. ԲԻԻՐԱՏ

Կ. Պոլիս Սուրբան Համալս Ծոլս Թառ

1910

Ն Ա Խ Ա Բ Ա Ն

Երկրի վրայ գոյութիւն ստեղծող արարածներուն մէջ միայն մարդն է որ մեծամասնութեամբ իր բարձր կոչումը կ'արձամարտէ ու իր մարդկային բնական, ազնիւ ձգտումներուն և ընդունակութիւններուն տրամազօրէն կը հակառակի՝ գերեկան համակերպող կենցաղ մը շինելով իրեն :

Այո, մարդն է միայն որ իբր մարդ չուզեր բարոյական ու գաղափարական կեանք մը ունենալ գէթ մարդկային ընկերութեան ընկերական գործառնութիւններուն զիտական և բանաւոր կազմակերպութիւն մը տալով : Պատճառը որոշ է : Որովհետեւ ա՛ն իբր կենդանի՝ բնազդի կը հետեւի և պատահական զիպուածներու կ'ենթարկուի ակամայ, ամենափոքր գաղափար մը իսկ չունենալով իր թանձր ազիտութեան մասին :

Միւս կողմանէ՝ երկրագործութեան, արհեստի, ճարտարարուեստի, վաճառականութեան և արուեստի մէջ ընդօրինակող և հետեւող գործունէութեան մը տիրանալով՝ կ'ուզէ հաւատալ թէ իր անհատական և սոսկ նիւթական պէտքերը գոհացնելու պայմաններ ստեղծելով վայելքի և երջանկութեան կը հասնի :

Անա այս եզրակացութիւնը իր մէջ իտէալի տեղ կը բռնէ և հետեւաբար զայն իրականացնելու միայն կը ձգտի, ու բոլորովին կը լքէ իր ներքին մարդը անպաշտպան և անզարգ, ու զայն կազմակերպելու տարրական պահանջներն իսկ չգործադրեր : Այս իրականութեան պատճառով ա՛ն անկարող կ'ըլլայ բացարձակապէս իր նախապաշարումներէն և անպիտան համոզումներէն ազատագրուիլ, իր հոգեկան պահանջները փո-

10094-57

խել, գիտակցութիւն ձեռք բերել ու իր վրայ ճնշող ճակատագիրը բարելաւել՝ ճշմարիտ սկզբունքներու, գաղափարներու և բարձր բարոյականի հետամուտ ըլլալով:

Տգիտութիւնը սակայն՝ որչափ որ բարեկարգող և հնարող, կազմակերպող և ստեղծող ձիրքերէ զուրկ է բայց և այնպէս զգայաշանական, բարոյական տպաւորութիւններու լաւատես ընդունակ է, հետեւաբար, կարելի է զայն ստեղծող և բարեկարգող հնարող և կազմակերպող յարմարութիւններով և ձգտումներով օժտել, միայն թէ երկար ժամանակ պէտք է զայն ներգործիչ դրութեան մը ենթարկել: Այդ դրութիւնը պիտի ըլլայ գլխաւորապէս գեղարուեստի դրութիւնը, որովհետեւ ան միւս բոլոր դրութիւններէն անհամեմատ աւելի ներգործող հանգամանքներ կը պարունակէ, մանաւանդ թատերական ներկայացումը որ լիակատար գեղարուեստն է բնական և ընկերական թանձրացած երեւոյթներով բաղադրուած որ գլխաւոր զգայարանքներուն այսինքն աչքին և ականջին միջոցաւ ուղեցին կարեւոր կեդրոններուն վրայ խոր ակօսներ կը բանայ և զարգացնող հետքեր կը ձգէ:

Գեղարուեստը— բայց գաղափարական և բարոյական գեղարուեստը— ոչ թէ միայն գեղեցկագիտական ճաշակը կը նրբացնէ և կ'ազնուացնէ, այլ և կը զարգացնէ և կը կազմակերպէ ներքին ետք, անոր տալով բնական և ընկերական լուրջ ճանաչողութիւն, ընտրողութիւն և մանաւանդ ձեռներեցութիւն և գործունէութիւն:

Հոգեբանական այսպիսի շարժառիթներէ դրդուած միայն կը հրատարակենք ներկայ բարոյական և գաղափարական տուտը որ կը պատկերացնէ երկրի իսկական

վիճակը ուր կը գործէ սանձարձակ Տգիտութիւնը իր երեք արբանեակներով— դրամապոետութիւն, կնամուլութիւն և փառաստուլութիւն,— իսկ գաղափարական ազատականներ բոլորովին անձնուէր և ծառայող ժողովրդեան դատին, չըջապատուած բռնութեան այլազան նենգութիւններէն, հազար ու մէկ դժուարութիւններու յաղթելով՝ ժողովուրդը կը կրթեն գաղափարական տեսակէտներով և կը կազմակերպեն զայն, որ կը յաջողի քանդել տգիտութեան տիրապետութիւնը որ երկրի թշուառութեան միակ պատճառն է: Եւ արդարեւ այն ատեն մարդիկ եռնանիկ պիտի ըլլան՝ երբ կատարեալ իմաստութեան և գիտութեան հասնին:

Յ. ՆԱԶԱՐԵԱՆ

ԱՆՁԵՐ

Հրանդ կոմս Ամատունի.— Արմատական աղատական.

Վահան.— Հրանդի բարեկամը.

Եչոտ.— Ժողովրդական փռօփականտիսթ.

Տիրան.— Փռօփականտիսթ և կազմակերպով.

Մարտիկ.— Սպասաւոր Հրանդի.

Աստղիկ.— Ազնուական օրիորդ, սիրահար և ոտիս Հրանդի.

Զապէլ.— Աստղիկի նաժիշարը.

Վասակ.— Ոստիկանապետ բռնութեան.

Սուրէն.— Հարցաքննիչ դատաւոր.

Տգիտութեան ոգի.

Դրամապաշտութեան ոգի.

Կնամոլութեան ոգի.

Իմաստութեան ոգի, Յաւերժահարսեր.

Պողոս.— Աղքատ երկրագործ.

Յակոբ.— »

Գրիգոր.— Աղքատ մուճակագործ.

Զօրականներ, իշխաններ, կղերներ, զրամատէրներ, փառամոլներ, կնամոլներ, աղքատներ, աղէտներ.

ԵՐԶԱՆԿՈՒԹԵԱՆ ԵՐԿԻՐԸ

Իմաստութեան յաղթանակը — Գիտաւորին գալուստը

ԱՐԱՐՈՒԱԾ Ա.

Վերլուծում.— Ծախուած երկիրը, բռնապետութեան դէմ կազմակերպութիւն՝ գաղափարապաշտ խումբերու և միութիւն, զրկուածներու տեսարան, ընդհանուր շարժում:

ՏԵՍԻՒ Ա.

Տեսարանը կը ներկայացնէ աշխատանոց մը ուր կան գիտական գործիքներ, գիբեր, փարսկներ, երկրագունց, սեղան արձուներ եւ այլն:

Հրանդ.— (Առանձին, զլուսը ձեռներուն մեջ, յուզուած եւ մտազբաղ: Վարագոյրը բացուելէ վերջ պան մը լուսիւն եւ յետոյ հառաչելով)

Ո՛հ... երկիրը ծախուած է, սեփականութիւն դարձած է զնողներուն...: Այո՛, ամբողջովին ծախուած է... Ինչը ծախուած, ջնէրը ծախուած, օ՛ղը, արե՛ւը ծախուած, հոսանքնե՛րը, զօրութիւննե՛րը ծախուած...:

Շարժում, ո՛յժ, աշխատութիւն ծախուած, գիւտները, արուեստները, հանձնը, տաղանդը ծախուած...:

Երկրի վրայ ամբողջ բնութիւնը աճուրդի հանած

ն ժարդիկ... Մարդկութեան իտէալ ծախելու և զը-
կու հրէշային իտէալ մը եղած է... ան, երբեք կա-
կի չէ երեւակայել նկարագրի անյսքան ինկածու-
լն... :

կան Ո՛վ մա՛րդ, զգա՛ դուն, զգա՛ թէ ձեռքերդ ու
նորքերդ ծախուած են, ջիղերդ ու գործունէութիւնդ
ծախուած են, անդամներդ ու զգայարանքներդ ծախ-
ուած են... զարնուիտրէն զգա՛ թէ մի՛տքդ ու իմացա-
կանութիւնդ ծախուած են... յղացումներդ, սկրզ-
բունքներդ, գաղափարներդ ու խոկումներդ ծախուած
են... դատողութիւնդ, գիտակցութիւնդ, կամքդ և
ընտրողութիւնդ ամէնքն ալ ծախուած են... : Արո՛ւ
կը պատկանիս դուն — անոր՝ որ քեզ կրցած է գնել...
անոր՝ որ քեզ ծախու առած է, քու մարդկութիւնդ
ծախու առած... : Ո՛չ, բնա՛ւ երբեք, դուն քեզի չես
պատկանիր ու չպիտի պատկանիս, անա՛ անյսքան անա-
ւորորէն դաւադրած են քու մարդկային ազատութեանդ
ու մեծութեանդ... Եւ դո՛ւն որ ճակատագրուած էիր
դիւցազն մ՛ըլլալու, յաղթական ու փառապանծ յա-
ռաջիմութեան ճիւնաթոյր նժոյգին վրայ նստած՝ եր-
ջանկութեան աւետարել պատգամաւորի դերը կատա-
րելու, բնութեան մեծադորդ ու ժերուն և պակուցիչ
գորութիւններուն արդիւնագործումին միակ վարիչը ըլ-
լալու, որ գիտական հրաշալիքներ պիտի արտադրէիր
ու հսկայ գլուխ գործոցներով երկիրը պիտի զարգա-
րէիր, ներկելով զայն սխրալի և հեշտալի գոյններու ներ-
դաշնակութիւնովը՝ և քու հսկայական գործերդ իբրեւ
խորխտ թանգարանի մը ամբարտակը, իբրեւ թանկա-
գին գոհար մը պիտի ցցուէին բնութեան կուրծքին վրայ
ու աստղերը անոնց վրայ պիտի նախանձէին և յաւէր-
ժականները այդ հեղինակութիւններուդ վրայ պիտի
հիանային... :

Օ՛հ, այս ո՛րքան փոփոխութիւն և ո՛րքան անա-
ւոր անկում... հիմա ի՞նչ ես, — ծախուած մը լո՛կ,

ստրկացած գերի՛ մը... ոչ բնութիւնը և ոչ ժարդը ոչինչ
ունին քու մէջդ... շահածով վագրերու յաղթանակին
աւարը, կը խնամուիս, կը գիրանաս, ընչաքաղցներու
անժուժկալ և վաշուէր ստամոքսը կշտացնելու հա-
մար... երեւակայէ՛ որ որսի թռչունէ մը, որսի երէէ
մը աւելի չես արցեր... : Այն կեանքը որ քեզի չպատ-
կանիր լիովին՝ կեանք չէ՛ ան, այն ա՛չքը որով դուն
չես անններ՝ աչք չէ՛ ան, այն կարողութիւնները որոնց
դուն տէրը և իշխանը չես՝ քեզի չեն վերաբերիր, քուկդ
չին անոնք... : Ընկերական գործունէութիւնդ կաշ-
կանդուած, անհատական ազատութիւնդ շղթայակապ,
բնութեան ամենամեծ պարզուէն, ազատութենէն զըր-
կուած, գնա՛, սողա՛ երկրի վրայ լորեւ անհեթեթ վի-
շապ մը, անձոնութիւններու մարմնացում, ու թող
բունութիւնը դժոխային քրքիչներ արձակէ՛ իր բունա-
պետութեան բազինին առջեւ մորթելով վիժուկներդ
անխնայ և անոնց արիւնը սրսկելով այս անիծեալ ու
ծախուած հողին վրայ՝ իր անթիւ ոճիրներուն սրբա-
գործումին համար... :

Օր մը, այդ վիշապ մարմինեդ հիդրայ մը պիտի
ծնի որ պիտի ըլլայ հսկայ, լեռներու երկար շղթանե-
րուն չափ հսկայ, պրազլիւիական անտառներուն չափ
հսկայ, որ ամէն վայրկեանի մէջ պիտի աճի, պիտի
մեծնայ, պիտի զարգանայ ու պիտի փաթթուի ամբողջ
երկրագունդին վրայ : Անոր ամէն կողմերէն գլուխներ
պիտի ցցուին ու այդ գլուխները զինուած պիտի ըլլան
եղջիւրներով, ժանիքներով, վրիժակներով ու պատիճ-
ներով անոր ամէն կողմերէն հիդրայական բազուկներ
պիտի երկարին վամբիրի ծծող բերաններով, ճիրաննե-
րով և մագիլներով զինուած :

Ահա այս անուիլ հիդրան պիտի պատուէ երկիրը՝ և
անոր հիւթերն ու գորութիւնները, սնունդն ու արտա-
դրութիւնները պիտի լափէ :

Բուսականութիւնը ամբողջ պիտի չորնայ ու մոխիր

պիտի դառնայ, բովանդակ կենդանականութիւնը անոր համադրամները պիտի կազմէ, ոչ մէկ նիւթ, ոչ մէկ հանք չպիտի վերապրի և երկրագունտը քանի մը վայրկեանի մէջ պիտի փոխադրուի հիդրային որովայնը, որ իր ճիւղադային կատաղութիւնը կատարելապէս չկրնալ յազեցնելով պիտի ոռնայ պիտի ոռնայ որտազին, ու իր միլիոնաւոր բերաններէն ու կոկորդներէն դուրս պիտի ժայթքեն թրթռուն, գոռացող և թունաւոր կազեր, ու հզօր սատու մը պիտի ընէ և պիտի յարձակի արեւին վրայ զայն ալ լափելու համար ու պիտի այրի հոն, և ես գոհեմ հիմա որովհետեւ հիդրայով երկիրը՝ այսինքն բոնութիւնը պիտի կործանի իսկ արեւով ու կրակով ալ հիդրան պիտի աճիւնանայ:

Ծախուած երկրին ապագան այս է, ծախուած մարդկութեան, ծախուած ազատութեան ապագան այս պիտի ըլլայ...: (Դուռը կը զարնուի)

Տ Ե Ս Ի Լ Բ.

ՀՐԱՆԴ ԵՒ ՄԱՐՏԻԿ

Հրանդ.— Մաէ՛ք:

Մարտիկ.— Տէր իմ, Պ. Վահան եկած է և ձեզի հետ տեսնուելի կ'ուզէ:

Հրանդ.— Թող հրամայէ: (Սպասուորը կը մեկնի) Տագնապալի կացութեամբ մէջ բարեկամի մը գալուստը լաւ նշան է: (Վահանն ներս կը մտնէ, Հրանդը անոր ձեռքը սեղմելով.)

Տ Ե Ս Ի Լ Գ.

ՀՐԱՆԴ ԵՒ ՎԱՀԱՆ

Հրանդ.— Սիրելիս, խիստ պատեհ առիթի մէջ եկար, այս պահուստ անկեղծ բարեկամի մը շատ պէտք աւնէի, ծայրայեղօրէն յուզուած էի, մարմինս զգացումներուս նեղ կուգար, առանձնութիւնը և լուսթիւնը շահագործեցի և դուրս թափեցի անխնայ այն բոլոր հրատապ խորհուրդներս որոնց համար յիմար մարդկութեան նախատինքին նշաւակ կ'ըլլամ: Ծախուած երկրին՝ ծախուած զաւակներէն մէկն ալ ես եմ, կ'ուզեմ կործանել չղթայի և բանտի տիրապետութիւնը, կ'ուզեմ այրել հիւանդանոցներու և յիմարանոցներու վերածուած քաղաքները, բայց... անկարող եմ:

Վահան.— Բռնութեան ոճիրներուն և զրկանքներուն համակերպող ու սիրայօժար հանդուրժող ազգերու մէջ կ'ապրինք որոնց համար ազատականներու և գաղափարականներու գոյութիւնը անտանելի է, ինչպէս խաւարին համար անտանելի է լոյսին գոյութիւնը: Քանի որ մեր տեսակէտներէն չենք շեղիւր ու չպիտի շեղինք, մեր կեանքի բոլոր վայրկեանները տենդոտ պիտի ըլլան, վասն զի ոչ թէ իրական վատերու դէմ է միայն որ պիտի կռուինք այլ և երեւակայելի վատութիւններու, այսինքն յիմար խորհուրդներու և նախապաշարումներու դէմ: Վստահ եմ սակայն որ եթէ մենք չկրնանք յաղթել, հարկաւ օր մը մեր գաղափարները պիտի յաղթանակեն և պիտի գրաւեն բոլոր աշխարհը: Կամ պէտք է որ կործանի երկիրը և կամ պէտք է որ գաղափարները անպայման տիրապետեն:

Հրանդ.— Այս յեղափոխութիւնը հմանիր սոսկական յեղափոխութիւններու, մենք բռնաւորներու դէմ չպիտի կռուինք, չենք իսկ զիջանիր կռուելու այլ բոն-

նութեան դէմ, այն անմարմին ոգիին դէմ որ համար-
 ձակած է խեղաթիւրել ընութեան կարգերը, մարել հան-
 ճարի եռանդը, սանձահարել, զսպել վսեմ ձգտումները,
 նախճիրի ընդարձակ կրկէսը դարձնել երկրագունտը,
 սով ու սրածուծիւն զուգահեռաբար տարածելով՝ սար-
 սափի և սոսկումի մթնոլորտը ստեղծել: Դաժան է տե-
 սիլը բռնութեան, գարշելի՛ ու նողկալի է անոր երե-
 ւոյթը որ տգեղութիւն, անձաշակութիւն և վայրագու-
 թիւն կը բուրէ, որ թունաւոր է, մահ կը սփռէ, մեռ-
 եախրրուն ջով կենդանիներուն գրեզմանները կը փո-
 րէ, մահաբոյր հեռոքով մը կը սուրայ հողերու մակե-
 րեսէն, ծովերու իրաններէն: Թող ալ իյնա՛ ոչ թէ բըռ-
 նաւորը որ շատ է թուով՝ այլ բռնութիւնը որ մէկ է և
 սակայն իր արտայայտումները անձուն են:

Վահան.— Մեր միջոցները դեռ անբաւական են
 այդ հրէշը տապալելու, մենք տակաւին չունինք մեզի
 այն պիտանի ուժերը և զօրութիւնները որոնք օժան-
 դակութիւն պիտի մատակարարեն մեր այս խիզախ ար-
 շաւանքին համար՝ յաջողութեան դափնին նուիրելով
 մեզի և դժբաղդաբար մեր խորհուրդները խորհրդական
 պատեաններէն դուրս չպիտի կրնան մազլցիլ ու մեր
 գանկերը պիտի նմանին այն պաշարուած բերդերուն
 որոնք եթէ անձնատուր չըլլան՝ անսուաղ պիտի կոր-
 սուին: Դուն շատ լաւատես ես բարեկամ, մենք ինչ-
 պէս պիտի կրնանք մարտնչիլ այդ վիթխարի տիտանին
 դէմ որուն խրոխտ հրամանները դարերէ ի վեր գոր-
 ծադրեր է բովանդակ մարդկութիւնը՝ առանց ընդվը-
 դումի, առանց լայն ըմբոստացումի:

Բռնութեան դէմ բռնաւորները միայն ըմբոստացե-
 ր են, բռնութեան դէմ բռնակալները միայն պատերազ-
 մեր են և զիտէ՞ք թէ ինչու համար, — անոր գա՛ր և
 մենաշնորհները յափշտակելու համար, իսկ ազատու-
 թիւնը իր զմայլելի կերպարանքը ցոյց չէ տուեր բնա-
 երկրի վրայ:

Կարդա՛ պատմութիւնը, շրջէ՛ երկրագնդին երե-
 ւը, և պիտի տեսնես որ ամէն լեռ իր բռնաւորին պատ-
 մութիւնը ունի, ամէն ծով իր հրէշին պատմութիւնը
 ունի, երկրագունտը ողողուեր է մարդու արիւնով,
 արիւնի լիճեր ձեւացեր են ամէն կողմ և այս ոչ թէ
 ազատութեան և արդարութեան համար այլ սոսկ բըռ-
 նութեան ժանիքները իւրացնելու համար:

Հրանտ.— Մեր միջոցները կ'ըսես, անոնք ալ կար-
 ծածիդ պէս անզօր և անբաւական չեն: Մեր առաջին
 գէնքն է իմաստութիւնը որ անխնայ կը կտրէ, կը ջար-
 դէ, կը փշրէ: Իմաստութեան ոգին երբեք պարտու-
 թիւն չէ կրած երկրի վրայ իր մղած բոլոր մասնակի
 կռիւներուն մէջ՝ ու սէգ դիւցազնի մը պէս յաղթանա-
 քած է իր հակառակորդները: Մեռ միջոցներէն է զի-
 տութիւնը որ պատրաստած է արդէն իր զոհանքը, մե-
 քենաները, իր բզկտող և սպաննող գէնքերը, որ իր
 հրաբխային երախը բանալով կրակ ու բոց պիտի ժայթ-
 քէ բռնութեան ճիւղին վրայ: Մեր միջոցներէն է
 արուեստը որ արդէն իր յաղթանակի կոթողները կեր-
 տելու սկսած է: Մեր միջոցներէն է վերջապէս աշխա-
 տութիւնը որ բռնութեան հակայ ժայռը անդադար խոր-
 տակելու, փշրելու վրայ է:

Ահա այս միջոցներով պիտի յարձակինք բռնու-
 թեան վրայ, երկրի զրկուածներուն հետ դաշնակցած և
 համախորհուրդ՝ ազատամբութեան դրօշակը պիտի պար-
 դենք, և այդ եօթնաթոյր դրօշակը նուիրուած պիտի
 ըլլայ ազատութեան, հաւասարութեան, եղբայրութեան,
 արդարութեան, ճշմարտութեան, յառաջդիմութեան և
 երջանկութեան...:

Այդ դրօշակը չպիտի իյնայ իր ծածանած բարձուն-
 քէն որով ետեւ զայն պիտի կրեն զազափարայան ան-
 պարտելի ախոյեաններ. բարձունքէ բարձունք պիտի
 խոյանայ ան և իր հովանիին տակ պիտի ամփոփէ երկրի
 բոլոր զրկուած, ճնշուած, ըմբոստ և երիտասարդ ու-

ժերը, ան իրեն օգնութեան պիտի կանչէ երկրի թշուառներն ու տառապողները, երկնքի աստղերը, գլխաւորները և Հրատի բնակիչները, ու բռնութեան, երկիրը կործանելով ազատութեան երջանիկ երկիրը պիտի հիմնէ, հիմա կը հաւատաս թէ յաղթութիւնը ապահով է և մեր ուժերը ձեռնտու են:

Վահան.— Այո, կը հաւատամ թէ յափշտակուած ես և այդ ամէնը զոր կը պարզես՝ սոսկ խորհրդանշաններն են. հոմերական տենդ մը կայ բոլոր բացատրութիւններուդ մէջ, սեմական յափշտակութիւն մը բոլոր դատողութիւններուդ մէջ:

Երբ մարդիկ երկրի վրայ իրենց իրաւունքները պաշտպանելու անգոր են, հոգիներն ու երկնային դուրսութիւնները ալ աւելի անգոր, խուլ և անտարբեր պիտի մնան: Նպատակի համար մեռնող ափ մը քաջեր միայն առանձնացած պիտի տեսնես բռնաւորին անաւոր բանակներուն դէմ: Եթէ երազները իրականանալու եղանակ մը ունենային, այն ատեն իրականութիւններն ալ երազացած պիտի ըլլային. քրմական և մարդարէական ջղաջնցումներ են ատոնք, գաղափարապաշտ գիտութիւնը որ շարունակ երջանկութեան նեկտարէն ըմպել կը կարծէ և ամէն անգամ որ իր շրթունքը կը ձօնեցնէ սկաւառակին, մէջի նեկտարը կը ցնդի, գաւաթը կ'անհրեւութանայ և պատրանքը կը մնայ միայն: Բնկեր, ճակատագրի բրտութիւնը երեւակայութեամբ չէ որ պիտի փափկանայ, անոր էութիւնը փոխել պէտք է շատ աւելի իրական և տարբեր դեղերով:

Հրանդ.— Մարդիկ նպատակներու և սկզբունքներու բարոյական գործիքներ եղեր են միշտ երկրի վրայ, զանոնք հրահանգողը, զանոնք թելադրողը, զանոնք կատարի պատերազմներու մէջ քաջալերողը և մղողը իտէպլի չքնաղ դիցունին է եղեր, արեւէն շատ աւելի փայլուն, արեւէն շատ աւելի լուսաւոր, գաղափարի պոպղուն յաւերժանարը՝ գորհարներու այլազան խառ-

նութեամբ պսակը գլխուն վրայ, վայելքի ու երջանկութեան ժպիտը ճառագայթած իր դէմքին վրայ, ազատութեան ու արդարութեան շարժումները ծիծիտուն ու ծածան իր բազումներուն վրայ, ան միշտ հրաւեր է կարդացեր չարչարուած ու ճնշուած մարդկութեան և հրեղէն ոգիներ ներշնչեր է ընտրեալներու և անձնուէրներու: Ան՝ ամենազօր է, ան՝ հրապոյրներու թովչութիւնն է, ան՝ անդիմադրելի ձգողութիւնն է որ կը տապալէ, կը գետնէ և կը կործանէ բռնութեան բոլոր ամբարտալիները, զնտանները, բանտերն ու բերդերը:

Պիտի տեսնես դու, ջրվէժը իր վազքին մէջն է, անոր վիթխարի թափը պիտի խորտակէ խարակն ու խութը և իր ոլորտապտոյտ, զարնուրելի յորձանքներուն մէջ պիտի սեղմէ, պիտի պրկէ, պիտի ճմլէ և առյաւէտ պիտի խեղդէ բռնութեան մարդագազանը, և անոր ճիրաններն ու ժանիքները պիտի հալին, պիտի հեղուկանան...: (Դուրը կը բացուի Աոս ներս կը մտնէ:)

Տ Ե Ս Ի Լ Գ:

ՆՈՅՆԻ ԵՒ ԱՇՈՏ

Աշոտ.— Կատարեալ համերաշխութիւն կազմուած է չարի և վատութեան ներկայացուցիչներու միջեւ, զբրմականութիւնը, դրամապաշտութիւնը և պաշտօնականութիւնը զաշնակցած են իրարու հետ՝ իրենց նշանաբան ունենալով տգիտութիւնը: (Հրանդի դառնալով) Դուն գաղափարական ես, Վահան ազատական, իսկ ես ժողովրդական: Այս ժողովուրդը, այս մարդկութիւնը գաղափարելը շատ դժուարին է, փոփականախոթներու դեռ շատ աւելի պէտք ունինք: Դրամին չըրածը յաճախ սուրը կ'ընէ, սուրին չըրածը՝ դրեչը, իսկ գրչին

չբրածը լեզուն կ'ընէ, լեզուն ամենակարող է, բայց տաժանելի և յարատեւ աշխատութիւն պէտք է:

Վահան.— Կը հաւատամ թէ փռօփականոր մեծ յաջողութիւններ կրնայ ունենալ այն ժամանակ երբ մասամբ պատրաստուած են շրջանակները և քիչ թէ շատ զարգացած գլուխներ ունին: Բայց մեր ամբօխները տեղի չեն տար բնաւ գտղափարուելու, անոնց հարկաւոր է խնամօտ դաստիարակութիւն մը օտպա թէ ոչ զուր են ձեր ջանքերը:

Աշոտ.— Հալածուած ժողովուրդը կարելի է դաժափարել իր վիշտերուն զգայուն ընելով: Տառապանքը բժբոստ է, և իր իրաւունքները պաշտպանելու բոլոր զէնքերը ունի:

Հրանդ.— Վահան, դուք ազատականներդ բռնաւորներէն և պահպանողականներէն աւելի փաստակար եղած էք անուղղակի կերպով, դժբաղդաբար սակայն այնպէս կը կարծէք թէ ձեր դանդաղ մեթոտներով պիտի կրնաք աշխարհը բարեկարգել. դուք աւելի միջոցներով կ'զբաղիք քան թէ նպատակով, վտանգաւոր է ձեր այդ մեթոտը:

Վահան.— Եւտտով կը մոռցուին այսպէս ազատականներու մարդկութեան ըրած բարիքները: Մեր գործը շատ ընդարձակ եղած է ու շատ կանուխ ժամանակներէ ի վեր ընկերութեան յեղաշրջումին աշխատած ենք: Այն ատեն երբ աշխարհը դեռ միապետական բռնութեան տակ կը հեծէր, մեր ազատական նախաձայրերը խմբուեցան, զէնք առին, պաշարեցին բռնաւորները և զանոնք ստիպեցին որ ժողովրդապետութիւնը ընդունին և սահմանադրական ու յառաջդիմական կարգեր հաստատեն: Ազատականներու շնորհիւ է որ երկիրը այսօր քաղաքակրթուած և յառաջդիմած է:

Աշոտ.— Ընդհակառակը երկիրը յետադիմած է, օրինական կարգերը սոսկ խաբէութիւններ են, դաւադրական նենգամիտ միջոցներ՝ այլ աւելի չարիք գոր-

ծելու համար: Յետադիմական կարգերու անունը յառաջդիմական յորջորջելը մարդկային ազատութիւնը ոսկիէ շղթաներով կապել է, թող երկաթ շղթաներով կապուած ըլլար, որովհետեւ օր մը երկաթը պիտի ժանգոտէր ու փշրուէր և յառաջդիմութիւնը ազատ պիտի ըլլար, բայց ոսկին չպիտի ժանգոտի, չպիտի փշրուի և յառաջդիմութիւնը կապուած պիտի ըլլայ շարունակ...:

Հրանդ.— Բռնաւորները միշտ բռնապետելու մղածաւանջը պիտի ունենան, տիրապետողներն ալ տիրապետելու, անոնց ձեռքը ազատագրական ծրագիրներ տալով աւելի ձարտար և յաջողելու ազանով միջոցներ տուած պիտի ըլլանք իրենց ետապաշտ նպատակը իրագործելու համար: Ըշմարիտ աշխարհավարական սկզբունքները տիրապետելու և կառավարելու դիմակներ չեն հագնիր, այլ կը մնան առաջնորդողի և ծառայողի արտայայտիչ զէնքերով: (Դուռը կը բացուի եւ Տիրան գունաբափ ցերս կը մտնէ:)

75-76001

Տ Ե Ս Ի Լ Ե .

ՆՈՅՆՔ ԵՒ ՏԻՐԱՆ

Տիրան.— Ընկերներ, բարբարոսները ամէն կողմէ խուժած և քաղաքին չուրջը հաւաքուած են, բռնութեան ստրուկները կատաղաբար պիտի փճացնեն քաղաքը և ապա երկիրը, վերջին ճգնաժամի մէջ ենք, աճապարհնք, առիթը յարմարագոյն է մեր ուժերը հաւաքելով գրոհ տանք թշնամիին վրայ

Աշոտ.— Անհոգ եղիր, արդէն ամէն բան պատրաստուած է, այս պատերազմը յառաջդիմութեան և յետադիմութեան պատերազմն է, լոյսի և խաւարի

պատերազմը: Ես վատահ եմ որ պիտի յաղթենք եւ պիտի կործանենք բռնութեան դահը եւ անոր տեղը պիտի բարձրացնենք արդարութեան եւ իրաւունքի պալատը:

Տիրան.— Հասարակութիւնը և ժողովուրդին բազմութիւնը որչափ որ ալ համակիր է ճշմարտութեան դատին, բայց և այնպէս պէտք եղած չափով պատրաստուած չէ. ծանծաղօրէն գաղափարուիլը բաւական չէ այլ պէտք է կանոնաւորապէս կազմակերպուիլ: Դուք կ'ըսէք թէ ամէն բան պատրաստ է, սակայն աւա՛ղ, իրականութեան մէջ ոչինչ կայ պատրաստ:

Աշոտ.— Մտքերը պատրաստուած են աստիճան մը, ազատութեան գաղափարը արձագանգ գտած է ամէն կողմ և ընթացապէս ամբողջութեամբ արդար իրաւունքը պաշտպանելու վիճակին մէջ փոխադրուած են արդէն, թեթեւ կազմակերպութիւն մը և կորովի առաջնորդութիւն մը՝ և ահա խուճապ խուճապ մեզի պիտի հետեւին ամենքն ալ:

Վահան.— Խոհեմութիւնը և հեռատեսութիւնը պէտք է որ յառաջդիմականներուն ուղեցոյցները ըլլան, հարկ է ուրեմն որ խոհեմութիւնով և հեռատեսութիւնով վարուինք՝ կարելի եղածին չափ և լրջօրէն կազմակերպենք ազատութեան խուճապը և այնուհետեւ իրաւամբ պարծենանք: Գաղափարի մակերեսային փոփոխանալը առանձինն անզօր է, մեզի համար հիմնական կազմակերպութիւն և արմատական պատրաստութիւն պէտք է:

Տիրան.— Ու մենք ժամանակ պիտի չունենանք պէտք եղածին պէս կազմակերպուելու: Ի՛նչ, միթէ դիւրին բան է սոված մարդկութիւնը, տառապող խուճապը կարգի կանոնի բերել, միութեան և իրաւունքի պահանջման դրօշակին տակ հաւաքել և յառաջ վարել զանոնք կուռի դաշտին մէջ անեղ բռնաւորներէն յաղթանակներ յափշտակելու համար...:

Աշոտ.— Եւ սակայն քաջութեան և կռուի ամենամեծ ապառիտութիւնը տառապանքի սաստկութիւնն

է: Թշուառութիւնը արդէն կազմակերպած է ժողովուրդը, զրկանքները արդէն ստեղծուած են անոր մէջ վերէփխնդրութեան ոգին՝ որ կուռիլ ու մեռնիլ գիտէ ու բնաւ ընկրկիլ:

Հրանդ.— Զարնուրի ճգնաժամը հրաշագործ է. ան՝ առիւծներու կը փոխակերպէ տկարներն ու հիւանդները, անօթիներն ու վատասիրտներն ալ՝ վազբերու. մանաւանդ որ վատասրտութիւնը աւելի մտային ախտ է քան մարմնական: Երբ սիրտը քաջ է տոկալու՝ եւ միտքը ուժեղ տրամաբանելու մէջ, ահա այն ատեն մարդ անհատը կազմակերպուած է և երբ հրաւէր մը չըլի ազատութեան անունով, անոնք ամէնքն ալ անմիջապէս կը խմբուին և իրենց ուժերը կը գործածեն նըպատակի հասնելու համար:

Վահան.— Աւելին և շատ աւելին պէտք է՝ աւելին ու շատ աւելին հասնելու համար: Դանդաղելու և վարանելու ժամանակ չէ իրերու այս վիճակին մէջ որքան վայրկեաններ կորսնցնենք այնքան յաջողութիւններ կրնանք կորսնցուցած ըլլալ: Գործնական հարցերը տեսականին մարմնացումն ըլլալով հանդերձ՝ սակայն եւ ո՛չ մէկ կերպարանք կը կրեն, այլ իրագործելի դառնալով կը հազնին իրականութեան զգեստը, որով աճապարակ պէտք է քանի որ ժամանակը անցած է: (Իու՛րը կը գործուի:)

Հրանդ.— Մտէ՛ք: (Մարտիկ ներս կը մտնէ:)

Տ Ե Ս Ի Լ Զ.

ՆՈՅՆՔ ԵՒ ՄԱՐՏԻԿ

Մարտիկ.— Տէր իմ, երեք անձեր կան դուրսը, որոնք հալածուած ըլլալով ոստիկաններէ հոս մեր պարտէզը ապաւինած են, և կը փափուքին ձեզ տեսնել:

և համեստօրէն կ'աղերսեն որ բարեհաճութիւնը ունենաք
զանոնք վայրկեան մը ունկնդրելու :

Հրանդ.— (Ընկերներուն դառնալով) կ'ուզէ՞ք որ
կանչէ :

Ամէնքը.— Այո՛, թող գա՛ն, թող գա՛ն :

Հրանդ.— Գնա՛ բեր այդ դժբաղդները և թող քիչ
մը սփոփանք դանեն : (Մարտիկ կը մեկնի :)

Տ Ե Ս Ի Լ Է .

Ն Ո Յ Ն Ք

Տիրան.— Անձանդուրժելի է հալածանքի այս չափն
ու եղանակը, խնդճ մարդիկ, որքան դժբաղդ ըլլալու
են, և տեսնենք թէ ի՞նչ ըրած են... և միթէ ի՞նչ
կրնան ընել. անօթի՛, մերկ, ընկճուած մարդը կրնա՞յ
միթէ մլասել ուրիշին : Վնասուած ու հալածուած հէգ
թշուառներ... :

Աշոտ.— Ո՛վ մարդկային անխղճութիւն, նողկալի
փտախտը մարդկային բարոյական արժանապատուու-
թեան, ես զայն կը պարսաւեմ հոգիիս արհամարհան-
քին բոլոր թափովը :

Տիրան.— Հա՛րկ է որ վերջ մը տրուի անմեղ ժու-
ղովուրդը հալածելու և անդադար կողոպտելու դժու-
խային քաղաքականութեան : Մարդը՝ իրաւասութիւն
չկրնար ունենալ երբեք այսքան ստրկարար անիրաւե-
տու մարդուն, ճնշուած և անպաշտպան մարդուն՝ իրեն
նմանին : Բաւական է, բաւական է, ո՛վ անագորոյն
բռնակալներ : (Մարտիկ ներս կը բերէ երեք անձամօր-
ները :)

Տ Ե Ս Ի Լ Ը .

Ն Ո Յ Ն Ք, Ս Պ Ա Ս Ա Ի Ո Ր Ը ԵՒ Ա Ն Յ Ա Ն Օ Թ Ն Ե Ր Ը

Մարտիկ.— Ահաւասիկ, տէր իմ, հալածուած երեք
անձերը ձեզ կը ներկայացնենմ :

Պօղոս.— Պարոններ, ներողութիւն կը խնդրենք
ձեզմէ որ քիչ մը անձանդիստ պիտի ընենք ձեզ՝ մեր
վիժակին վրայ գանգատելով : Մենք ձեզի կը դիմենք,
իրբեւ պաշտպաններ ճնշուածներու և հարստանարուած,
ներու և կը հաւատանք թէ՛ դուք կրնաք մեզի օգ-
տակար խորհուրդներ տալ և պաշտպանել մեր դատը
արժանապէս :

Հրանդ եւ ընկերք.— Քաւ լիցի, մենք շատ գո՛ւ-
նք ձեր ներկայութենէն և պիտի ջանանք մեր կրցածը
ընելու :

Պօղոս.— Ես աղքատ երկրագործ մըն եմ և այն
երկիրը զոր կը մշակեմ՝ ժամանակաւ իմ սեփականու-
թիւնս էր, վաշխառու մը յափշտակեց զայն ինձմէ վեց
տարի առաջ, և սակայն նենգութեամբ ամէն տարի ա-
նոր տուրքը ինձմէ կը պահանջուի, հիմա վարձկան
մըն եմ, չորս զաւակ ունիմ, կինս, ծեր հայրս ու ծե-
րունի մայրս մշտափն ութը հոգի ենք, ու վերջին ծայր
աղքատութեան և թշուառութեան մատնուած, միշտ
թալլուած և անիրաւուած : Հիմա, այս յափշտակուած
հողերուն բարդուած տուրքերն ալ ինձմէ գանձելու ե-
լած են բռնի և բռնապետական ոստիկաններէ հալա-
ծուելով՝ հոս ձեր պարտէզը ապաւինեցայ. գթութիւն
և իրաւունք, Պարո՛ններ, մեր դատը պաշտպանել պէտք
է, դուք ուժով էք կրնաք ձեր ձայնը լսելի ընել տալ :

Յակոբ.— Ես ալ երկրագործ մըն եմ աղքատիկ ու
սովորով դրամ փոխ առած եմ վաշխառուէ մը՝ տասը

տարի առաջ միայն հարիւր զըշ . : Այդ դրամը իր տու-
կոսով մրասին պայմանաժամին վճարած եմ , սակայն
վաշխառուն հաշիւս փակած չըլլալով , ամէն տարի քը-
մածին յաւելումներ ըրած է և եղած է գումարը հազար
հինգ հարիւր զըշ . : Ես այս եղած անիրաւութեան չը
հանդուժեցիով դատարան դիմեցի օրինաւորապէս և սա-
կայն դժբաղդաբար ինծի աննպաստ կերպով վճռուե-
ցաւ դատը , որով պարտաւորեցին զիս կամ վճարել այդ
գումարը և կամ երկարժամանակեայ բանտարկութիւն մը
կրել , առնուազն վեց ամիս : Ազնի՛ւ պարտններ , եօթը
գաւակներու նէր եմ , տան մէջ տասը հոգի ենք և ա-
մէնքն ալ միայն ինծի կ'սպասեն՝ չոր հաց մը գտնե-
լու համար : Կը պաղատիմ ձեզի որ ճար մը գտնէք իմ
այս անտանելի վիճակիս : (Տեսնուրեան և զայրոյքի
նշաններ կ'երեւին Հրանդին և րնկերներուն վրայ :)

Գրիգոր .— Ես հասարակ մուճակագործ մըն եմ և
վաճառականին հաշւոյն աշխատող : Եօթը տարի առաջ
կաշիի վաճառականներէն մէկուն քիչ մը պարտք ըրի՝
հինգ հարիւր զըշ .ի ապառիկ ապրանք առնելով : Գործս
ձախորդութեան մասնուեցաւ , ծանր հիւանդութիւն մը
կրեցի վեց ամիս , և չկարողացայ պարտքիս մասնա-
վճարները օրը օրին տալ : Երեք տարի վերջը , արդէն
հազար երեք հարիւր զըշ .ի բարձրացած էր , ահա եօթը
տարի է և և վաճառականը զիս պայտաւոր ըրած է վա-
տաբար երկու հազար ինը հարիւր զըշ .ի : Այս եօթը
տարուան ընթացքին մէջ շաքաթուան չորս օրերը անոր
հաշւոյն աշխատած եմ , որ միջին հաշւով ամիսը կ'ընէ
տասնեւվեց օր և եթէ առնուազն տասը զըշ . հաշուընի
օրականս՝ ամսական վճարած կ'ըլլամ հարիւր վաթսուն
զըշ . և աշխատութեան տարին տասը ամիս սեպելով
մէկ տարուան մէջ վճարած կ'ըլլամ հազար վեց հարիւր
զըշ . : Եւ չորս տարիէն վեց հազար չորս հարիւր զըշ . ,
որով ոչ թէ միայն տալիք չեմ ըստ օրինի այլ և բա-
զւոմ պահանջ ունիմ , բայց դատարանը կաշառուելով

իմ փաստերս ու վկաներս անիրաւ հանեց : Գթութիւն
ուսեցէք և օգնեցէք ինծի :

Հրանդ .— Դուք ճշմարիտ կը խօսիք և մենք կը
հաւատանք ձեր ըսածներուն ստուգութեան , բայց մենք
ձեզի անմիջական օգնութիւն չենք կարող տալ : Դուք
գացէ՛ք ժողովուրդը յուզեցէք որ իրենց իրաւունքը
պաշտպանելու ուժգին միջոցներու վրայ հող խորհին :
Ահա քիչ ատենէն մենք պիտի պատրաստուինք անի-
րաւութիւններուն դէմ բողոք բարձրացնելու , դուք ալ
համախոհներ և վիճակակիցներ հաւաքելով պատրաս-
տուեցէք օգնելու սուրբ դատին որ ձերն է և մերը :
Գացէ՛ք և ժամանակ մը կորսնցնէք , մաէ՛ք ժողովըր-
դեան ամբոխային խաւերուն մէջ , դո՛ւք , ժողովուրդին
հարազատ զաւակները , և ճշմարտութիւնը մերկացու-
ցէք , փոթորկեցէք անոնց որտերը , թո՛ղ մէկ սիրտ և
մէկ հոգի ըլլան և իրենց արդար դատին համար կռուիլ
գիտնան որպէս զի շահին :

Տիրան .— Պարսններ , աղաչելը վատ և անզօր
միջոց է , բողոքելը արդարութիւնը տիրապետած տե-
ղերու համար է , իսկ բացարձակ անիրաւութեան և
վատոյթեան դէմ՝ կռուիլ պէտք է անպայման և ուժ-
գին :

Աշոտ .— Դուք մի փափաքէք որ ինչդիրները առե-
րեւոյթ կերպով դարմանուին , առանց անոնց պատ-
ճառները վերցնելու , համակերպական միջոցներու մի
դիմէք , մեղք է ժողովուրդին , այսպէսով աւելի վատ-
թար պիտի ըլլայ անոր կացութիւնը՝ վաղանցիկ և պա-
տիր խաղաղութիւն վայելելով :

Վահան .— Սարսափելի՛ է , սորսափելի՛ , այս ո՛ր-
քան անիրաւութիւն , մարդկութիւնը տաժանելի ստըր-
կութեան տակ կը գտնուի և տակաւին աղաչելու և
պաղատելու կը պատրաստուինք , շատ ուշ միացեր էք ,
պէտք է որ ըմբոստանաք այլ ևս , պէտք է ձեր իրա-

ւունքները ցոյց տաք ամէնուն՝ այս անգամ մարտնչելու ուժով և զէնքի զօրութիւնով :

Պօղոս.— Որով, պէտք է որ անպատճառ կռուինք, այնպէս չէ՛, կը հասկնամ, արդարացի է ձեր այս խորհուրդը, չնորհակալ եմ :

Յակոբ.— Այո՛, պիտի կռուինք, այսուհետեւ գոնէ չհալածուելու համար :

Գրիգոր.— Բռնութեան դէմ բռնութիւն, որովհետեւ գերութեան և յափշտակութեան տակ բաւական ճշուեցանք, եթէ մենք ալ երկրագունդին վրայ իրաւունքներ ունինք՝ պէտք է որ վայելենք զանոնք ու պէտք չէ որ ստրկանանք ուրիշին քմաճոյքներուն :

Երեք հալածուածները.— Մնաք բարով ուրեմն, ազնիւ պարո՛ններ, և քիչ ատենէն թերեւս պիտի տեսնուինք իրաւունքներու պայքարին ընդարձակ կրկէսին մէջ, մնաք բարով : (Կը մեկնին :)

Տ Ե Ս Ի Լ Թ .

ՀՐԱՆԴ ԵՒ ԸՆԿԵՐՆԵՐԸ

Աչոտ.— Ուրեմն համաժիտ ենք ամէնքս ալ որ կազմակերպուի ժողովուրդը՝ կատարեալ յաջողութեան համար, այնպէս չէ՛ :

Ընկերները.— Անտարակոյս այնպէս է :

Վահան.— Մենք ալ ձեզի հետ ենք, երթամ որ-րեմն ու պատրաստեմ ազատականներու բանակը, միայն թէ ներեցէք որ մենք ձեզի պիտի հետեւինք, մնաք բարով ուրեմն, ցտեսութիւն պատերազմի դաշտին վրայ... : (Աստուանակը ձեռք բռնած դուրս կ'ելլի :)

Տ Ե Ս Ի Լ Թ .

ՀՐԱՆԴ, ԱՇՈՏ ԵՒ ՏԻՐԱՆ

Հրանդ.— Պանը վճռական է, մենք պիտի պատերազմինք ճշմարիտ սկզբունքներու համար, կողոպտուող և ջարդուող նա՛նտակ ժողովուրդներու համար, աճապարե՛նք, երթա՛նք մեր գունդերը կազմ և պատրաստ ընելու :

Տիրան.— Լուրը տարածուած և ամէն մարդ պատրաստուած է, շուտով երթանք որպէս զի չպաշարուինք այս աշխատանոցին մէջ :

Հրանդ.— Երթա՛նք, երթա՛նք բռնութեան դէմ պատերազմելու, բռնութենէն արդարութիւն և իրաւունք ետ խլելու :

Ամէնքը միասին.— Երթա՛նք, երթա՛նք, բռնութեան դէմ պատերազմելու, բռնութենէն արդարութիւն և իրրւունք ետ խլելու :

(Դուրս կ'ելլեն եւ վարագոյրը կ'իջնեն :)

Ա Ր Ա Ր Ո Ւ Ա Մ Բ .

Տ Ե Ս Ի Լ Ա .

(Տեսարանը կը ներկայացնէ ընդարձակ աշխատանոց մը, սեղաններ, աթոռներ, քարտեր, երկրագուն, գիտական զուտան գործիքներ, վարագոյրը կը բայուի, Մարտիկ ներս կը մտնէ, կը շփուի, կը կարգադրէ եւայլն։)

Մ Ա Ր Տ Ի Կ Ա Ռ Ա Ն Ձ Ի Ն

Մարտիկ. — Կոմսը գնաց նորէն, քանի մը օրէ ի վեր աճապարանք մ'ունի, մէյ մը կ'երթայ, մէյ մը կուգայ, տեսակ տեսակ մարդիկներ կը բերէ հետը, գիշերը մինչեւ լոյս, եկող դասողը անպակաս է, բաներ մը կը դառնայ, բայց խելքս չհասնիր. երբեմն ալ մինակը կը խօսի, և այնպէս մը կը խօսի որ բան մը չես հասկնար, Ֆրանսերէն կը խօսի թէ անգլերէն, բայց քիչ մը հայերէնի կը նմանի որովհետեւ երբեմն բառերը կը հասկնամ։ Ապարանքին բոլորտիքը ուտիկանները շարունակ կ'անցնին ու կը դառնան, բաներնիս բուրդ է, կարծեմ թէ ասոր վերջը գէշ պիտի ըլլայ։ Մարդ Աստուծոյ, քեզի ինչ պէտք է քաղաքին մեծերուն դէմ ելլել, անոնցմէ սպասելիք բան մը չունիս, աւելի աղէկ, անոնց հետ բարեկամ եղիր, վայելքդ նայէ։ Սակայն եթէ շիտակը պիտի խօսինք, քիչ մը իրաւունք ալ ունի, որովհետեւ անոնք ալ թշուառ ժողովուրդը կը հարստանարեն, և շատ անգութ մարդիկներ են, եթէ շիտակ մարդ ես չես կրնար համբերել։ Մեր Կոմսն ալ շիտակ մարդ, բարի և ազնիւ սրտի տէր, համբերութիւնը կը հասնի, դէմ կը խօսի և անոնց հետ պարապ

տեղը գէշ մարդ կ'ըլլայ։ Իրաւ որ ես ալ քիչ մը թուլ բերան եմ, իմ ինչիս պէտք է, ես իմ գործս նայիմ, աշխարհիս վրայ եթէ հանգիստ ապրիլ կ'ուզես վիճակէդ գո՞ եղիր, ուրիշին գործին մի՛ խառնուիր, մարդու վրոյ բան մի՛ խօսիր, և անա հանգիստ ու երջանիկ կ'ըլլաս։ Իմ բնութիւնս ալ լման այդպէս է, անոր համար ալ շատ սիրուած եմ, շատ ալ հաւատարիմ ճանչցած են զիս։ Կ'ուտեմ, կը խմեմ վայելքիս կը նայիմ. բայց պիտի ըսէք թէ ինչ եմ եղեր, ինչ կ'ուզէ ան թող ըլլայ հոգս չէ, քանի որ առողջ ու հանգիստ եմ։ Կը զարմանամ թէ սա մեր Կոմսը ինչ տեսակ մարդ է, երկամիտ է, քա՞ր է, ինչ է, միշտ կ'աշխատի, կը գրէ, կը խօսի բնաւ որախուժիւն չընէր։

Բանդըս չորնայ, բաղդ չէ որ։ Հարուստ աղջիկ մը կայ, ձեւաւոր օրիորդ մը, բայց ինչ գեղեցիկ, ինչ լեզուանի, եօթը լեզուէն կարդալ գիտէ, ձեւագործ, ձեւ, կար եթէ ըսես՝ հատած է վրան, անանկ տանտիկին է, անանկ տանտիկին է որ տուներնին եթէ երթաս, ինչ դարգեր, դարդարանքներ կը տեսնես։ Հօրը, մօրը աչքին լոյսն է, մեծ տիկիներու և պարօններու հետ կը նստի կ'ելլէ։ Այս օրիորդը ժամանակէ մը ի վեր սիրահարած է մեր Կոմսին, բայց Կոմսը անոր երեսն ալ չհայիր, սակայն շատ կը յարգէ զայն։ Իրաւ որ զարմանալու բան է, եթէ ասոնք իրարու հաւանած ըլլային իւրոտ հարսնիք մը կ'ընէինք, ես ալ Տիկին մը կ'ունենայի որ իմ ծառայութիւններս կը վարձատրէր։ Այս աղջիկը երկու երեք օրը անգամ մը կ'այցելէ Կոմսին, նախ քիչ մը կը զուարճանայ, ետքը նորէն ատու վախով կ'երթայ։ Հա, աղէկ միտքս ինկաւ, այսօր ալ այցելութեան օրն է, կրնայ ըլլալ որ ՚իմա գայ, շուտ ընենք և հրամցենք, ես անոր փափաքը չնմ կրնար մերժել, սիրուն բան է, անուշիկ աղջիկ մըն է. մարդու սիրտը կը փառաւորուի երբ երեսը նայի և գեղեցիկ ձայնը լսէ։ Երբեմն մ'տքս կը դնեմ այդ աղջկան

խօսքը բանալ Կոմսին որ սակայն բնաւ երես չտար ինձի, եթէ ոչ ես զայն պիտի համոզեմ: Ասանկ բանեբուն բարկութիւնս կ'ելլէ, պարսպ գլուխ է վերջապէս, կ'երեւի աշխարհը պէտք եղածին պէս չճանչնար, տաբիքով բաւական մեծ է, բայց փորձառու չէ, օգին մէջ կ'ապրի տակաւին: Օրէնք է որ մարդ երբ քսանը հինգը կ'անցնի՝ կամուսնանայ, մանաւանդ երբ հարուստ է, որպէս զի կանոնը տեղը տանի ու զաւակներ ունենայ: Նայինք եթէ բազմ ունինք այս հարսնիքը կը վայելենք: Երբ բանի մը չես կրնար հասնիլ՝ ուզես չուզես կը համակերպիս: (Պուռը կը գարնուի:) Հը՛, ա՛ն եւ կաւ, իրեն զարնուածքն է, անկասկած օրիորդն է, երթամ բանամ դուռը և ներս հրածցնեմ, ու քիչ մը հետք խօսքի բռնուլինք. է՛հ, ի՞նչ կ'ուզես, հարկ է առիթէն օգուտ քաղել, այս ալ բաղդաւորութիւն մըն է: (Կ'երբայ դուռը կը բանայ եւ կը հրամցնէ օրիորդը:)

Տ Ե Ս Ի Լ Բ.

ԱՍՏՂԻԿ ԵՒ ՄԱՐՏԻԿ

Մարտիկ.— Հրամայեցէք, օրիորդ, ներս հրամանեցէք:

Աստղիկ.— Արդեօք Պրն, Հրանդը տո՞ւնն է:

Մարտիկ.— Ո՛չ, օրիորդ, սակայն հիմա պիտի գայ:

Աստղիկ.— Լաւ գիտե՛ս թէ, քիչ ատենէն պիտի գայ, ուրտե՛ղ է արդեօք:

Մարտիկ.— Լաւ չեմ գիտեր, քիչ մը հանգիստ րբէք:

Աստղիկ.— Ուր գնալը իրօք չես գիտեր:

Մարտիկ.— Մերուն օրիորդս, իրաւ որ ուր գնալը որչ կերպով չեմ գիտեր, և սակայն շուտ գալէն տեղեկութիւն ունիմ:

Աստղիկ.— Ինչէ՛ն դիտես:

Մարտիկ.— Որովհետեւ ձեր այցելութեան օրն է այսօր:

Աստղիկ.— Որո՞վ:

Մարտիկ.— Որով չպիտի կրնայ համբերել երկար ստեն և պիտի աճապարէ:

Աստղիկ.— Ո՛հ, չեմ յուսար, երանի՛ թէ այնպէս

ըլլար:

Մարտիկ.— Բայց կոմսը ձեզ շատ կը յարգէ, օրիորդ:

Աստղիկ.— Է՛հ, միայն այդչափ, ինչպէս կը յարգէ միւս բոլոր աիկիւններն ու օրիորդները:

Մարտիկ.— Քաւ լիցի, ձեզ ամէնէն աւելի կը յարգէ, (մեկուսի) հիմա սուտ ալ պիտի խօսինք, լաւ: (Աստղիկի դառնալով) հաւատացէք որ սովորական օրերը թափթփած կը կենայ իսկ ձեր այցելութեան օրերուն կը շքուի, կը զարդարուի, ու տարօրինակ և աղուոր հրամաններ կուտայ, հետս կատակներ կ'ընէ, ուրիշ ժամանակ բարեւ ալ չտար, երեսը ծուռ մը կը նստի, և նոյն իսկ սուրճը կը մոռնայ խմելու:

Աստղիկ.— Հա՛, հա՛, հա՛, ծօ ապի՛րատ, ատանկ ծանր կատակներ մի ընե՛ր հետս, ես շատ լաւ կը ճանչնամ կոմսը:

Մարտիկ.— Հաւատացէք որ չեմ կատակեր, մի՛թէ ես կրնամ կատակել չնորձալի օրիորդի մը առջեւ:

Աստղիկ.— Կը հասկնամ որ իմ մասիս համակրանք մ'ունիս, բայց չեմ յուսար որ կոմսն ալ համակրած ըլլայ:

Մարտիկ.— Ես կը յուսամ որ այո՛, և վերջապէս օր մը դուք փորձով պիտի տեսնէք իրեն համակրութիւնը:

Աստղիկ.— Ա՛հ, իցի՛ւ թէ այդպէս ըլլար, այդ օրը, երջանիկ օր մը պիտի ըլլար, բայց կը տարակուսիմ...

Մարտիկ.— Օր մը իրաւունք պիտի տաք ինծի և պիտի վարձատրէք զիս իմ բարի տրամադրութիւններու համար, ես վստահ եմ:

Աստղիկ.— Միայն թէ այդ օրը շատ պիտի ուշանայ... գուցէ բնաւ չմտննայ...: Քիչ մը անհանգիստ եմ Մարտիկ:

Մարտիկ.— Հանգիստ եղէք, օրիորդ, ծառայ եմ ձեր հրամաններուն:

Աստղիկ.— Բայց ես մինակս պիտի սպասեմ, այնպէս չէ:

Մարտիկ.— Դուք գիտէք, ինչպէս որ կը բարեհաճիք:

Աստղիկ.— Է՛հ, հոգ չէ, այստեղ անծանօթի մը տունը չէ, դուք կրնաք ձեր գործերով զբաղիլ, արգելք չըլլամ:

Մարտիկ.— Բնա՛ւ երբեք, ընդհակառակը ես ձեզի ձանձրոյթ պատճառել չեմ ուզեր, ազնիւ օրիորդ, և ձեր հրամանները կատարելու պատրաստ եմ. ներողութիւն: (Մարտիկ դուրս կ'մտնէ)

Տ Ե Ս Ի Լ Գ .

ՈՍՏՂԻԿ ԱՌԱՆՁԻՆ

Աստղիկ.— (Լրջօրէն փչ մը խորհրդածելէ վերջ)։ Կը դարմանամ սա միամիտ աշխարհին վրայ որ կ'երկրպագէ դրամի և զօրութեան առջև միայն և յիմաբաբար չգիտեր թէ ո՛ւր է յաջողութեան և յաղթանակի գաղտնիքը:

Երկրի վրայ մինչև հիմա տիրապետած է կինը, անոր հմայքը ամենէն զօրեղ և մրահեծան հմայքը եղած է: Կ'ուզե՛ս յաջողիլ.— Կնոջ գիմէ: Կ'ուզե՛ս մեծ-

նալ.— Կնոջ աղաչէ: Կ'ուզե՛ս յաղթել.— Կնոջ երկըրպագէ: Բնութեան մէջ կնոջ հրապոյրը հաւասարակշռող հրապոյր չկայ բնաւ: Պատմութիւնը կնոջ քմահաճոյքներուն և ժամանցներուն գովեսխան է: Կինը ամէն տեղ և ամէն բանի մէջ է, մանաւանդ հոն է՝ ուր բնաւ չերևիր, մանաւանդ հոն է՝ ուր խնդիրը իրեն չվերաբերիր: Ան իր դիւթական պաշտօնը կը կատարէ կատարեալ պաղարիւնութեամբ և առանց արտաքին ցոյցի: Ան իր նպատակին կը հասնի անպատճառ իր ապահով գործիքներով և անհուն գաղտնի միջոցներով...: Այս ցնորած երիտասարդները կը կարծեն թէ առանց կնոջ միջնորդութեան ո և է նպատակի մէջ կրնան յաջողիլ. բայց չարաչար կը սխալին, մանաւանդ երբ իրենց մղած պայքարը տգիտութեան դէմ է, հետեւաբար կնոջ դէմ:

Թշուառական, երբ կնոջ տիրապետութեան տակ չե՛ս գաղտնիք չունիս, մատնաւած ես, երբ կնոջ չե՛ս ծառայեր՝ պաշտօն չունիս, լքուած ես. երբ կինը չե՛ս պաշտեր և անոր քմահաճոյքներուն հըռ գերի մը չե՛ս ըլլար՝ կը հալածուիս, կը չարհարուիս, մինչև և կախաղան կը բարձրանաս:

Հրանդ պիտի կախուի, իր ընկերները շղթայակապ պիտի հեծեն զնստաններուն խորը և ես յաղթականօրէն պիտի տեսնեմ անոնց ստրկանալը, սիրտս պիտի զովանայ, վրէ՛ժս պիտի յագեհնայ: Այս չոր ու ցամաք սրբտերը, որոնք սիրել չեն գիտեր բնաւ, և կ'երազեն միայն սկզբունքներ ու բառեր և սիրահար են գաղափարներու լոկ, անխիթ յիմա՛յ խորհուրդներու՝ իրենց ցաւագար լրջութեամբ կ'անպատուեն հրապոյրներու աշխարհը:

(Հրանդի պատկերին մօտեմալ) Ո՛վ, յանդուգն երիտասարդ, դուն մերժեցիր զիս, ինձմով իմ սէրս և իմ հրապոյրներս. արհամարհեցիր իմ գեղեցկութիւնս, սառած սիրտ մը ցոյց տուիր իմ այրումներուս և փողփողումներուս, քեզի երջանկութեան նեկտարը մօտե-

ցուցի, բայց դուն դժոխային դէմք մը ներկայացուցիր
ինծի, վայրագօրէն անարգեցիր իմ կնոջական արժա-
նապատուութիւնս և քու ցնորահան գաղափարներուդ
ետեւէն դացիր :

Ի՛վ խղճալի և անօթի մարդկութեան սիրահար,
զնա՛, ազատէ՛ սիրած մարդկութիւնդ բռնապետու-
թեան ճիրաններէն, մանաւանդ դուն քեզ իմ՝ դրուա-
ծիս ճիրաններէն : Կանուխէն ամէն միջոց ձեռք առի որ-
պէս զի դուն չ'ազատիս իմ վրէժինդութենէս. ամօթ,
անպատուութիւն, ամէն բան ոտքիս տակ առի և առաջ
բերի այսօրուան տագնապալի կացութիւնը : Կը տես-
նուինք զնտանին մէջ. կախաղանին վրայ, ս'վ անսիրտ,
միամիտ... : (Քիչ մը կը հանդարտի :)

Հիմա Չապէլ պիտի գայ, և իրեն հետ պիտի բերէ
Հրանդի դատապարտութեան վճիռը ու ես պիտի ու-
նենամ կեանքիս ամէնէն հրճուազին վայրկեանը, որով-
հետեւ վստահ եմ թէ, աշխատութիւններս պարապը
չեն գացած : (Պատուհանին կը մօտենայ.) Այո՛, այո՛,
ինքն է որ կուգայ : Ի՛, կը դողած՝ ուրախութենէս,
կը սարսու՛մ հրճուանքէս, սաստիկ իրարանցում մը
կայ սրտիս մէջ, արիացի՛ր սիրտս, դուն որ ամէնէն
դժբաղդ վայրկեաններուն տոկացեր ես, կարելի՛ է մի-
թէ որ հիմա այսքան ուրախ առիթի մը մէջ ուժաթափ
ըլլաս : (Ինքզինք չկրնար բռնել եւ արոտի մը վրայ կը
նստի :) Ի՛վ ճակատագիր, ազիտութեան անեղ պաշա-
պանը, դո՛ւն որ ազգերունն ես, դո՛ւն որ շատեհունն
ես, դուն անուխի միջոցներ ունիս՝ քամծին և անիրաւ
կամէութիւններ գործադրելու... : (Չապէլ ներս կը
մտնէ :)

Տ Ե Ս Ի Լ Դ .

ԱՍՏՂԻԿ ԵՒ ՉԱՊԵՆ

Աստղիկ.— Ա՛խ, սիրելիս, ո՛ւր մնացիր, համբե-
րութիւնս հատաւ՝ տեսնեմ բերլի՛ր նամակիս պատաս-
խանը :

Չապէլ.— (Նամակը կը հանէ ծոցէն եւ տալով.)
Մի, այդչափ անհամբեր ըլլար, օրիորդ, երբ մանաւանդ
նպատակիդ հասնելու ապահովութիւնը կը վայելես :

Աստղիկ.— (Նամակը կ'առնէ, պահաւանը բա-
նալով) Լուրիչ բան մը չըսա՛ւ :

Չապէլ.— Ոչ, օրիորդ, միայն թէ կը փափաքիմ,
ըսաւ, օրիորդին այցելութիւնը վայելել երկու օրէն :

Աստղիկ.— Շատ լաւ, կարելի է, ինչո՞ւ չէ՛ :

Չապէլ.— Ի՛նչ, դաժան մարդ մըն է, մի ցաւիք,
օրիորդ :

Աստղիկ.— Ա՛ն, հոգս չէ, գիտեմ որ դաժան է,
բայց դուն ինչէ՛ն գիտցար :

Չապէլ.— Իր դիմագիծներէն և շարժումներէն, շատ
անհանգիստ կ'երևէր :

Աստղիկ.— Անուշտ, դուն չես գիտեր թէ ո՛րքան
մեծ դժուարութեամբ էր որ յանձն առի այդ անպիտան
մարդուն հետ տեսնուիլ, բայց ի՛նչ ընեմ, ճակատա-
գրական է :

Չապէլ.— Եւ սակայն ան մասնաւոր պաշտօնեայ
մըն է, չեմ յուսար թէ ձեզի կրնայ օգտակար ըլլալ,
որովհետեւ կը զբաղի միայն քաղաքական բնոյթ ունե-
ցող հարցերով, իսկ դուք չէք ակտիւ շար-
ցերէ :

Աստղիկ.— Չապէլ, դուն առայժմ մի՛ կասկածիր

իմ վրաս, պէտք է գիտնաս որ իմ բուն նպատակս պարզապէս դաս մը տալ է և ոչ թէ վրէժխնդրութիւն, հասկցա՛ր:

Չապէլ.— Կը հասկնամ, այո՛:

Աստղիկ.— Ուրեմն պարտէ՞ք իջի՞ր, սիրելիս, և հըսկէ, չըլլայ որ Կոմսը դայ մինչեւ որ նամակս կարդամ, որովհետեւ գաղտնի է:

Չապէլ.— Շատ լաւ, կը հնազանդիմ, հապա եթէ գա՛յ:

Աստղիկ.— Առանց աճապարանքի շարժումներ ցոյց տալու՝ կուգաս ինծի կ'իմացնես, թէպէտ վախնալու բան չկայ:

Չապէլ.— Ամէն պարագայի մէջ պէտք եղած զգուշութիւնները պիտի ընես: (Կը մեկնի:)

Տ Ե Ս Ի Լ Ե.

ԱՍՏՂԻԿ ԱՌԱՆՁԻՆ

Աստղիկ.— (Նամակը ձեռքը առնելով կը կարդայ):
Ամենասիրելի Աստղիկս,

Գաղտնի Լրտեսութեան Տեսչութեան ձեր ըրած ծառայութիւնները հարկ չեմ տեսներ մի առ մի թուել, միայն յիշեմ թէ, ձեր տուած վերջին երեք տեղեկութիւնները ամենամեծ ծառայութիւններ նկատուած են որոնց երախտագէտ ըլլալու գիտակցութիւնով կը յայտարարեմ ձեզ թէ, ձեր հակառակորդին և անոր կուսակիցներուն մահապարտութեան գաղտնի դատավճիռը ելած է: Ամէն օր և ամէն ժամ գաղտնի ձերբակալութիւններ կ'ըլլան գաղափարական և ազատամիտ անձերէ: Ձեր սիրելիմն ալ թակարդ պիտի իյնայ, ազատ

ապրելու քանի մը օրեր հազիւ ունի թերեւս: Ապահով եմ որ քիչ ատենէն ձեր ըրած ծառայութիւններուն փոխարէն՝ պիտի ստանաք մեր ընելիք ծառայութիւններուն գլխաւոր ապացոյցը:

Հաճեցէ՛ք, ուրեմն, շնորհալի օրիորդ, ընդունիլ մեր ջերմ համակրանքին և սիրոյ հաւատարմին:

1910 Փետր. 5

Մ...

Մնում անձնուէր Ձեր ազնուութեան,
Գաղտնի Լրտեսութեան Տեսուչ
Ա. Յ.

Տ Ե Ս Ի Լ Զ.

ԱՍՏՂԻԿ ԵՒ ՉԱՊԷԼ

Չապէլ.— (Ներս մտնելով.) Օրիորդ, շուտ ըրէ՛ք, նամակը պահեցէ՛ք Կոմսը կուգայ:

Աստղիկ.— Հոգ չէ, թող գայ:

Չապէլ.— Բայց չըլլայ որ կասկածի:

Աստղիկ.— Ո՛չ, բնաւ մի չփոթիր, Կոմսը այնքան վեհանձն է որ նոյն իսկ մեղմով չպիտի հետաքրքրուի ու չպիտի կասկածի մեր վրայ:

Չապէլ.— Այդքան ալ չէ կարծեմ, խորագէտ մէկն է, ամէն բան կարող է դիւրութեամբ հասկնալ, բայց ստուգիւ վեհանձն է:

Աստղիկ.— Այդքան վեհանձնութիւնը չափազանցութիւն է սակայն:

Չապէլ.— Ես հո՞ս կենամ թէ դուրս ելլեմ:

Աստղիկ.— Ոչ, դուրս ելլել անքաղաքավարութիւն է, արդէն սովորական բաներ պիտի խօսինք, եթէ հարկ ըլլայ ես քեզի նշան կ'ընեմ դուրս կ'երթաս և ինծի կը սպասես:

Չապէլ.— Լաւ, ա՛նա եկաւ:

Տ Ե Ս Ի Լ Է .

ՆՈՅՆՔ ԵՒ ՀՐԱՆԴ

Հրանդ.— (Ներս մտնելով.) Ա՛հ, օրբորդեք, դուք չո՞ս էք: շատ գո՛հ եմ որ երբեմն աշխատանոցս կ'այցելէք, բայց խնդրեմ, չըլլայ որ ելեկտրական գործիքներուն և քիմիական բաղադրութիւններուն ձեռք դպցընէք, կը վնասուիք:

Աստղիկ.— Պարոն, ապահով եղէք որ այդպիսի անխոնձութիւններ չենք ընել, և ձեր ազնուութեան այնքան անձուէր ենք որ իր աշխատանոցին գործիքները իրեն չափ կը յարգենք:

Հրանդ.— Սրամբտ աղջիկ մըն ես դուն, Աստղիկ, իրաւ ալ այնպէս է, ես քիչ մը գործիքներուս՝ գործիքներս ալ քիչ մը ինձի կը նմանին: Ի՛նչ կ'ուզէք, օրիորդ, գիտութեան և իմաստութեան դար է, բան մը աւելի սորվիլը և փորձով գիտնալը՝ աւելի կ'արժէ քան դատարկ և թնթեւաբարոյ կեանք մ'անցնելը:

Ձապէլ.— Ո՛հ, տէր իմ, այս գործիքները ձեր երիտասարդութիւնը կը մաշեցնեն, անոնք շատ բիրտ ու անողոք են, մեզք չէ՛ այդ գեղեցիկ հասակիդ, ձգեցէք պահ մը այս դաժան աշխատութիւնները և աշխարհի հեշտալի երջանկութիւնը վայելցէք:

Հրանդ.— (Բւժիմալով) սիրունիկս, դուն դեռ մանուկ ես, և կ'արժէ որ թիթեռնիկի պէս ըլլաս, ու թերեւս ալ մանուկ ու թիթեռնիկ պիտի մնաս, բայց ես մանուկ ըլլալէ դադրած՝ հասուն երիտասարդ մըն եմ, անսուաղ մարդկութեան տառապանքը կը ճանչնամ: Նայեցէք աշխարհ՝ ըսուած ոճիրներու անդունդին վրայ որ թշուառ մարդկութեան գեղեցիկմաստունն է միայն: Ես ի՛նչպէս կրնամ այս գիտակցութիւնովս ձեր

փափաքնե՛րը կատարել: Անձող եղէք, ես երջանիկ եմ, որովհետեւ տառապող մարդկութիւնը կը սիրեմ և անոր անձուիրաբար կը ծառայեմ. դուք ալ գացէ՛ք երջանիկ եղէք մարմնական հեշտանքները սիրելով և անոնց միայն ծառայելով: Պարզ է թէ մարդիկ իրենց կոչման չափ մարդ են և զայն միայն կ'արդարացնեն:

Աստղիկ.— Ո՛հ, ի՛նչ ամպոտ նախադասութիւններ, ի՛նչ փոթորկոտ զգացումներ ունիս, բայց բռնութիւնը ամէն տեղ կը տիրապետէ և դուն անոր զո՛հ պիտի ըլլաս, կարմիր սարսափը տիրած է ամէն կողմ, բռնաւորները գործի գլուխ են, խնայէ՛ կեանքիդ, դեռ երիտասարդ ես, ապրելու և վայելելու իրաւունք ունիս:

Հրանդ.— Այո՛, ապրելու, նպատակի ծառայելու և յաղթութիւնը շահելու իրաւունքը:

Ձապէլ.— Կը սխալիք, տէր իմ, ձեր անձին դէմ որոշ դաւաճանութիւններ կան ինչպէս նաև բոլոր գաղափարականներուն դէմ:

Հրանդ.— Կրնան ըլլալ, բայց անոնք անզօր և շատ ճղճիմ ձեռնարկներ են:

Ձապէլ.— Իրաւ որ քաղաքականութիւնը դուք մեզմէ շատ աւելի լաւ գիտէք, բայց այս տարիներս ցաւալի է ըսել որ չարաչար հալածանք կայ իմաստուններու և գիտութիւնով զբաղողներու դէմ, իսկ մենք իրբև ձեր անկեղծ համակիրները, կաղաչենք որ զգուշանաք այն ցոյցերէն որոնք կրնան ձեր վրայ վատ ամբաստանութիւններ հրաւիրել:

Հրանդ.— Լաւ գիտեմ թէ դուք կը փափաքիք որ քիչ մը հաճոյակատար գտնուիմ ամէն անոնց որ ինձի կը մօտենան կամ կ'այցելեն, այս, իրաւունք ունիք, քաղաքավորական տեսակէտով, բայց սկզբունքի տեսակէտով ոչ, որովհետեւ ես բնաւ չեմ կրնար գիջում ընել կամ հաճոյակատար դատուիլ սկզբունքային խնդիրներու շուրջ, սիրով կը հրաժարիմ ամէն կարգի մե-

ծութիւններէն բայց սկզբունքի բարձունքէն երբե՛ք ու
կը փափաքիմ որ դուք ալ այնպէս ըլլաք :

Չապէլ.— (Ձարմանալով) մե՛նք ալ այնպէս ըլ-
լանք, շատ ալ դիւրին բան չէ, ոչ ալ պատշաճ, որով-
հետեւ մենք տարբեր ներշնչումներ ունինք որոնք շատ
բնական են և մեր սեռին լաւապես կը յարմարին. ա-
նոնք իմ կարծիքով լիովին կրնան պատշաճիլ ձեր ան-
ձին ալ, քանի որ երիտասարդ, վայելուչ, իմաստուն
և հարուստ էք :

Աստղիկ.— Արդարեւ Չապէլ, շատ նրբամիտ ես,
ի՛նչս լաւ ըսիր. է՛, սիրելի Հրանդ ո՛րքան բնական
և ճշմարիտ են ըսածները, Չապէլ իրաւունք ունի, այն-
պէս չէ՛ :

Հրանդ.— Թերեւս... բայց ան քաղաքական կեան-
քէ չհասկնար, իսկ դուն՝ գիտեմ որ լաւ կը հասկնաս,
բայց չես ուզեր ճանչնար իրերու արդի վիճակը, և
մարդկութեան թշուառութիւնը չտեսնել կը ձեւացնես
և չես իսկ հետաքրքրուիր անով :

Աստղիկ.— Ո՛հ, դարձեալ կը մերժես մեր խոր-
հուրդները, մեր փափաքները և թերեւս մեզ ալ :

Հրանդ.— Քաւ լիցի, միայն ձեր գաղափարները
կը քննադատեմ, և քննադատելը մերժել չէ այլ՝ լու-
սաբանել այսինքն անոնց արժէքը բնորոշիչ կերպով ե-
րեւան հանել : Ես ձեզ մերժեմ և ինչո՞ւ համար, մեր
բարեկամութիւնը կրնայ հաստատ մնալ որչափ որ ալ
գաղափարակիցներ չ'ըլլանք :

Աստղիկ.— Բայց դուն կնոջական փափկութիւն-
ներուն, ներշնչումներուն և հրապոյրներուն հանդէպ
պաղարիւն կը գտնուիս յատկապէս և այս բանը քու
ազնուութեանդ վրայ յայտնի կերպով կը նշմարուի :
Ո՛հ, միշտ թշուառը, միշտ տառապողը կը սիրես, բայց
կը մոռնաս անհատական և ընտանեկան քաղցր երջան-
կութիւնը և անուշ վայելքները :

Հրանդ.— Կը մոռնամ, այո, թերեւս կ'ուրանամ

ալ եթէ երբեք հիմակուան գործադրուած վայելքները
կ'ակնարկես, ես կը պարտաւեմ զանոնք : Ընկարտու-
թեան և հաւասարութեան սկզբունքներուն վրայ չ'իմ-
նուած վայելքը խտրականութիւն է պարզապէս :

(Աստղիկ նշան կ'ընէ Չապէլին որ դուրս ելի)

Չապէլ.— Ձեր վիճաբանութիւնը պիտի երկարէ :
Ներեցէք որ ես քիչ մը դուրս ելլեմ :

Հրանդ.— Ազատ ես, օրիորդ : (Չապէլ կը մեկնի) :

Տ Ե Ս Ի Լ Ը .

ՀՐԱՆԴ ԵՒ ԱՍՏՂԻԿ

Աստղիկ.— Ահա վերջին անգամն ըլլալով կ'աղա-
չեմ քեզի որ չմերժես զիս և իմ փափաքներս, թերեւս
կ'նամ օգտակար ըլլալ քեզի : Քու սիրոյդ համար բա-
բախող տաք սիրտ մը հրաշքներ պիտի գործէ : Հեռու
կեցիր բռնութենէն և բռնապետներէն, տգիտութենէն
և ճակատագրէն. Բնութիւնը ինք անձամբ պաշտպան է
անոնց բռնաւորներուն բռնաւորագոյնը : (Փուկի կու-
զայ) : Դուն մարդերուն մէջ դիւցազն մըն ես, քեզի
կը վայելեն բոլոր պերճութիւնները աշխարհիս, ես ալ
հրապոյրներէ ծնած եմ, սպաղուն երազներու երկունք...
հրաբուլիս մը կայ սրտիս մէջ որ մեծ աւերներ պիտի
գործէ : Դուն հրաշալի բաւ մը ունիս, հրաման մը ու-
նիս կարկեցնելու զայն, որոտա՛, որոտա՛, հսկայ ա-
ռիւծի մը պէս որոտա՛ ու թող հաճոյքը իր գունազեղ
պսակը դնէ քու ճակտին, թող գարուն մը չնչէ սրտիդ
վրայ, թող մայիս մը հալի երեւակայութեանդ լճին
մէջ (ձեռնամաձ) կ'աղերսեմ, կը պաղատիմ, խնայէ՛
այդ կանանչ ու թարմ հասակիդ, և մանաւանդ խնայէ՛
ինձ՝ դրժուածիս :

Հրանդ.— Այդ փափաքներդ և իղձերդ արդէն ծանօթ են ինձի, այո՛, ես ալ քեզ կը սիրեմ ու երբեք ատած չեմ, բայց գիտցիր ո՛ր չքաւեր միայն անձերը սիրել, այլ պէտք է անոնց գաղափարներն ալ սիրել. ես մարդկային թշուառութեան դէմ կուռող անձնազօ՛ն ֆէտային եմ, իսկ դուն զայն անտեսող ու տառապանքի գնով երջանկութեան փափաքող ետազաշտ հեշտամոլ մըն ես: Սիրուն բամբիչ, դուն ինքնիրենդ քու ճանապարհդ զատած ես: Դուն ոչ թէ միայն զիս չես սիրեր այլ ևս գիտակցաբար կ'ատես զաղափարի մարդը, մարդկութեան վիշտը և ազգերու ապագան:

Աստղիկ.— (Ոսֆի ելլելով) ուրեմն...:

Հրանդ.— Ուրեմն կա՛մ պէտք է ո՛ր ներկուիս այն գոյնով որով ես ներկուած եմ, որով ներկուած են բոլոր դիւցազնները և կա՛մ հրաժարիս իսպառ այն սէրէն որ լոկ մարմնական հանգամանք մը և գաղափարական ինկածութիւն մը ունի: Ես կ'ատեմ այն մարմինը որ հոգի և գաղափար չունի, զիսկ մըն է, դուն ալ այդչափ գեղեցիկ ըլլալովդ հանդերձ երբ սկզբունք և գաղափար չունիս զիսկ մըն ես նեխած ու փտած...:

Աստղիկ.— Հերի՛ք է, հերի՛ք այդքան անարդանք, մարդկութեան ծառայելը յիմարութիւն է, դուն պիտի փչրուիս տգիտութեան ժայռին զարնուելով, կեանքը անմահ չէ, կեանքը մահացու է, և վատարար կը պարունակէ ծերութիւն մը ծիւրութիւն մը ու տկար մանկութիւն մը: Հազիւ քանի մը տարիներ ունինք վայելք ու երջանկութիւն ունենալու և ա՛նա դուն անոնց դէմ զինուած ես, կը մոռնաս թէ՛ դուն ալ մարդ ես, մարմին ունիս, որով միայն մարդ ես: Հոգի և գաղափար երեւակայական բառեր են լսէ բնութեան ձայնը և անոր հաւատարիմ եղիր, բնութիւնը ճակատադրական և անողոք է:

Հրանդ.— Իսկ մա՛րդը՝ գիտակից ու կամեցող է: Աստղիկ.— Ահա, ես կ'երթամ, ու քիչ ատե-

նէն պիտի տեսնես թէ ո՞րն է դժխեմ իրա՛նութիւնը: Հրանդ.— Գնա՛, և դուն ալ պիտի տեսնես թէ ո՞րն է արդար ճշմարտութիւնը:

Աստղիկ.— Այո՛, արդարութիւն և ճշմարտութիւն կախաղանին վրայ, զնտաններուն խորը:

Հրանդ.— Իսկ անհոգի և աննպատակ գեղեցկութիւններն ալ աղբանոցին կամ գերեզմանին փտած ծոցը: (Ասելիկ կը մեկնի զայրացած)

Տ Ե Ս Ի Լ Թ .

ՀՐԱՆԴ ԱՌԱՋԻՆ

Հրանդ.— Գնա՛... գնա՛... ուր որ կ'ուզես հոն գնա, չա՛ր աղջիկ, քու ձեռքէդ ամէն վատութիւն կուռգայ բայց ես չեմ վախնար... ա՛խ, ա՛նելի է այս, ա՛նելի...: Կինը ստեղծուած է վեհագոյն կոչումով մը, մայրութեան պաշտօնին համար որ կարող է ցեղեր ու ազգեր դաստիարակելու քաղաքակրթութիւնը տարօրինակ երջանկութիւնով մը օժտելու, բայց զժբաղդարար ան եղած է միայն մարմնեղէն կախարդական հրապուրիչ մեքենայ մը և սոսկ սեռական կիրքերէ առաջնորդուելով կը ծնի գաղանային մոլուցքներ և քրմահանձոյքներ և զանոնք գոհացնելու համար ամէն գնով կ'աշխատի: Աւա՛ղ, եթէ կինները իրենց կոչման ծառայած ըլլային հաւատարմօրէն՝ այն ատեն թերեւս աշխարհի թշուառութիւնը պիտի ոչնչանար և մարդիկ որոշ չափով վայելքներու պիտի տիրանային: Երեք բան կայ որոնց հրապոյրը կը գերէ մեզ ամէնքս ալ, կը կախարդէ ամէնէն յամոռներն ալ ու այդ երեք բաներն են կին, Դրամ և Փառք: Դրամով կարելի է հասնիլ փառքի և հեշտութեան: Կին, Դրամ և Փառք, ա՛նա ապականուած մարդերու իտէալը: (Վահան, Տիրան, Աշոտ ներս կը մտնեն հեւալով.)

Տ Ե Ս Ի Լ Ժ .

ՀՐԱՆԴ , ՎԱՀԱՆ , ՏԻՐԱՆ ԵՒ ԱՇՈՏ

Երեքը միասին .— Ա՛հ , կորսուած ենք , կորսուած , պիտի բռնուինք ու չղթայակապ պիտի դատուինք անյուշ բերդերը , յանկարծակիի եկանք , ուժերը պատրաստ չեն : Մատնուած ենք . . . :

Հրանդ .— Ի՛նչ կայ , աղերք , քաջ եղէք , և ըսէք :

Երեքը միասին .— Հալածանք , հալածանք , մեզ կը հարցնեն , մեզ կը փնտուեն , և ա՛նա քանի մը վայրկեանէն հոս պիտի հասնին , փախչիլ պէտք է փախչիլ . . . :

Հրանդ .— Փախչիլ . . . մի՛նք փախչինք , ո՛չ արդերք , մենք չպիտի փախչինք , թող գողերը և մարդասպանները փախչին , թող սրիկաները և ոճաղգործները փախչին , իսկ մենք զազափարականներս անվախ կերթանք զնտանները՝ չղթայակապ , մենք ուր որ ալ երթանք՝ ազատութիւնը հետ մեկտեղ կը տանինք : Մի՛թէ բռնութեան քաղաքներն ալ զնտաններու պէս չեն , թող հալածուի՛նք գոնէ մեր դատը կը յաղթանակէ :

Երեքը միասին .— Այո՛ , այո՛ , թող հալածուի՛նք , գոնէ մեր դատը կը յաղթանակէ :

Հրանդ .— (Հանդարտեալ) բնա՛ւ պատրաստութիւն չկայ , սոսկալի բան , ի՛նչ եղան ուրեմն ժողովրդական երեք ուժեղ խումբեր :

Աշոտ .— Պաշարուեցան՝ և յուսահատական կռիւ կը մղեն :

Հրանդ .— Իսկ ազատականները :

Վահան .— Յանկարծակիի եկան , մէկ մասը թշնամիին միացաւ , երկրորդ մաս մը անձնատուր եղաւ , խիստ փոքրիկ մաս մը միացաւ ժողովրդական խումբերուն :

Հրանդ .— Իսկ մենք ի՛նչ պիտի ընենք , մի՛թէ չը պիտի դիմադրենք եթէ մեզ ձերբակալելու գան . պէտք է դիմադրել :

Տիրան .— Մեր կեանքը թանկագին է անխոհեմութեան զոհ չերթանք , եթէ պատահամար դիմադրենք ու սպաննուինք մեր նպատակը մեզի հետ մէկտեղ գերեզման կիջնէ և կը թաղուի գուցէ քանի մը դարեր :

Վահան .— Հապա ի՛նչ ընել պէտք է :

Տիրան .— Ժամանակ չանելու համար բանտարկուելու է , մինչեւ որ Հրատի բնակիչները օգնութեան հասնին :

Հրանդ .— Այո՛ , մինչեւ որ Գիտաւորը գայ , և հաւատացէք որ պիտի դայ ան , այնքան ուժգին է թըշուառութեան աղաղակը , այնքան սրտաճակիկ տառապողներու բողոքը : Տիեզերքի գանկը պիտի խուզի , բնութիւնը պիտի զարնուրի . . . :

Աշոտ .— Ուրեմն պիտի երթանք չղթայակապ ու պիտի հնազանդինք ճակատագրին :

Տիրան .— Այո՛ , գոնէ առայժմ :

Վահան .— Կը մակարերեմ թէ յաջողութեան սլայմանը յարմար ժամանակ և յարմար գետին գտնելն է : Համակերպինք , ուրեմն , ընկերներ , թող բանտարկեն մեզ :

Հրանդ .— Ուրեմն համաձայն ենք ամէնքս ալ , նախզգացումներս յօժար տրամադրութիւններ ցոյց կուտան այս հարկադրութիւնը ընդունելու : (Ոսփի ձայներ , եւ աղմուկներ կը լսուին , Ոսփիանապետը զիւնուրներով նետ կը մտնէ)

Տ Ե Ս Ի Լ Ժ Ա .

ՆՈՅՆԲ, ՎԱՍԱԿ ԵՒ ՈՍՏԻԿԱՆՆԵՐ

Վասակ .— (Հանդի գառնալով) Կոմս Հրանդ Ա՝
մատուներն դո՛ւք էք :

Հրանդ .— Այո՛ ,

Վասակ .— Յանուն ազիտութեան և բռնապետու-
թեան կը ձերբակալեմ ձեզ : Ձերբակալէ՛ զօրական (ոս-
տիկանին մէկը կը շղթայէ Հրանդը)

Վասակ .— Ովեր են ասոնք :

Հրանդ .— Իմ ընկերներս :

Երեքը .— Այո՛ , իր ընկերներն ենք :

Վասակ .— Իրեն գաղափարակի՛ց էք :

Երեքը .— Կէտ սա կէտ՝ և կատարելապէս :

Վասակ .— Ուրեմն ոստիկաններ, ձերբակալեցէ՛ք
այս մարդիկն ալ : (Կը ձերբակալեն)

Հրանդ .— Ի՛նչ է մեր յանցանքը, Պրն . Ոստիկա-
նապետ :

Վասակ .— Դուք կը հարցնէք թէ ի՛նչ է ձեր յան-
ցանքը, որքա՛ն միամիտ հարցում :

Չորսը .— Բայց պէտք է ըսէ՛ք մեր յանցանքը, ա-
ռանց անոր իրաւունք չունիք մեզ ձերբակալելու :

Վասակ .— Իրաւո՛ւնք... թշուառակա՛ններ, վաղը
մահուան պիտի դատապարտուիք և տակաւին իրա-
ւո՛ւնք կը փնտռէք... խղճալի՛ մտաւորականներ... :

Հրանդ .— Կարգելեմ ձեզ՝ մեզ ծաղրելու և անարգ-
նեղութեան ենթարկելու մեր իտէայնները : Դո՛ւք ազի-
տութեան վատ գործիքներն էք և կարող էք ամէն կար-
գի դաւաճանութիւններ ընելու :

Վասակ .— Անա պիտի ըսեմ ձեր յանցանքը . դո՛ւք
ժողովուրդին մէջ իմաստութեան սերմեր կը ցանէք,
միութիւններ և ընկերութիւններ կը կազմակերպէք,
դպրոցներ, թատրոններ, լսարաններ և ընթերցարան-

ներ կը բանաք, կը գրէք, կը խօսիք և կը գործէք յա-
ռաջդիմութեան պայանները և քնացող ազգերու զար-
գացումին պատճառ կ'ըլլաք, դուք սարուկներուն
սարուկն էք որ կը ծառայէք անոնց ձրիաբար և նոյն
խկ ձեր անձին կորուստովը :

Չորսը .— Տարէ՛ք, տարէ՛ք ուրեմն մեզ հոն՝ ուր
կը կանչէ ազիտութիւնը, որովհետեւ մենք բնաւ չպիտի
հրաժարինք մեր սկզբունքներէն և գործերէն, չենք
սոսկար բնաւ ձեր երկաթներէն և տանջանքներէն, ու-
րովհետեւ մեր սրտերը ճշմարտութեան զրա՛ր հազաճ
են : Բայց քիչ ատենէն պիտի տեսնէք Գիսաւորի մը
գալը և Գիսաւորին հետ ալ պիտի գայ մեր գաղափար-
ները գործադրելու երկնային օգնութիւնը... : (Գիսա-
ւորը հեռուէն կ'երեւի, փոխադրումներ լսյի եւ փա-
լասակում, սուկացող աղմուկներ եւ ցնցումներ :)

Վասակ .— (Սարսափահար եւ ոստիկանները զար-
նուրած կեպարանք մը կ'առնեն) Այո՛ , այո՛ , Գիսա-
ւորը... աւա՛ղ, Գիսաւորը... ս՛հ, Գիսաւորը... : (Ին-
քիմեք ժող վեղով) մի՛ վախնաք բնաւ, Գիսաւորը լոկ
երկնային մարմին մըն է, աճապարեցէք, շո՛ւա ըրէք,
կապոյտ բերդը տարէք այս անիծեալները և Գիսաւորը
թող գայ :

Երեք ընկերները .— Գիսաւո՛րը, Գիսաւո՛րը... ս՛հ,
Գիսաւո՛րը... (փոխադրում, փալասակում, գոռում,
գոչում կը շարունակուին :)

Հրանդ .— (Գիսաւորը ցոյց տալով) հոն, նայեցէք,
ընկերներ, Գիսաւորին, ան պիտի գայ կործանելու տը-
գիտութեան գա՛րը և իմաստութիւնը թագաւորեցնելու
աշխարհի վրայ : (Ամենք մէկ սեւեռած աչիւրով կը
նային :)

Վարապոյրը կ'իջնէ

Ա Ր Ա Ր Ո Ւ Ա Մ Գ .

Վերլուծում. — Բանօի սեւ արան, դրամի, հեռու-
քեան եւ փառքի դերերը, յարձակում բանօի վրայ, մո-
գական միջոցներ, ահաւոր տեսարան, Գիսաւորին երե-
ւումը :

Տ Ե Ս Ր Լ Ա .

(Տեսարանը կը ներկայացնէ բանօի որան մը, աղօս-
լոյս, բանօսարկեալները շղթայակապ պառկած են ազդին
անդին, խոր լուսքիւն կը տրեւ, մերթնդները շղթա-
ներու ձայներ կը լսուին, նաեւ խորհալու ձայներ .)

Վ Ա Ս Ս Կ Ե Ի Բ Ա Ն Տ Ա Ր Կ Ե Ա Լ Ն Ե Ր

Վասակ. — (Վարանուումով եւ սարսափահար ներս
կը մտնէ, բանօի մը անգամ կ'երթեւեկէ արանին մէջ՝
մտազբաղ) Երեք օրէ, երեք տաժանելի օրեր որ ազա-
տուեցայ հրաշքով մը՝ ապտամբներու յարձակումնե-
րէն : Բանի՛, քանի՛ գնդակներ չչելով անցան քովերէս :
Երբ մեր զինուորները դիտապատ կ'իջնային նախճիրի
ընդարձակ հրապարակին վրայ՝ մենք ստիպուած էինք
ամէն գնով այս չորս գլխաւոր պետերը անփնաս դէպի
բանտ առաջնորդել : Խուժանը մոլեգին թափով մը կը
յարձակէր և մեր ձեռքէն յափշտակել կ'ուզէր իրեն ա-
ռաջնորդները . զինուորական հինգ կարգ շղթաներու
մէջ առած էինք զանոնք, որոնք աջ ու ձախ մահ կը
սիրէին : Վտանգաւոր էր մանաւանդ իմ կացութիւնս,
որովհետեւ ոչ թէ միայն պարտականութեան ձայնին
անսալ պէտք էր այլ և յաղթանակել անպայման : Հիմա

որ անփնաս ազատուած եմ, դո՛ւ եմ, և պիտի վար-
ձատրուիմ իմ այս թանկագին ծառայութեանս համար :
Ա՛հ, ս'րքան վատ հեղնութիւն, հարիւրաւորներ սպան-
նել չորս անձեր ազատելու համար : (Պառկողներուն կը
մօտենայ եւ կը դիտէ զանոնք խուզարկու աչքերով) Հի-
մա հանդարտ կը քնանան, ճիշդ ու ճիշտ անոնք են,
երազական պատրանքի մէջ չեմ : Այո՛, կեանքիս գնով
գնուածներն են ասոնք որոնց ողջ և առողջ շղթայա-
կապ բանտարկուիլը օրհնութիւն մը եղած է ամբողջ
երկրին համար, որովհետեւ եթէ ազատ ըլլային՝ խորխոս
ջոկատներու առջեւ ինկած պիտի խիզախէին և անընդ-
ճելի թափով մը պիտի գրաւէին բռնապետական բոլոր
կայուածները և ազիտութեան դրօշը տապալելով՝ վերջ-
նականապէս պիտի կանգնէին Ազատութեան կարմիր
դրօշակը : Մ՛հ, այն ատեն երեւակայեցէք որ բռնապե-
տական շունչ մ'իսկ չպիտի ապրէր և ես ալ ուրիշնե-
րու հետ մահուան քունը պիտի քնանայի : Հիմա որ
կենդանի եմ՝ կեանքիս արժէքը լաւ գիտեմ, պաշտօնիս
մէջ պիտի բարձրանամ և հսկայի անուն մը պիտի ձգեմ
աշխարհիս վրայ : Բայց տակաւին ընելիք գործեր կան .
պէտք է որ մօտէն հսկեմ այս նշանաւոր բանտարկեալ-
ներուն վրայ՝ մինչեւ որ դայ այն երջանիկ օրը երբ իմ
ձեռքովս պիտի կատարեմ դահձապետի պաշտօնը ու
պիտի կախեմ այս վատ իմաստունները : (Մտածկոտ
կը ձեռնէ) : Ահա հարցաքննիչ դատաւորը պիտի գայ և
պիտի հարցաքննէ զանոնք իմ ներկայութեանս, ո՛հ,
ս'րքան ուրախութեամբ պիտի տեսնեմ անոնց սարկա-
նալը : (Դուռին կը մօտենայ, ոտքի ձայներ կը լսուին)
Ահա եկաւ : (Սուրեն զ ինուրի մը առաջնորդութեամբ
ներս կը մտնէ պայուսակով մը .)

Տ Ե Ս Ի Լ Բ .

ՎՍՍԱԿ, ՍՈՒՐԷՆ ԵՒ ԶԻՆՒՈՐ

Սուրէն.— (Ներս ւսնելով) ս՛ւր է Պրն. Ոստիկա-
նապետը :

Զինւոր.— Հոս, բանտարկեալներուն քով կը հսկէ :

Սուրէն.— Ապահով ես թէ հոս է, եթէ ոչ գնա՛
կանչէ :

Զինւոր.— Հիմա պիտի տեսնէք զինքը :

Վասակ.— Տէ՛ր դատաւոր, շատ ճշդապահ էք,
ես ալ ձեզի կը սպասէի : (Զինւորը կը մեկնի)

Սուրէն.— Անտարակո՛յս... կարծեմ թէ արդա-
բութեան պաշտօնեայ եմ... և կարգապահութեան նա-
խանձախնդիր :

Վասակ.— Զեր մեծութիւնը կը վայելէ արդէն այն-
պիսի կարեւոր համբաւ մը որուն արժանի է ամէն
կերպով :

Սուրէն.— Ո՛չ կատարելապէս, սա՛յայն պիտի ջա-
նանք որ մեր պարտաճանաչութեամբ արդարացնենք
այդ համբաւը :

Վասակ.— Իրաւունք ունիք, խնդրեմ քիչ մը
հանդիպէք :

Սուրէն.— Բայց կարծեմ թէ ամբաստանախնդր
կրնանք անմիջապէս հարցաքննել, այնպէս չէ :

Վասակ.— Հարկաւ և շատ զիւրութեամբ :

Սուրէն.— Ո՛ւր են արդեօք, կրնա՞ք ըսել :

Վասակ.— Հոս են, ա՛նաւասիկ :

Սուրէն.— (Յոյց տալով) ասո՞նք են մէլի, ուրեմն
արթնցնել պէտք է :

Վասակ.— Իմ կարծիքով անոնցմէ մէկը միայն

արթնցնելու է առայժմ, յետոյ երկրորդը եւ յաջոր-
դաբար :

Սուրէն.— Ի՞նչ անպատեհութիւն կայ եթէ չորսը
մէկէն արթնցնենք :

Վասակ.— Շատ մը անպատեհութիւններ կան,
միւս կողմանէ առանձին առանձին հարցաքննելը օրի-
նաւոր է :

Սուրէն.— Բայց մենք անպայման պիտի դատա-
ւարանք զանոնք, և արդէն զաղտնապէս միթէ չենք
դատապարտած : Այս հարցաքննութիւնը զոր պիտի
կատարեմ՝ ձեւակերպութիւն մըն է :

Վասակ.— Եւ սակայն ձեւակերպութիւնն ալ պէտք
է օրինաւոր ըլլայ՝ պատասխանատուութիւն չ՛րաւիրե-
լու համար մեր վրայ :

Սուրէն.— Արդարացի է, ուրեմն կրնաք արթնցը-
նել մէկը :

Վասակ.— Ո՞րը նախ արթնցնել պէտք է :

Սուրէն.— Անշուշտ, նախ պարագլուխնին :

Վասակ.— Շատ լաւ, (կը մօտեցայ Հրանդին եւ
ոտովը զսանելով) ե՛լ, ե՛լ չարագործ, ոտքի ել :

Տ Ե Ս Ի Լ Գ .

ՆՈՅՆԲ ԵՒ ՀՐԱՆԴ

Հրանդ.— (Կես մը արթննալով) Ի՞նչ կայ, հէ՛, ի՞նչ
կայ... :

Վասակ.— Հարցաքննութիւն... անա հարցաքնն-
նիչ դատաւորը եկած է և ձեզ պիտի հարցաքննէ :

Սուրէն.— Այո՛, այո՛ չուտ ըրէ, ժամանակ չու-
նիմ, չեմ կրնար երկար ատեն սպասել. այս ի՞նչքան

անտարբերութիւն, բազում չարագործութենէ վերջ ալ հանգիստ քնանալ...:

Վասակ.— Այդ ալ քաջութիւն մը կը համարեն, տէր դատաւոր:

Հրանդ.— Եթէ դուք հարցաքննութեան եկած էք, կրնաք հարցաքննել, եթէ ոչ մեր անձնակաւուրը զբաբելու իրաւունք չունիք:

Սուրէն.— Պարո՛ն ամբաստանեալ, այդ յանդուգն խօսքերուն ժամանակը անցած է այլ եւս, չէ՞ք տեսներ ձեր շղթաները, հոս բանտի մէջ ենք ուր գերիները չեն կարող հրամայել:

Հրանդ.— Եւ ոչ ալ հարցաքննիչ դատաւորները կարող են նախատանքով հրամայել:

Սուրէն.— Շատ կը սխալիք, մենք ոչ թէ միայն դատելու պաշտօնեայ ենք, այլ եւ հրամայելու և եթէ շարունակէք այդպէս խօսիլ՝ խարաղանել կուտամ ձեզ:

Վասակ.— Չնազանգի՛ք, պարո՛ն, տէր դատաւորին հրամաններուն, համբերութիւնս կը հասնի պիտի ապտակեմ:

Հրանդ.— Ես պատրաստ եմ պատասխանելու իր օրինական հարցումներուն, բայց երբեք չեմ կրնար հանդուրժել ստրկաբար իր ձրի անարգանքներուն և անվրձին նախատինքներուն:

Վասակ.— Տէր իմ, զառանցինքի մէջ է, ան տակաւին ինքզինքը ապարանքին մէջ կը կարծէ, ներել պէտք է զառանցողներուն:

Սուրէն.— Բայց և այնպէս բանաբ յիմարանոց չէ, և ես իմ դատաւորի հանգամանքովս չեմ կրնար ներել երբեք այսպիսի ըմբոստի մը որ կը համարձակի չնազանգիլ արդարութեան պաշտօնեային:

Վասակ.— Կէտ առ կէտ ճշմարիտ են ձեր դիտողութիւնները, բայց առայժմ խնդրեմ որ ներողամբտ գտնուիք:

Հրանդ.— Ես ո և է կերպով ձեր դէմ աննազանգ

և ըմբոստ չեմ գտնուած, դուք կրնաք սակայն ձեր քմահաճոյքին համեմատ ենթադրել, մանաւանդ որ տրզայական է այդ տեսակ եզրակացութիւն մը:

Սուրէն.— Շատ լաւ, պատասխանեցէ՛ք ուրեմն, պարոն ամբաստանեալ, (Պայուսակը կը բանայ, բուլբերը կը հանէ եւ կը սկսի գրել) Ի՞նչ է անուննիդ:

Հրանդ.— Կոմս Հրանդ Ամատունի:

Սուրէն.— Աստիճանով Կոմս թէ անունով:

Հրանդ.— Ցեղական ժառանգութիւնով:

Սուրէն.— Ուրիշ անուն ալ ունի՞ք:

Հրանդ.— Ո՛չ:

Սուրէն.— Քանի՞ տարեկան էք:

Հրանդ.— Երեսուն տարեկան:

Սուրէն.— Ամուսնացած էք:

Հրանդ.— Ո՛չ տակաւին:

Սուրէն.— Նշանուած էք:

Հրանդ.— Ո՛չ:

Սուրէն.— Սիրահար ունի՞ք:

Հրանդ.— Ես բնաւ մէկը չեմ սիրած այդ տեսակէտով:

Սուրէն.— Բարեկամ կին կամ օրիորդ ալ չունիք:

Հրանդ.— Կրնամ ունեցած ըլլալ կամ ոչ:

Սուրէն.— Ինչո՞ւ կը խուսափիք:

Հրանդ.— Ժամավաճառ չըլլալու համար:

Սուրէն.— Միտք չունի՞ք ամուսնանալու:

Հրանդ.— Բնաւ երբեք:

Սուրէն.— (Մեկուսի վասակին) ան է ան, հասկըցայ: (Բարձրեմ) Ինչո՞ւ համար չէք ամուսնացած:

Հրանդ.— Ժամանակ չունեցայ ատոր վրայ խորհելու:

Սուրէն.— Հապա ի՞նչ բաներու վրայ խորհելու ժամանակ ունեցաք:

Հրանդ.— Զարգանալու և մարդոց ծառայելու:

Սուրէն.— Ի՞նչ տեսակ ծառայութիւն է այն, սպա-

սաւորութիւնն ըսել կ'ուզէք. եթէ այդպէս է զարգա- նալու պէտք չունէիք կարծեմ :

Հրանդ.— Ժողովուրդը լուսաւորելու և իրեն իրա-ւունքին տէր դարձնելու :

Սուրէն.— Ուրեմն դուք ժողովրդակա՞ն էք :

Հրանդ.— Այո՛ :

Սուրէն.— Հապա ի՞նչպէս « Կոմս » էք, ծիծաղելի չէ՞ միթէ :

Հրանդ.— Ես ինքզինքս ճանչցնելու համար է որ « Կոմս » կ'ըսեմ իմ անձին քանի որ այդ անունով մի-այն կը ճանչցուիմ. պաշտօնական տիտղոսներէ չեմ ա-խորժիր :

Սուրէն.— Ուրեմն դուք ընկերվարակա՞ն էք :

Հրանդ.— Անոր պէս բան մը :

Սուրէն.— Ի՞նչ էք ուրեմն ճիշդ և ճիշդ :

Հրանդ.— Արմատական ամէն բանէ առաջ :

Սուրէն.— Թշուառա՛կան, արմատական հէ՛... և ի՞նչ բանի արմատական :

Հրանդ.— Երկիրը հիմէն բարեկարգելու տեսակէ-տով :

Սուրէն.— Եւ միթէ բարեկարգ չէ՞ երկիրը :

Հրանդ.— Բնաւ երբե՛ք :

Սուրէն.— Դարձեալ կը զառանցէք, ինքզինքնուղ-եկէք, պաշտօնական քննութեան ատեն պէտք չէ որ այդպէս անպատկառ գտնուիք :

Հրանդ.— Ըսել է ձեր հարցումներուն պատասխա-նելու ազատութիւն պլ չունինք, ուրեմն լսել հարկ է :

Սուրէն.— Կը լսէ՛ք, տէր Ոստիկանապետ, իմ դէմս ալ կ'ըմբոստանայ :

Վասակ.— Դարձեալ կը կրկնեմ թէ պէտք է խո-նարհարար հնազանդիք տէր դատաւորին հրամաննե-րուն, կը հասկնա՞ք, եթէ ոչ խարազանը պիտի գայ :

Հրանդ.— Այս անգամ դուք կը զառանցէք, ի-րաւասութիւնն չունի՞մ միթէ ըսելիքներս ըսելու. ես վստահ եմ որ բռնութեան և տգիտութեան տիրապե-տութեան տակ ծայրայեղ թշուառութեան մէջ կը հեծէ մարդկութիւնը՝ որուն ամենամեծ հաստատութիւններն են բանտերը, բերդերը, զօրանոցները և անկելանոցնե-րը, ամենալուս պաշտօնեաները՝ զէնքի, իշխանութեան և վճռի պաշտօնեաներն են... :

Սուրէն.— Այս անգամ զառանցանքը հայնոյու-թեան վերածուեցաւ, վերջը կը գղջաք, առայժմ շա-րունակենք. դուք հարստութիւնն չունի՞ք :

Հրանդ.— Ունի՛մ :

Սուրէն.— Ինչո՞ւ ուրեմն պուռժուա չէք եղած :

Հրանդ.— Անոնց հախառակ ըլլալուս համար :

Սուրէն.— Դուք անոնց հախառակելով ի՞նչ կը շահիք, չէ՞ք գիտեր միթէ որ անոնք զօրաւոր են և կատող են ձեզ ամբաստանելու և դատապարտել տալ :

Հրանդ.— Այդ ամէնը գործելու կարող են և ա-ւելին ալ :

Սուրէն.— Ձէ՞ք ուղեր օգտուել ձեր հարստութե-նէն, հարստութիւնը զօրութիւն է :

Հրանդ.— Բնա՛ւ երբեք, դրամին չեմ կարող ծա-ռայել :

Սուրէն.— Կալուածներ ունի՞ք :

Հրանդ.— Պէտք եղածէն աւելի :

Սուրէն.— Կը ցաւիմ ձեր վրայ ստուգիւ որ պա-րապ գաղափարներու համար կը հրաժարիք վայելքներէ :

Հրանդ.— Հասարակութիւնը լուսաւորելու գաղա-փարները թանկագին գանձեր են :

Սուրէն.— Ես ձեզի խորհուրդ կուտամ որ ետ կե-նաք ձեր այդ դարավերջիկ, վնասակար սկզբունքնե-րէն. ժողով՞ուրդը ով է, անոնք պարզ հպատակներ են, դուք իշխողի հանգամանք կրնաք ունենալ և օգտա-կար ըլլալ դարձեալ :

Հրանդ.— Ձեր խորհուրդները աւելորդ են ինծի համար, ընդհակառակը ես ձեզի խորհուրդ կուտամ որ բռնութեան գործիք չըլլաք և ազատագրուիք, այն ատեն թերեւս ձեր խորհուրդները յարգուելու բնոյթն ունենային:

Սուրէն.— Շեղում կայ, մե՞ծ շեղում, տեսակ մը հիւանդութիւն է ասիկա, գաղափարական հիւանդութիւն: Աշխարհը բարեկարգել հէ՛... Ի՛նչ արգահատելի նշանաբան, միթէ աշխարհը կրնայ կատարելագոյն բարեկարգուիլ:

Հրանդ.— Ա՛նմիջապէս, միայն թէ՛ բարե՛ արդողներ ունենալու է:

Սուրէն.— Ձեր ընկերներն ալ հարո՞ւստ են:

Հրանդ.— Դուք անարժէք հարցումներ կ'ընէք, մեր ընկերները ազքատ չեն, թերեւս հարուստ ալ են, ատով ի՞նչ եղած պիտի ըլլայ:

Սուրէն.— Կ'ուզեմ ձեր վիճակը հասկնալ, դուք պարտաւոր էք միայն պատասխանելու, հարկաւ պէտք է հասկնամ ձեր նիւթական վիճակը, որովհետեւ երկրի վրայ նիւթականէն կախում ունին գործերը:

Հրանդ.— Դատաւորի պաշտօնը արդարութեան պաշտօն է լոկ և ո՛չ աւելի, մեր անձնական հարատուութիւնով զբաղելու պէտք չունիք՝ չվայելիք ձեզի:

Վասակ.— Պարո՛ն, դուք չէ՞ք գիտեր թէ տէր դատաւորը իշխանութիւն ունի ձեզի ազատութիւն տալու անմիջապէս՝ եթէ իր յոգնութիւնները ձեւով մը փոխարինել գիտնաք:

Հրանդ.— Եթէ յանցաւոր մէկը ըլլայի, թերեւս իրաւունք պիտի ունենայիք ինծի այդպիսի առաջարկ մ'ընելու, բայց քանի որ յանցաւոր չեմ, ի՛նչպէս կըրնամ արդարութիւնս զբամով դնել:

Սուրէն.— (Հրանդի մօտեցալով եւ ձեռքը բռնելով) դուք ազնուական Կոմս մը կ'երեւնաք, ներեցէք իմ

ախալներուս, թիւրիմացութիւն մը կայ գործին մէջ... այնպէս չէ՞, տէր Ոստիկանապետ:

Վասակ.— Ի հարկէ այնպէս է... կամաց կամաց իմ ալ համոզուիլս կուգայ կոր որ պարոնը անմեղ է... վերջապէս ամէն բան իր կամքէն կախում ունի, կամ դատապարտուիլ կամ ազատուիլ:

Հրանդ.— (Մեկուսի) տկարանայը վատ է, տեղի տայ պէտք չէ՛, սակայն ժամանակ չահելու է (բարձրաձայն) կատարելագոյն անմեղ եմ, պարո՛ններ: (դատաւորը կ'առնէ վտասակը եւ քիչ մը անդին մեկուսի կը խօսի):

Սուրէն.— Յետաձգել պէտք է կրնայ ըլլալ որ համոզուի և խոշոր գումար մը տայ մեզի:

Վա ալ.— Եթէ ասանկներէ չչանինք հապա որոնցմէ՞ պիտի չանինք, զբպանները պարտալ են:

Սուրէն.— Բայց Գաղանի լրտեսութիւնը խիստ հըրամաններ զրկած է ծանր ամբաստանութիւններով, պատասխանատու ենք:

Վասակ.— Հոգը մի՛ ընէր, ես կրնամ զայն ձեւով մը խտրել և գործը յետաձգել քանի մը օրուան համար:

Սուրէն.— Այս պարագային յանձն կ'առնեմ, բայց չըլլայ որ քիթը հոտ առնէ, եթէ ոչ մեր յոյսը ի դերեւ կ'ելլէ բոլորովին:

Վասակ.— Կատարելագոյն կը վստահացնեմ քեզ, այս տեսակ պատուական առիթ մը ձեռքէ մի փախընէր:

Սուրէն.— Շատ լաւ, ուրեմն երեք օր յետաձգում: (Մօտեցալով Հրանդին բարձրէն կ'ըսէ) նկատելով որ դուք և ձեր ընկերները թէ ձերբակալուելու և թէ բանտին խնամութեան չդիմանալով անօտմալ վիճակ մը կը ներկայացնէք և թէ այդ վիճակին մէջ իրաւագիտապէս կարելի չէ վաւերական հարցաքննութիւն մը կատարել, հետեւաբար ձեր հարցաքննութիւնը յետաձգուած է երեք օրուան համար:

Վասակ.— Իրաւունք ունիք, թող քիչ մը հանգ-
չին և ինքզինքնին գտնեն: Մենք արդարութեան պաշ-
տօնեայ ենք և պարտաւոր ենք այս բաները նկատողու-
թեան առնելու:

Հրանդ.— Ազատ էք, արդէն այսուհետեւ հոս ենք
միշտ:

Սուրէն.— Մնաք բարով, մի մոռնաք մեր առա-
ջարկը: (Սուրեն եւ Վասակ կը մեկնին: Վահան կ'ար-
բննայ եւ աչքերը շփելով կը յօրանջի:)

Տ Ե Ս Ի Լ Ա.

ՀՐԱՆԻ ԵՒ ՎԱՀԱՆ

Վահան.— Ընկեր, ինչո՞ւ արթուն նստած ես, ի՞նչ
կը մտածես:

Հրանդ.— Եկան արթնցուցին, բան չեմ մտածեր:

Վահան.— Ո՞վ արթնցուց:

Հրանդ.— Չլսեցի՞ր, Ոստիկանապետն ու հարցա-
քննիչ դատաւորը:

Վահան.— Ուրեմն հարցաքննեցին քեզ:

Հրանդ.— Խեղկատակ բաներ մը ըրին. մարդիկ-
ները կաշառք կ'ուզեն հասկցա՞ր, և իրաւունք ունին
որովհետեւ անօթի են:

Վահան.— Է՛հ, կաշառքով ի՞նչ պիտի կրնան ընել:

Հրանդ.— Մեզ անմեղ պիտի հռչակեն և պիտի ար-
ձակեն:

Վահան.— Յանձն առի՞ր կաշառք տալ:

Հրանդ.— Ժամանակ չանելու համար համար ան-
տարբեր մնացի. կարելի՞ է միթէ տեղի տալ. նկարա-
գրի դէմ է կաշառելը. իրենք իրենց խաղ մը ըրին ու
գացին:

Վահան.— Կատարեալ կատակեւզութիւն մը խա-
ղացեր են, բայց մասամբ լաւ եղած է ժամանակ շա-
նելու համար: (Պայրուսներ, որոտուսներ, լոյս եւ փայ-
լասակում, Աոս եւ Տիրան կ'արբննան սոսկումով. Դը-
րամապաւեսութեան Ոգին ներս կը մտնէ եւ իբրեւ թէ
բանաւրկեալները չսեմնելով:)

Տ Ե Ս Ի Լ Ե.

ՆՈՅՆԻ ԵՒ ՈԳԻ

Դրամապաւեսութիւն.— Ոսկիներու տիրապետու-
թիւնը իշխանութիւն ունի երկրի բոլոր ուժերը ծախու
առնելու, բարոյական և ֆիզիքական բոլոր ուժերը:
Ո՞վ հողածիններ, համակերպեցէք Տգիտութեան պատ-
գամներուն և ան պիտի շառաչեն ձեր առջև ոսկի-
ներու տարալինները (ոսկիներ կը ցանկ) ու ձեր մահա-
նացու կհանքը անոնցմով հէշտաւէտ պիտի ըլլայ: (Բան-
տարկեալներուն գառնալով) կը ճանչնամ ձեզ, ո՞վ երկ-
րի անցաւոր ճամբորդներ, դուք երիտասարդներ էք և
գերեզմանը տակաւին շատ հեռու է ձեզմէ: Դրամին
ուժը պէտք է զօրավիգ ըլլայ ձեզի որ թշուառութեան
չհանդիպիք: Ան պիտի բանամ ձեր առջև ոսկիներու
անտեսանելի գանձարանը և ձեզ պիտի դո՞ւցնեմ, մի-
այն թէ պէտք է հնազանդիք Տգիտութեան և Բռնա-
պետութեան կանոններուն: Համաձայն էք, պատաս-
խան տուէք:

Հրանդ.— Մենք զբամի պէտք չունինք, աւելորդ
են մեզի համար ձեր այդ անխմաստ յայտարարութիւն-
ները:

Վահան.— Մենք չենք կրնար կաշառուիլ վատա-
բար և ծախել մեր սկզբունքներն ու գաղափարները:

Տիրանս. — Եթէ դուք այդքան շատ ոսկիներ ունիք, գացէք և երկրի թշուառութիւնը վերցուցէք, դուք՝ որ առաջին պատասխանատուն էք:

Ոգի. — Ուրեմն կ'արձամարտէ՞ք ոսկիներու ամենակարող զօրութիւնը որ ջլիղն է քաղաքակրթութեան: Պատրանքով մի օրորուիք, առիթը կը փախչի ու բազմազան կ'աներեւութանայ, վերջին զղջումը անզօր կը մընայ: Անա երկրորդ անգամ կը հրաւիրեմ ձեզ որ անսաք երկնային պատգամներուս:

Աշոտ. — Մենք՝ մեր աշխատութեան և քրտինքի արդիւնքը մեր ձեռքէն յափշտակուած տեսնելով հանդերձ՝ չենք կարող վատաբար կաշառուիլ ուրիշներու աշխատութեան և քրտինքի արդիւնքը կազմող ոսկիներով, զղուելի է ձեր առաջարկը, դուք որ չար ոգի մըն էք և պատճառ եղած էք երկրի վրայ ոսկիի անուսով դործուած բոլոր վատութիւններուն:

Ոգի. — Դուք խելագարներ էք ուրեմն որ կը յանդգնիք պաշտուած ոգիի մը դէմ ըմբոստանալու և անարգելու ոսկիներու բարեգործ տիրապետութիւնը: Սակայն, դարձեալ պիտի ներէի ձեզի եթէ միայն երկրի վրայ հաստատուած բռնապետական կարգերը յարգել գիտնայիք՝ արժանապէս:

Հրանդ. — Դուք անպատկառ ոգի մըն էք խառութիւն ծնած, և աշխատած էք դարերէ ի վեր դժբաղդութեան որոմներ սերմանել երկրի վրայ: Հեռացէ՛ք, հեռացէ՛ք այս տեղէն ու մեր շղթաները ու մեր տառապանքները մի հեզնէք:

Վահան. — Դուք ոճիրներէ ծնած անարդարութեան նշանաբան էք որ բարիք կ'ընէք վատերուն՝ թալլուած ու հարստանարուած ժողովուրդին հարստութիւնովը: Կորսուեցէ՛ք այս տեղէն, և՛ մեր շարտին և՛ մեր երկրին աւերակները մի հեզնէք:

Ոգի. — Ուրեմն պիտի չարչարուիք, պիտի տանջուիք. ձեր շղթաները ա՛լ աւելի պիտի ծանրանան և ազատութիւն չպիտի վայելէք բնաւ. անիծուած և անպիտան գաղափարականներ: (Կը մեկնի)

Տ Ե Ս Ի Լ Գ.

Ն Ո Յ Ն Ք

Տիրանս. — Լուր մը չ'առինք դուրսէն, ս'ըքան դըժբաղդ ենք:

Աշոտ. — Մտիկ ըրէ, խուլ թնդիւններ կը լսուին, հրացաններու և ուռմբերու աղմուկներն են, այնպէս կ'երեւի թէ ազատամբութիւնը զսպուած չէ:

Տիրանս. — Մէկը չ'ամարձակիր մեզի այցելել, այս չօրրորդ օրն է:

Հրանդ. — Բանտին մուտքը խտուրտ արգելուած է, ամէն տեղ պատերազմական վիճակ հրատարակուած է, ազատամբութիւնը կը շարունակուի:

Վահան. — Լուր առնելու համար միջոցներ կան, բայց մենք չենք զիջանիր: Վատութեան երկրին մէջ յաջողելու համար վատութիւն ընել պէտք է և մենք չպիտի ընենք:

Աշոտ. — Ժողովուրդը մեր յուսացածէն աւելի բուռն կը կուռի, հիանալի էին մանաւանդ մեզ ազատելու համար անոր ըրած հսկայական յարձակումները, համակ ղիւցաղնութիւններ էին: Կեցցէ՛ ըմբոստ ժողովուրդը:

Ամէնքը. — Կեցցէ՛ ըմբոստ ժողովուրդը: (Պայքումներ, որոտումներ, լոյս եւ փայլասակում, Հեռամուկութեան Ոգիին ներս մեկնելով)

Տ Ե Ս Ի Լ Է .

ՆՈՅՆՔ ԵՒ ՈԳԻ

Ոգի.— Անցայ դրամապաշտութեան հետքերուն վրայէն և ուր որ յաջողութիւններ ունեցաւ ան՝ ես ալ յաջողեցայ, ուր որ անյաջողութեան հանդիպեցաւ՝ ես ջանացի յաջողիլ: Ահա երկրային քաղցրութիւնները և հեշտութիւնները առատօրէն կը բաշխեմ ձեզի և խըտութիւն չեմ ըներ բնաւ: Գեղեցկութեան հրապոյրը կը սրսկեմ երկնային ցօղի պէս մարդերուն վրայ որպէս զի ախորժ զգան և վայելին կեանքը: Գուժ ու գործ, սէր ու գրգանք կը բերեմ ձեզ ո՞վ կամաւոր տառապողներ: Գուք փոխանակ երկրի գեղեցկութեան անմահութիւնը ծաշակելու կը հեծէք այս վատաողջ բանտերուն մէջ: Անձնատուր եղէք սեռական կիրքերու և բնական հաճոյքներու՝ որպէս զի երջանիկ ըլլաք:

Վանան.— Սիրոյ և հրապոյրի պէտք չունինք, մենք խմաստութեան և ճշմարտութեան թելադրութիւններուն միայն կը հպատակինք, իսկ ձեր խննէշ յայտարարութիւնները զգուանքով կ'անարգենք:

Հրանդ.— Գացէ՛ք տգէտները և յիմարները հրապուրեցէ՛ք, մենք ձեր նենգութիւններուն անձնատուր չենք կրնար ըլլալ, մտի և ոսկորի սէրը ամենազագիւր սէրն է մեզի համար:

Ոգի.— Ապո՛ւշներ, մտիկ ըրէ՛ք վայրկեան մը և պիտի համոզուիք թէ ես վստմ ձիրքերու և զգացումներու հրամայելու իշխանութիւնը ունիմ, հեշտագրգիւ յափշտակութեան վայրկեաններ կը չնորհեմ մահկանացուներուն, անմահական վայրկեաններ: Ո՛վ կիրքերու զաւակներ, ձեր ախորժակները վայելելու համար պէտք է անյապալ կատարէք բնութեան հրամանները և ոչ թէ

այդպիսի կեղծ բացատրութիւններ տալով ճշմարտութիւնը ծածկէք: Եթէ դուք բարոյական գեղեցկութիւններն ու կատարելութիւնները կը սիրէք՝ պարտաւոր էք միեւնոյն ատեն ֆիզիքական գեղեցկութիւններն ու կատարելութիւններն ալ սիրելու: Որովհետեւ առաջինները՝ վերջիններէն կը ծնին. ֆիզիքականը մայր է ամէն բայրիքներու, կիրքերը չեն կրնար զսպուել, անոնք այս կամ այն կերպով կ'արտայայտուին անպատճառ: Գուք կը կեղծէք պարզապէս:

Տիրան.— Մենք ամէն կարգի մալութիւններէն հրաժարած ենք և չենք կարծեր որ մեր կիրքերը իրենց բնական հակումով և օրինաւոր գոհացումով՝ մալութիւններ կազմեն: Ո՛չ, Գուք անոնց չափազանցութիւնը պահնք ոչ-բնականութիւնն է որ կը քարոզէք և կ'ուզէք որ կիրքերով միայն զբաղինք: Մեզի համար միջոցը նպատակ չկրնար ըլլալ, դուք չէ՛ք միթէ մարդոցը նպատակ չկրնար ըլլալ, դուք չէ՛ք որ կուժիւնը ուղիղ ճամբէն դուրս հանողը, դուք չէ՛ք որ հեշտական կիրքերուն դերի ըրած էք դասակարգներ, հեշտական կիրքերուն Գուք ըրած էք դասակարգներ, հեշտական կիրքերուն Գուք ըրած էք դասակարգներ, հեշտական կիրքերուն Գուք ըրած էք դասակարգներ, հեշտական կիրքերուն Գուք ըրած էք դասակարգներ, հեշտական կիրքերուն Գուք ըրած էք դասակարգներ:

Աշոտ.— Գուք կնոջ սորվեցուցած էք խաբել, կեղծել, դաւել, նենգել և ամէն խնդրի մէջ մատ խառնել և բոլոր ընկերական հարցերու մէջ իր մտին և ոսկորին համը դնել՝ որ կ'աշխատի ամէն գնով՝ պոռնկութեան ինքնազատ լուծել տալ գրեթէ ամէն խնդրի: Եւ, բարի նպատակով մալ գրեթէ ամէն խնդրի: Եւ, բարի նպատակով մալ գրեթէ ամէն խնդրի: Եւ, բարի նպատակով մալ գրեթէ ամէն խնդրի: Եւ, բարի նպատակով մալ գրեթէ ամէն խնդրի:

Ոգի.— Ուրեմն տառապեցէ՛ք, և ձեր չղթաները թող աւելի ամբանան, ձեր կեանքը չարչարանքներով թող հիւժի, հառաչել ու լալ թող ըլլայ միայն ձեր բաժինը, ալ թող լուծուի իմ վրէժս, դուք գեղեցկութեան և Հրապոյրի Մայրը անպատուեցիք. անզգայ և

անսիրտ էակներ: Սակայն դարձեալ պիտի ներէի ձեզի եթէ միայն Տգիտութեան հրամանները կատարելու խոստոմբ տայիք ինձի, այն ատեն ձեր շղթաները պիտի իյնային եւ ալ շարունակ աղատ ու երջանիկ պիտի ըլլայիք:

Վահան.— Մենք ձեզի պատասխանելու իսկ չենք զիջանիր, բայց հարուածել պէտք է ձեզ՝ որ դառնութիւն եւ անտաւորութիւն կը սրակէք ամէն կողմ որ թունաւոր զգացումներով վարակած էք մարդկութիւնը: Գացէք այս տեղէն եւ մեր զգացումներն ու խոտէալները մի՛ հեզնէք:

Ոգի.— Անա՛րժամներ, ա՛նա ես կ'երթամ վերաւորուած զգացումներով, որովհետեւ դուք չէք կարող նամանդամներու սեղանին մասնակցիլ:

Հրանդ.— Գիշ ատենէն ձեզի ցոյց պիտի տանք մեր արժանիքը, կոխը սկսած է արդէն ձեր փրկապիտուութեան դէմ: Յեղիքը հասկցած են այլ եւս թէ ո՛րպիսի թունաւոր վիշապներ էք Գուք եւ Գրամապաշտութիւնը, խաւար Տգիտութեան յաջողելու ստորին միջոցները: Մենք չենք կրնար ծախուիլ սրտով եւ հոգիով, մենք մեր անձին տէրն ու իշխանը պէտք է ըլլանք անդադար: Հեռացէ՛ք այս տեղէն եւ մեր ազատութիւնը եւ մեր անկեղծութիւնը մի՛ նախատէք:

Ոգի.— (Հեռանալով) խելագար յիմարներ, ապուշ անտաւորներ: (Կը մեկնի)

Տ Ե Ս Ի Լ Ը.

Ն Ո Յ Ն Ք

Աշոտ.— Ի՛վ արիւնոտ ժողովուրդ, քու դատող սուրբ է եւ նուիրական: Մենք վիրաւոր սիրահերով միշտ հաւատարիմ պիտի մնանք քու դատիդ, ալ պէտք

է որ դուն անսպասան աղատագրուիս, ա՛նա շղթաները մերն են եւ բանտերը ամենուս: Սուրբ, կրակը, տառապանքը եւ մա՛նը չեն որ պիտի կրնան յաղթել մեզի, այլ նկարագրի վատութիւնը եւ բարոյականի ինկածութիւնը:

Տիրան.— Մինչեւ հիմա, դարերու ընթացքին, ազգերու արիւնը հեղեղանման վազեց եւ ուռեցեց երկրագունդը՝ յետադիմութեան եւ մոլութիւններու համար: այնուհետեւ ալ թող վազէ յառաջդիմութեան եւ ազատութեան համար: Արիւնը կեանքի հեղուկն է, եւ ճըշմարիտ սկզբունքներու եւ գաղափարներու անարգել գործադրութեան համար պէտք է վազէ ան, պէտք է վազէ:

Հրանդ.— Ի՛նչ կ'ուզեն այս դաւաճան ոգիները մեզմէ, գարշելի էակներ:

Վահան.— Կ'ուզեն գնել մեր նկարագիրը եւ կաշկանդել մեր ուղեղը եւ մեզ բարոյապէս գերիններ եւ ստրուկներ ընել, ի՛նչ անպատկառ համարձակութիւն. ստրուկներ ընել, ի՛նչ անպատկառ համարձակում, փառաբանութեան ոգին ներս կը մտնէ ձեռքը պատկերով):

Տ Ե Ս Ի Լ Թ.

Ն Ո Յ Ն Ք ԵՒ Ո Գ Ի

Ոգի.— Գիտեմ, շատ ու շատ սպասեցիք. կը դընձանատեմ ձեր համբերութիւնը, ա՛նա եկայ: Բազում զբաղումներ ունէի. մարդկութիւնը փառքի եւ երջանկութեան գոյներովը կը ներկեմ, մեծութիւններ եւ պաշտօններ կը բաշխեմ ձրիարար, շնորհներ եւ պարգեւտօններ կը բաշխեմ առանց փոխարինութեան: Մարդիկ թող ներ կը ցրուեմ առանց փոխարինութեան: Մարդիկ թող մեր շնորհի կեանք վարեն եւ թող դո՛ւնան իրենց փառասիրութիւններուն մէջ: Գուք ալ, սիրելի էակ-

ներ, դուք ալ պէտք ունիք մեծութեան եւ փառքի, պէտք է որ հաճութեամբ լսէք իմ հրաւերներս, ես ամէն բան եմ եւ ամէնը կարող եմ տալ: Փառքի տիրապետութեան վերին իշխանն եմ, ահա ինչ որ կ'ուզէք եւ ինչ որ կը փափաքիք պիտի տամ ձեզի: անմահութեան միակ պատգամաւորը, լիազօր իր բոլոր ձեռնարկներուն մէջ: Եկէ՛ք որ պահեմ ձեր ճակատները այս անթառամ պատկերով եւ ձեզի մեծամեծ պաշտօններ, ոսկիներու առատ գումար մը, գեղեցիկներու չքնաղ ընկերութիւն մը ու այն ամէն քաղցր հաճոյքները որոնցմով միայն մարդ երջանիկ կրնայ ըլլալ: Օ՛ն, աճապարեցէ՛ք, ես ձերն եմ, ես աշխարհինն եմ: Անգործութիւնը չեմ սիրեր, առաքինութեան վեհագոյն ոգին եմ ես, բարերարելու միայն բարերարել, ահա այս է իմ բուն նպատակս:

Հրանդ.— Ուրեմն զացէք եւ թշուառ մարդկութեան բարերարեցէ՛ք՝ եթէ իրօք անկաշառ եւ անկողմնակալ էք: Սակայն գիտեմ թէ դուք միայն մասնաւորները կաշառելու համար է որ փառք պատիւ եւ վաճիք կուտաք ու երբեք չէք աշխատիր ընդհանուր չքաւորութիւնը եւ սրտաշուքները վերցնելու:

Ոգի.— Օ՛հ... օ՛հ... աւելորդ խօսքեր կ'ընէք ձեր բարերարին դէմ, ուրրմն ապերախտ էք, վա՛յ ձեզի որ բազդին ժպիտը չէք ուզեր վայելել:

Վահան.— Ձեր իշխանութիւնը անիրաւութեան վըրայ խարստուած է: Դուք անխղճօրէն կ'օգտուիք ագէտ անձերու, ագէտ ժողովուրդներու անգիտակից վիճակէն եւ անոնց արդար իրաւունքը նենգութեամբ յափշտակելով՝ կը հարստանաք եւ այնպէս մը կը ձեւացնէք որ իբր թէ բարիք կ'ընէք: Դուք կողոպուտի աւաղակ Ոգին էք եւ ձեր ներկայութիւնը մեզի համար խորին անարգանք մըն է:

Ոգի.— Վա՛յ ապերախտներ, փառքի զօրութեան դէմ՝ տկար ըմբոստներ...: Մնացէ՛ք ուրեմն շղթայակապ բանտերուն խորը:

Տիրան.— Պիտի կործանենք ձեր տիրապետութիւնը, Գիսաւորը պիտի դայ ու վերջ տայ Տգիտութեան այս համայնական անբարոյականութեան: Այն ատեն մեր վրէժը լուծուած պիտի ըլլայ, դարերո՛ւ վրէժը...:

Աշոտ.— Մարդիկ իբրբու ծառայել կրնան միայն, անոնք իրարմէ փառաւորուելու պէտք չունին, որովհետեւ հաւասարութեան սկզբունքը վեհագոյն սկզբունքն է, փառքը եւ փառաւորութիւնը կը վայելեն անոնց՝ ո՛րոնք մարդկութեան թշուառութիւնը վերցնելու համար կը գրեն, կը խօսին, կը գործեն, կը կրուուին եւ կը մեռնին՝ իրենց մաքուր արիւնը թափելով Տգիտութեան բանակներուն դէմ մղուած պատերազմներուն մէջ:

Ոգի.— Ապերախտներ... ապերախտներ, յիմար եւ ախտաւոր ապերախտներ...: (Կը հեռանայ: Դուրսէն կը լսուի հետեւեալ բայլերգը:)

Ք Ա Յ Լ Ե Ր Գ

Տգիտութեան վարձկանները ծախեցին
 Երկրագնդիս հարստութիւնն ահագին,
 Յանդգնեցան գերի վարել մարդ էակ՝
 Ատրկացնել մարդկութիւնը բովանդակ:
 Վատ բռնութեան գործիքները անհամար
 Միշտ ճնշեցին աշխատաւորը արդար:
 Թշուառ մնաց երկրագործը ժրաջան,
 Եւ սովամահ արուեստաւորն գիտութեան,
 Ախ, բարբարոս բռնութեան դէմ՝ վրէժխնդիր,
 Պայքարեցէ՛ք եւ կուռեցէ՛ք անխտիր:

Դաշնակցեր են Փառքի, Դրամի Հեշտութեան
Դասակարգեր՝ կեղեքելու յաւիտեան,
Թշուառներու Ամբոխները զրկուած,
Նօթիներու Բազմութիւնը հալածուած:

Դո՛ւք, որ անոնց սրբազան դատ պաշտպանէք,
Դո՛ւք, որ անոնց իրաւունքներն կը յարգէք,
Ուժով զարկէք Տգիտութեան ճիւղին,
Եւ քանդեցէք բանտ ու պալատ աշխարհին
Եւ հիմնեցէք Երջանկութեան սուրբ երկիր,
Հաւատարութեան, եղբայրութեան կարեկիր:

(Բանասրկեալները յափօսակուած մըսիկ կ'ընեն, յե-
ղափոխականները կը յարձակին բանսին վրայ, վասակ
ներս կը մտնէ շուարած, իրեն կը հետեւին զօրքեր, շար-
ժումներ կ'ընեն շուարած)

Տ Ե Ս Ի Լ Ժ .

ՆՈՅՆՔ ԵՒ ՉԻՆՒՈՐՆԵՐ

Վասակ. — Խուժանք բանտին վրայ կը յարձակի,
հիմա ներս պիտի թափացնէ և արիւնհակ կ'ուրբ պիտի
սկսի, (պայքումներ, գոռում գոչում) ա՛նա արտաքին
գաւիթը գրաւուեցաւ: Բա՛ջ եղիք, զինուորներ, եթէ
կռուելով մեռնինք՝ պատիւ պիտի վաստկինք, իսկ եթէ
փախչինք՝ թշնամիներէն պիտի զարնուինք վատաբար:
Պատրաստ ամէնքդ ալ և առաջին նշանին կրակ...: (Աղ-
մուկները կը շատնան, Ֆեայիները ներս կը րափան-
ցեն՝ գոչելով):

Տ Ե Ս Ի Լ ԺԱ .

ՆՈՅՔ ԵՒ ՖԷՏԱՅԻՆԵՐ

Ընկերներ, յառա՛ջ խոյացէք, բանաք գրաւել պէտք
է, գրաւել. կրա՛կ... (Հրացանագուրիւն, քանի մը
զօրքեր կ'իյնան, վասակ անձնատու կ'ըլլայ մնացած
զօրքերով: Գոռում գոչում, փալլասակում, շանքեր
կ'արձակուին, երեք Ոգիները կրակով եւ շանքով ներս
կը մտնեն զայրացած, կը շանքահարեն Ֆեայիները ո-
րակցմէ մեծ մասը կը փախչի անարեկած, Ոգիները կը
գոչեն)

Տ Ե Ս Ի Լ ԺԲ .

ՆՈՅՆՔ ԵՒ ՈԳԻՆԵՐ

Մա՛ն... մա՛ն... թող այրչն և մոխիր դառնան
իմաստունները և գալափարականները... (վասակին եւ
զօրքերուն) փոթորիկը անցաւ, զօրականներ, դուք որ
մինչեւ հիմա հաւատարմօրէն ծառայեցիք, ձեզի պիտի
վարձատրենք, մենք շանթահարեցինք թշնամիները և
պատերազմը վերջացաւ: Տարէ՛ք ուրեմն այս բանտար-
կեալները անյուշ բերդը և ձոն թող մինչեւ իրենց մա՛ր
մնան չարաչար տանջանքներու մէջ... (զօրքերը կը բու-
նեն բանասրկեալները)

Հրանդ. — Ժողովուրդին դա՛ար... Արդարութիւն,
Հաւատարմութիւն և Ազատութիւն կը պահանջենք մենք...
(պայքում, որոտում, փալլասակում, Գիսաւորը կ'երեւի)
Ամէնքը միասին. — Գիսաւորը... Գիսաւորը...

Գիսաւորը...
Տիրան. — Հրատի բնակիչներուն միջոցաւ է որ մե-
զի կուգայ Գիսաւորը:

Ոգիները. — Աճապարեցէ՛ք, շն՛ւտ, տարէ՛ք, ժա-
մանակ չունինք այլ եւս աւելի սպասելու... պէտք է
որ անպատճառ ներկայանանք Տգիտութեան մեծագոյն
Ոգիին... ա՛նա մենք կ'երթանք... (կը մեկնին)

Տ Ե Ս Ի Լ Ժ Գ .

Ն Ո Յ Ն Ք

Վաստկ. — Ա՛խ, անիծուած Գիսաւորը... կը սար-
սափի՛մ, կը սարսափի՛մ... (սարսափի եւ սոսկումի
արսայայտութիւններ կ'առնեն ամենքն ալ, գոռում, գո-
չում, փայլասակում կը շարունակուի) : Բայց ո՛չ, պէտք
է քաջ ըլլալ, պատրանքներէ պէտք չէ ազդուիլ, Գի-
սաւորին երեւումը ջղային տկարութեան արդիւնք է լոկ :
Զօրականներ, շուտով յառաջ վարեցէ՛ք այդ չարագործ-
ները :

Հրանդ և ընկերները. — Ա՛նա մենք կ'երթանք բայց
շուտով Գիսաւորը պիտի հասնի և մենք պիտի կրնանք
մեր նպատակը իրագործուած տեսնել... անկցին բըռ-
նակալները, կործանին դաւաճանները... մա՛ն Տգի-
տութեան սարսկներուն...
(Վարագոյրը կ'իջնէ)

Ա Ր Ա Ր Ո Ւ Ա Մ Գ .

Վերլուծում. — Տգիտութեան պատգամները, Տը-
գիտութեան միջոցները, դասակարգերու ստրկական հը-
պատակութիւն, գաղափարականներու դիւրացնական
արիւնթիւնը : Իմաստութեան ոգին յաւէրժանաներով
կը հասնի՝ աշտանակած Գիսաւորի մը վրայ, սոսկու-
մի և յափշտակութեան ա՛նաւոր տեսարան : Իմաստու-
թեան յաղթանակը. կործանուած Տգիտութեան տիրա-
պետութեան և շանթանարում չարագործ Ոգիներու :
Ազատութեան և ներշնչութեան գաղափարականներու :
Տառապանքի երկիրը կը հսկակուի երջանկութեան եր-
կիր : Կեանքի վայելքները ամենուն ալ հաւասարապէս :

Տ Ե Ս Ի Լ Ա .

Տեսարանը կը ներկայացնէ ընդարձակ դատճ մը
կանանչազորդ բլուրներով ծաղկասաններով ու պրս-
դասաններով : Կը խոխոչեն գետակներ եւ առուակներ
երգեցիկ բոչուններ, եւ անսառի կենդանիներ առդին
անդին ժուռ կուգան անսառներու մէջ, հեռուէն կը
նեմարուի ծովը եւ երկրի հսկայ զանգուածը անորոշ :
Կեդրոնական բարձր բլուրի մը վրայ կը գտնուի Տգի-
տութեան ոգիին ոսկիէ գանձ գոհարներով ընդերու-
զուած անոր աջ կողմը կը գտնուին քիչ մը վար դրա-
մապաշտութեան եւ փառամոլութեան գանձեր իսկ ձախ
կողմը կը գտնուի կնամոլութեան գանձ :

Տգիտութեան Ոգի. — Ոսկի մականը ձեռքը, իր
գանիւն վրայ բազմած, մտախոն եւ յզուած : Վարա-
գոյրը կը բացուի, գոռում, գոչում, փայլասակում,
փայլում, լոյսի փողփողումներ եւ ապա)

Ո՛վ Տգիտութիւն... Տգիտութիւնը անեղ է... յա-
 ջողութեան զօրաւոր Աստուածն է ան... : Անո՛ր կը
 հպատակին դարերը... զայն կը պաշտեն ազգութիւն-
 ները... : Օ՛հ, դուն մե՞ծ և յաղթական ես... քու բա-
 նակդ ստուա՛ր է, լայն է, մեծ և մեծադո՛յն անթիւ և
 անհամար... : Դուն առասպելական ես... : Առասպելն
 ես դուն... ամէն բան ես դուն, ո՛վ Տգիտութիւն... :
 Ու մտածել թէ ես ինքս եմ Տգիտութեան յանրժա-
 կան Ոգին... դարերո՛վ փառաբանուած անժա՛ն էակ
 ժը... : Սոնարհեց՞ք իմ առջևս, ո՛վ դուք իմաստուն-
 ներ և գաղափարականներ, եթէ սչ՝ ա՛նա ձեր սերունդը
 փճացնելու պատրաստ եմ... : Թա՛նձր աղջամուղջը պա-
 տած է երկրի բոլոր հորիզոնները, Տգիտութեան համա-
 տարած գոյնն է այն... : Անիրաւութիւններ, նենգու-
 թիւններ, և ամէն կարգի կեղեքումներ և բզկտումներ
 կաշաղակնն, կեղանակնն անդադար՝ Տգիտութեան
 յաւերժական նուագահանդէսը յօրինելու համար... : Բո-
 լոր աշխարհ՝ նուաճուած է և գրաւուած... : Փառքիս,
 յաղթանակիս գագաթնակէտը հասած եմ... : Անտա-
 բակոյս իմ յաղթութեանս վեհագոյն նպատակը պէտք է
 ըլլայ անփոփոխ պահել երկրավարութեան հարստաշա-
 բիչ ուժերները, դասակարգելու խտրական դրութիւն-
 ները... : Նաեւ հաստատուն ու կանգուն պահել բան-
 տերն ու բերդերը, բաւիղներն ու զննանները, գերեզ-
 մաններն ու լափերեկնութիւնները, հրեանդանոցներն ու
 յիմարանոցները, շահագործական և մենաշնորհներու բո-
 լոր հրապարակները, պատերազմներու և երկպառակու-
 թեան բնկերական կազմակերպութիւնները, որպէս զի
 ազգերն ու ցեղերը ժամանակ չունենան աղատագրուե-
 լու ու իմ արապետութիւնս կործանելու... : Անդունդ-
 ները թող փոթորկին ու դուան՝ համայնակուլ երախ-
 ներով, քառանկերը թող փրփրին դիակներով յափրացած
 և եղեռնաւ... : դաշնակութիւններ յօրինելով թող որո-
 տան երկինքն ի վեր, վիճերն ու խորխորանները թող

քրքջան մանչելով շարունակ մահ և գերեզման ըմբոսս
 մտաւորականներուն... : (Դռոււմ, գոչոււմ, որոսում,
 փայլասակոււմ, լոյսերու փողփողոււմ, Դրամապաւսու-
 քեան Ոգին ներս կը մտնէ)

Տ Ե Ս Ի Լ Բ .

ՆՈՅՆ ԵՒ ԴԲԱՄԱՊԱՇՏՈՒԹԵԱՆ ՈԳԻ

(Դրամապաւսուքեան Ոգին Տգիտութեան Ոգին առ-
 ջել Երկիւղաճուրեքեամբ կը խոնարհի :)

Տգիտութիւն.— Եկա՛ր դուն, ո՛վ Դրամապաշտու-
 թեան Ոգի, եկո՛ւր հո՛ս աջ կողմս նստէ. դուն որ ի-
 մաստուն խորհրդականս ես... : Այ պէտք է գնես տիե-
 ժաստուն խորհրդականս ևս... : Այ պէտք է ծախու առնես խելքերը, մտքերը, գա-
 ղափարները, արուեստները ու մարդկային բոլոր աղ-
 պարէղները... այո՛, պէտք է իրականացնես իմ այս
 բոլոր փափաքներս... ա՛նա, կուտամ քեզի այն ամե-
 նակարող իշխանութիւնը որ քեզ անպարտելի պիտի
 դարձնէ տիեզերքին մէջ :

Դրամապաշտութիւն.— Ո՛վ դուք տիեզերափա՛ռ
 Ոգիդ Տգիտութեան, ձեզ շնորհներէն նպատաւորուած .
 արդէն գնեք և ծախու առեք եմ բոլոր աշխարհը որ ձեր
 թոյտաւութիւնով իմս է, ամէն բան իմս է... հրաման
 ըրէք :

Տգիտութիւն.— Նիւթական աշխարհը քուքէ է
 գիտեմ, բայց կը տարակուսիմ թէ դուն չես կրցած գը-
 նել խզները, սրտերը, մտքերը ու մանաւանդ գաղա-
 փարները... ա՛խ, դուն չես կրցած գնել գաղափարա-
 կանները ո՛րոք ապստամբութիւն կը փորձեն իմ դէմս
 և իմ վիթխարի գահս կը սարսեն և իրենց օգնութեան

կր կանչեն Գիսաւոր մը որուն վրայ բաղձած պիտի գայ իմաստութեան Ոգին և իմ թագաւորութիւնս վերջնականապէս պիտի կործանէ...: (Յնցումներ, գոռում, գոչում, փայլասակում, որոտում, Գիսաւորը կ'երեւայ) Կը տեսնե՞ս, ա՛խ, կորսուեցայ... (ցնցումը կը շարունակուի) իմաստուններու և գաղափարականներու հանած ցնցումն է այս...: (Գիսաւորին կը նային սոսկումով):

Միասին.— Գիսաւորը... Գիսաւորը... Գիսաւորը...:

Դրամապաշտութիւն.— Կը սխալի՞ք, տէ՛ր իմ տէ՛ր... ես ամէնքն ալ գնած եմ, գնած, ամէնքն ալ գնած... գնուածները ձերն են, ձերը... բոլորն ալ ձերը... իսկ այն ըմբոստ գաղափարականներն ալ զնտաններու մէջ շղթայակապ կը տառապին, անոնք ա՛լ աւելի ձերն են...: Դուք մի սարսափի՞ք Գիսաւորէն, ան իր բնական չըջանն է որ կ'ընէ և անոր գալուստը երբեք առնչութիւն չունի գաղափարականներու անզօր շարժումներուն հետ:

Տգիտութիւն.— Անուխորէն կը տարակուսիմ... ես կը սոսկամ իմաստութենէն, ան յոյս է իսկ ես խաւար... ես կը սոսկամ գաղափարական ձգտումներէն որ ազատութիւն կը շնորհեն իսկ ես բացարձակ բռնաւորն եմ... ես կը սարսափի՛մ ժողովրդապետութենէն որ կոյր հաւատքի տեղ գիտութիւնը պիտի թագաւորեցնէ իսկ ես դարբնու մոլար նախապաշարունակներուն միակ պաշտպանն եմ... ազատէ՛ զիս այս գարնուբանքներէս, ազատէ՛... չո՛ւս քրէ՛ (յուսահասած եւ ընկնուած գանիկ վրայ կ'իյնայ):

Դրամապաշտութիւն.— Երկրի վրայ ազատական սկզբունքներ տարածողներուն թիւը շատ աննշան բացատրութիւն մը կը կազմէ, որ զրկուած նիւթական միջոցներէ՝ մասնուած է սովի և հալածանքի...: Բոլոր ազգերը Դրամապաշտութեան խոնարհ խնկարկունները և հաւատարիմ հպատակներն են, դուք մինչև և նիմա փոր-

ձով դիտէք թէ անյիշատակ դարերէ ի վեր մտքին և սրտին իշխած է նիւթը միայն որուն անարիւտ մոգութիւնով կախարդուած է բովանդակ մարդկութիւնը: Դուք բնաւ մի զարնուրիք այլ ընդհակառակը հրճուեցէք միանեծան նուածողի հրճուանքներով...: (Գոռում, գոչում, փայլասակում, փողփողում, Հեւսամուլութեան Ոգին ներս կը մտնէ):

Տ Ե Յ Ի Լ Գ .

ՆՈՅՆԻ ԵՒ ՀԵՇՏԱՄՈՂՈՒԹԻՒՆ

Հեշտամուլութիւն.— (Տգիտութեան առջև խոնարհելով) Կը փառարանե՛մ ձեզ, ս՛վ Տգիտութեան գերազոյն Ոգի, դո՛ւք՝ որ արեւէս և բնութենէն մեծ էք, ու ձեր սեւ խաւերով կրնաք ծածկել երկինքը և տիեզերքը մթութիւնով և սոսկումով լեցնել... դո՛ւք միակ էք, միանեծան տիեզերքին մէջ... կ'երկրպագե՛մ ձեզ... (Դրամապաշտութեան առջև խոնարհելով) Իսկ դո՛ւն, ս՛վ Դրամապաշտութեան Ոգի, վերին հսկողը նիւթի և կանգի և առաջին իշխան՝ Տգիտութեան համագոյական թագաւորութեան... կը գովարանեմ զքեզ... ձունք կը զնեմ առջևդ, ես որ քու ազախնդ եմ, բնուածն է եմ շնորհակալութեան և գոնարանութեան մալթանքներս... (Դրամապաշտութեան կը խոնարհի):

Տգիտութիւն.— Հո՛ս մտեցիր, ս՛վ իմ հրապուրիչ նաժիստս, դուն որ զրամին չբաժը յաճախ կը յաճողիս ընկու... կենդանականութեան բուռն և գեղեցիկ հեշտանքը գրգռելու և ցեղերը կուրացնելու... հոս, ձախ կողմս եկո՛ւր բազմէ... բայց միթէ կարողացա՞ր գաղափարականները, իտէալիստները, իմաստունները և գիտնականները հրապուրել մտի և սկորի գեղեցկու-

թիւններով... կրցա՞ր զանոնք ալ մտանել սիրոյ անշէջ կրակին եթէ ոչ՝ շատ դժբաղդ պիտի ըլլամ... :

Հեշտամուտութիւն. — Ախ, այն դարչելի՛ ազատականները, որոնք մարմնական դիւթիչ գեղեցիկութիւններու գէժ իսկ չեն փորձուիր... չեն նրապուրուիր մտի եւ ոսկորի զգիխիչ նմայութիւններով եւ հաղուագիւտութեն անդի կուտան միայն, հեշտագրգիւ վայրկեաններու: Սակայն ապանով եղէք որ անոնք ալ երկաթ չըլթաներով կապուած՝ բանտերու եւ աքսորներու խորը կը տուայտին՝ բոյորովին անգործ եւ անխնաս... :

Տգիտութիւն. — Բայց չեն բաւեր բանտերը, աքսորները, չլթաները եւ կախաղանները, անոնց համար ալ աւելի քու նրապոյրդ պէտք է, այո՛, պէտք է որ ախտաւորներ զառնան ու իրենց ներքին զաղափարական մարդը փճոնայ՝ տարփական սպառումներով... այսպէս երկիրը իմացական տեսակէտով վերջնականապէս աւերակներու եւ գերեզմաններու վերածուի... :

Հեշտամուտութիւն. — Ձեր վեհափառութիւնը իրաւունք ունի, գերագոյն վայելք մը եթէ կայ աշխարհի վրայ ան ալ սեռական կիրքերու վայելքն է, ախորժակներու բմբուշնումը... այո՛, մարմնի սերը, սեկորեռէրը, անորժակներու ամենազարնուրելին է որ կը որոնարեցնէ ամէնէն իմաստուններն ու զաղափարականները եւ որ բարոյական գործիչներու ձեռքով իսկ ոճիրներ գործել կուտայ... : Համբեցէ՛ք երկրի վրայ գործուած մեծամեծ ոճիրները եւ չարիքները, քննեցէ՛ք անոնց պատճառները խորապէս եւ պիտի համոզուիք թէ յաճախ սեռական կիրք կայ անոնց մէջ թագուն... ամէն անիրաւութեան եւ ամէն դաւաճանութեան խաւերուն մէջ անեղապէս գալարուած է նրապոյրի թունաւոր խժը՝ իր կախարդիչ այլազան նմայութիւններով զինուած որ իր գալարումներուն մէջ կը պրկէ սերունդներ՝ հաղիւ իրենց արփունքին թեւակոխած եւ կը թմբեցնէ առյաւելաւ, անկարող դարձնելով զանոնք կեանքի մարդկա-

ջին պահանջներուն հանդէպ... : Բարոյական անձնր... ազատական մտաւորականներ... Ժողովրդապետական յեղափոխականներ... ս'վ յիմար եւ խեղկատակ այսահարուածներ... վերջապէս հարկաւ որ մը դո՛ւք ալ անձնատուր պիտի ըլլաք խենչուութեան եւ ցոփութիւններու եւ այն ատեն ձեր խեղճները պիտի պղտորին... ձեր ս'ղբունքներու երեւակայական ցնորքներու հուրը պիտի մարի եւ մոխիր դառնայ... :

Դրամապաշտութիւն. — Աւելի յաճախակի եղած են քրամի համար, ոսկիի եւ արծաթի ամար եղած վատութիւններն ու ոճիրները : (Ոսկի սրակելով) Ոս'ի՛ն... քննչ փոյլուն եւ դիւթիչ բան... եւ ս'րքան անսահման փրկողութիւն... միջոցներու միակ ամենակարողը եւ միակ ամենաապանովը որ երջանկութեան անեղ նպատակները գործադրող մագուլթիւնն է... : Ոսկիւն... գերտակները գործադրող մագուլթիւնն է... : Իսկ դուք, ս'վ անարկու Տգիտութեան Ոգի, բարձրացէք ձեր խաւարակուտակ ամպիւնին վրայ եւ գոչեցէք իշխանաբար թէ քանի որ Դրամապաշտութի նը եւ Հեշտամուտութիւնը երկրի վրայ իրբեւ էական սկզբունքներ տակաւին պիտի պաշտուին՝ դուք կա՛ք, դուք յաւիտեան կա՛ք, ու պիտի մնաք երկնից աստղերուն պէս անմահ եւ դարերը պիտի նպատակին ձեր գոռոզ հարստութեան զանձարաններուն առջեւ... : (Ոսկիներ կը սրակէ)

Տգիտութիւն. — Բայց ե՞րբ, ե՞րբ պիտի ըլլան այդ ամէնը... տակաւին շատ պիտի սպասենք՝ վերջնականապէս մարդկային ձգտումները նուաճուած տեսնելու համար : Քանի ո՛ր գորաւոր եւ ապանով միջոցներ ունիք, ինչո՞ւ կը դանդաղիք... : Հաղարաւոր տարիներ անբաւական էին միթէ Տգիտութեան պաշտամունքը հաստատելու համար... այս ս'րքան յուսախաբութիւն... :

որ պատուութեան մը օրնասական ճգնաժամին մէջ կը փոխադրէ մեզ... : Ո՛չ, պէտք է որ այլ եւս զործենք անյուր ոճրագործութիւնով եւ սարսուսնող նախճիրներով... : (Գոռուս, գոչուս, փայլասակուս, փողփողուս, Փառամուրեան Ոգին ներս կը մտնէ դափնիե պակեերով :)

Տ Ե Ս Ի Լ Դ .

ՆՈՅՆԻ ԵՒ ՓՈՌԱՄՈՂՈՒԹԻՒՆ

Փառամուրեթիւն . — (Տգիտութեան առջեւ խոնարհելով) Կը խոնարհիմ երկիւղածութեամբ Տգիտութեանք անմատչելի դասին առջեւ, և իմ ջատագովական փառաբանութիւններս կ'ընծայեմ տիեզերաաբստափ Տիրապետութեանդ : (Դրամապաշտութեան առջեւ խոնարհելով) Մենայնորհներու Ոգիիդ առջեւ կը խոնարհիմ, դուն որ այս աշխարհին սեփականատէրն ես և անմիջական յաջորդը Տգիտութեան մեծագոյն Ոգիին, քեզի կը վայելն փառամուրեթեան երախտագիտական անհուն զգացումները : ո՛վ մեծդ Մեկինաս մարդկութեան, որ իմ բազմազան խնդրանքներս և փափաքներս լիազօրութեամբ ու զիբութեամբ կը կատարես, թող անասան մնայ իշխանութիւնդ և յաւերժութիւնդ : (Հեշտամուրեթեան առջեւ խոնարհելով) Դ՛ուն որ կիրքերութագունին ես, դ՛ուն որ կը խոնարհեցնես ամէնէն ըմբոսաններն ու գոռոզները, դուն պայծառափայլ արեւն ես և պաշտումի գողտրիկ գոնարը, չքնաղ և արժանի դաշնակիրը Տգիտութեան, Դրամապաշտութեան և փառամուրեթեան քառակ նիզակակցութեան, ընդունէ՛ յարգանքներս և փարփանքներս :

Տգիտութիւն . — Ո՛վ Փառամուրեթեան բարեգործ և սատարող Ոգիդ. ո՛չ, փառքի չքեղ դափնիներդ ըսպառեցան միթէ և կարողացան շրթայել յառաջդիմական բաղձանքները և կասեցնել մարդկային ազատական խոյանքները, մանաւանդ վայելքներու և մեծածութեան մեղրը քսեցի՛ր ապստամբ շրթունքներու վըրայ... ըրի՛ր, ըրի՛ր այս ամէնը... փառամուրեթիւնը կեանքին բուն նպատակը ըրի՛ր, կրնամ վստահիլ... :

Փառամուրեթիւն . — Ըրի, աւելին և շատ աւելին ըրի... : Փառամուրեթեան փոփրերալս նժոյզին վրայ աշտանակած դարբն, դարեր խոյացայ և ամբողջ երկբազաւնդը ողողեցի բարիքներու յորդ տարափով : Տկար ու անգօ, մարդիկներէն պատրաստեցի մեծամեծ և անզախարնակներ, թագաւորներ, իշխաններ և կառավարիչներ որոնք միայն մէկ իտէայլ այսինքն փառամուրեթեան երկրպագելով և անոր պահանջները իրականացնելով յաջողեցան անմաւութեան դափնիներ խըլեց ինձմէ և անանցանելի յիշատակներ կերտել աշխարհեց ինձմէ և անանցանելի յիշատակներ կերտել աշխարհի բոլոր հողամասերուն վրայ... : Անա ես, ազնուական հպարտութեամբ Դրամապաշտութեան կաշուութեան դիւցազնասիրտ Ոգիներու ներկայութեան կարող եմ պանծացնել յաջողութիւններս և ջատագովել փառաւորեալները և իշխանաւորները : Ու երբեք չընփառաւորեալները և իշխանաւորները : Ու երբեք չպարտուեցայ, համակերպեցան ամկրկեցայ, ու երբեք չպարտուեցայ, համակերպեցան ամբոխները, ծայրայեղ ազատականներէն, արմատական ընկերվարականներէն սկսեալ մինչեւ յիմար քրմականները և յետին ռամիկները խնկարկեցին ինձի և փառքի փայլուն աւարները յափշտակեցին ինձմէ : Դուք որ տիբապետական հսկայ բարձունքին վրայէն կը սառաքնիք եւ արեւները ձեր ոտքին տակ իբրեւ հիւլէներ կը նիք եւ արեւները ձեր ոտքին տակ իբրեւ հիւլէներ կը թաւալեն, դուք պէտք է խորապէս վստահ ըլլաք Փառամուրեթեան ճշմարիտ յայտարարութիւններուն վըրայ... : Ուրեմն հիանալիօրէն դուք ձեզ բարեբաատիկ

զգալով բարձրացէք փառաց ի փառս եւ գոռացէք ձեր որոտում պատգամները . . . :

Տգիտութիւն. — Գո՛հ ու շնորհակալ եմ ձեզմէ . . . : Հիմա ամբողջացանք եւ իմ արքունիքս այլ եւս պակաս նախարար չունի, պարզեցէք ձեր տեսութիւնները, համոզեցէք եւ վստահեցուցէք զ'ս թէ տակաւին իմ տիրապետութեանս վստահանը չէ եկած, թէ գաղափարականները, բարոյական գործիչները չպիտի քանդեն իմ իշխանութիւնս . . . : Ո՛հ, յուզուած եւ զգացուած եմ, ազատացուցէք զիս . . . ո՛հ, հպարտացաւ Գիսաւորը որ միշտ վատ նշան է եղած Տգիտութեան անկումին, որ գուշայիլ կուտայ յետագիմութեան մահը, եւ դէպի յառաջգիմութիւն հսկայ քայլ մը :

Երեք Ոգիները միասին. — Ահա մենք հանդիսաւորապէս կը յայտարարենք մեծափառ Յետագիմութեանդ գահին առջեւ թէ երկրագունդը մերն է, երկրի բնակիչները մեր գերիներն ու մեր ստրուկներն են, հաստատապէս կը վստահանանք ու կ'ազատուանք ձեզ որ անդնդային տիրապետութեանդ դէմ ու եւ է ըմբոստութիւն եւ ապստամբութիւն չկայ, իսկ Գիսաւորը որմէ կը սարսափիք երեւակայական է եւ անոր վրայ բռնածները զուտ առասպելներ են : Իմաստութեան Ոգին վերաւոր եւ օրհասական է, գաղափարի եւ սկզբունքի ղէնքերը ժանգոտած ու բթացած են . . . : Մերն է հարստութիւնը, մերն է հրապոյրը ու մերն է փառքը, աշխարհի երեակ անպարտելի զօրութիւնները եւ հսկայ խորհրդանշանները որոնք պաշարելով բոլոր մարդկութիւնը վերջին ծայր տկարացուցած ու մեղկացուցած են զայն . . . : Ոչ ոք պիտի համարձակի մեր դէմ ապստամբիլ, ոչ ոք պիտի իշխէ պատերազմիլ մեզի հետ, մեր պակուցիչ զօրութեան դէմ : Եթէ դժգոհները միաբանին եւ իրենց գլուխները վեր բարձրացնեն բողբոջա-

համար՝ մենք կը հպատակեցնենք զանոնք անմիջապէս, տալով անոնց առատօրէն դրամ, փառք եւ քաղցր վայելքներ որոնցմով իրենց դժգոհ հակումները պիտի ջլլատուին եւ համակերպող գերիներ պիտի դառնան . . . : Ահա այսքան յաջողակ ենք, ահա այսքան յաղթական :

Տգիտութիւն. — Ես ալ կը հաւատամ, այո՛, որովհետեւ հազարաւոր տարիներէ ի վեր ես եմ միահեծան իշխողը աշխարհի, աղգերու եւ ժողովուրդներու : Երկրագունդի բոլոր էակները դարերէ ի վեր վարժուած են եմ դիւրատար ուժիմիս՝ որ համակ օրէնք է եւ երկնային արդարութիւն : Իմս են զօրաւորները, քրմականները, բարեբաղանները, մեծափարթամները, իշխանաւորները, գեղեցիկները, ագէտներու եւ փառասէրներու անհամար ամբոյնները, իմս են : Այո՛, անոնք ամէնքը իմս են եւ դարձու երկայն ու լայն ընթացքին մէջ իմս էին : (Բռունցքը վեր վերցնելով) Թող սոսկայ տկարը, թող դողայ աղքատը, թող աճաքեկի իմաստունը, թող սարսափի գիտունը, թող զարնուրի բարոյական գործիչը, թող սարսույ գաղափարապաշտը, թող քստմնի ժողովրդապետականը եւ անոնք ամէնքն ալ զնտաններու անկիւնը շղթայակալ թող հեծն, լան ե ողբան որովհետեւ ամբարտաւանօրէն ժողովրդացան իմ իշխանութեանս դէմ, որովհետեւ դիւահարօրէն անարգեցին տիրանս դէմ, որովհետեւ հրամաններս . . . : եղբարհույակ անունս, զօրութիւնս եւ հրամաններս . . . :

Երեքը միասին. — Այո՛, այո՛, թող աճաքեկի իմաստունը, թող դողայ աղքատը, թող աճաքեկի իմաստունը, թող զարնուրի բարոյական գործիչը, թող սարսույ գաղափարապաշտը, թող քստմնի ժողովրդապետականը եւ անոնք ամէնքն ալ զնտաններու անկիւնը թող հեծն, լան ու ողբան, որովհետեւ ամբարտաւանօրէն ժողովրդացան մեր իշխանութեան դէմ, որովհետեւ դիւահարօրէն անարգեցին մեր տիրաններս :

հոչակ անուշը, զօրութիւնը և հրամանները...: Կեց-
ցէ Տգիտութիւնը, կեցցէ Տգիտութեան աշխարհակալ
աշքունիքը, կեցցէ անոր անդունդական կայսրութիւնը:

Տգիտութիւն.— Եւ հիմա թող գան նախ Իշխա-
նաւորները, Զօրականները և Քրմականները և իրենց
հպատակութիւնը և յարգանքները մատուցանեն վե-
հապետական արքունիքիս:

Երեքը միասին.— Այո՛, այո՛, թող գան և ան-
յապաղ թող գան: (Իշխանաւորներց, Զօրականները,
Քրմականները ներս կուգան, կը խոնարհին)

Տ Ե Ս Ի Լ Ե .

ՆՈՅՆՔ ԵՒ ԴԱՍԱԿԱՐԳԵՐ

Տգիտութիւն.— Կը հպատակի՞ք զարերու աւան-
դութիւններուն, սովորութիւններուն և ընկերական
ընկալեալ դրութիւններուն, համոզուած էք թէ երկ-
րավարութեան մեթոտները ճշմարիտ սղղբունքներու և
արդարութեան վրայ հիմնուած են. զո՞ւ էք դատակար-
գային բնական դրութիւններէն, պիտի շտրունակէ՞ք
միշտ հաւատարիմ և համակերպող մնայ Տգիտութեանս
հայրազարով ազդարարութիւններուն և մանաւանդ պի-
տի հրածարի՞ք իսպառ ժողովրդապետական, և՛ և պէտ-
քերուն հաւասարութեան և՛ ազատութեան խռովայոյզ
վարդապետութիւններէն: (Դասաւարդներ կը խոնար-
հին:)

Դրամապաշտութիւն.— Պիտի շարունակէ՞ք հաւա-
տալ դրամի զօրութեան և յօժարութիւն ունի՞ք խոտ-
տանալու որ դրամապաշտական կազմակերպութիւնները
պիտի քաջալերէք ձեր բարոյական և նիւթական զո-

նողութիւններով, մանաւանդ մենաշնորհներու ընդար-
ձակ վարկին իբրեւ օժանդակող դասակարգեր պիտի
շարունակէ՞ք ձեր ազնուապետական աջակցութիւնը՝
հարոտացնելով անդադար մեծամեծ հաստատութիւնները
և ընկերութիւնները: (Դասակարգերը կը խոնարհին)

Հեշտամոլութիւն.— Գեղեցկին հրապոյրը և մարմ-
նական հեշտանքները կարեւոր բաժին մը պիտի ունե-
նան ձեր կեանքի ժամանցներուն մէջ, պիտի հետեւի՞ք
մայր բնութեան անփոփոխելի կանոններուն և անյեղի
մայր քնութեան անփոփոխելի կանոններուն վա-
օրէնքներուն և մասնաւորապէս գեղեցկութիւնները վա-
յելել տալու կազմակերպութիւնները պիտի քաջալերէ՞ք
ձեր յաճախակի այցելութիւններով և վերջապէս հրա-
պոյրներու դիւթիչ հոսանքներուն և ներշնչումներուն
անձնատուր պիտի ըլլա՞ք անձկանօք և տենդոտ ան-
համբերութիւնով: (Դասակարգերը կը խոնարհին)

Փառամոլութիւն.— Դուք անհատաբար բարձրա-
նալու, մեծնալու և փառաւորուելու՝ ի վնաս տկարին
և անզօրին ձեր բնական հակումները պիտի գործադ-
րէ՞ք սանձարձակ և ամէն գնով, պիտի կրնա՞ք մրցում-
ներու հրապարակներուն խոշոր գործառնութիւններուն
տիրապետել, պաշտօններ և դիրքեր պիտի կրնա՞ք գը-
րաւել փառասիրական գոռոզ ձգտումներով. և ձեր
նպատակներուն հասնելու համար հնարաւոր բոլոր մի-
ջոյնները պիտի կրնա՞ք ստեղծել և խտրական ոգիով
կեանք վարել մինչեւ ձեր մա՛ր: (Դասակարգերը կը խո-
նարհին)

Տգիտութիւն.— Ահա տիրապետական հոկայ բար-
ձունքէս կը հրամայեմ ձեզ որ պարտ ու պատշաճը պա-
տասխանէք մեզի, որպէս զի վարձաարեւնք ձեզ առատ
պարգեւներով: Ոգիի յւերժական իշխանութիւնովս
(ձեռքերը դէպի առաջ տարածելով տիրաբար) և գերը-

նական կարողութիւնովս կը ներչնչեմ ձեզ որ կարողա-
նաք ձեր հարազատ գաղափարները պարզել հակիրճ
կերպով :

Դասակարգեր. — Կր խոնարհինք և կը հպատակինք
ցկեանս Տգիտութեանդ խաւարային Տիրապետութեան
և անոր Ելեալ ամենազոր Արքանեակներուն :

Տգիտութիւն և Ոգիներ. — Գո՛հ ենք, անձուեա-
պէս դո՛հ ենք ձեր հպատակութեան և հնազանդութեան
խոստումներէն : Գացէ՛ք ուրեմն, վայելիցէ՛ք աշխարհը
ու ընաւ մի՛ քրտմիք և մի՛ տառապիք : (Դասակար-
գերը խոնարհելով կը մեկնին)

Երևք Ոգիները. — Անուասիկ մեր գործունէութեան
առաջին ապացոյցը տուինք նուիրապետութեանդ և յու-
սուրից ենք որ ձեր վեհափառութեան համակրութիւնը
ալ աւելի պիտի վայելինք և պիտի քաջալերուինք ա-
պագային մեր դժուարին յանձնառութիւններուն մէջ :

Տգիտութիւն. — Կատարելապէս իրաւունք ունիք
և ես իմ բոլոր իշխանութիւնովս կ'օժտեմ ձեզ այն ա-
մէն նուիրական ձիրքերով որոնք հարկաւոր պիտի ըլ-
լան ձեզի ձեր ապագայի յանձնառութիւնները գործա-
դրելու համար : Թող դա՛ն Դրամատէրները, Փառամոլ-
ները և Հեշտամոլները և իրենց յարգանքները և հպա-
տակութիւնը յայանեն վեհապետական արքունիքիս :

Երեքը միասին. — Այո՛, այո՛, թող գան, և ան-
յապաղ թող գան : (Դրամատէրները, Փառամոլները և
Հեշտամոլները ներս կուգան, կը խոնարհին)

Տ Ե Ս Ի Լ Զ .

ՆՈՅՆՔ ԵՒ ԴԱՍԱԿԱՐԳԵՐ

Տգիտութիւն. — Կը հպատակի՞ք դարերու աւան-
դութիւններուն, սովորութիւններուն և ընկերական ըն-
կալեալ դրութիւններուն, համոզուած էք թէ երկրա-
վարութեան մեթոսները ճշմարիտ սկզբունքներու և
արդարութեան վրայ հիմնուած են... և այլն (Ն. Տեպի-
լը կրկնել մինչեւ 82 էջին քառեւեմեկերորդ տղք լե-
տոյ շարունակել)

Երևք Ոգիները. — Անուասիկ մեր գործունէութեան
երկրորդ և ամբողջական ապացոյցն ալ տուինք Քացար-
ձակութեանդ, հպարտ զգալով ինքզինքնիս որ ոչ թէ
միայն չարաչար չենք գործածած ձեր տուած լիազօրու-
թիւնը այլ և տարապայման կերպով արգասաբեր ու
պտղաբեր ըրած ենք գայն և իրաւունքով կը խնդրենք
որ բարեհաճիք հաստատուն պահել մեր վրայ ունեցած
ձեր թանկագին վստահութիւնը աւելցնելով մեր ունե-
ցածներուն վրայ նորանոր առաւելութիւններ, շնորհ-
ներ, ձիրքեր և զօրութիւններ :

Տգիտութիւն. — Քանի որ այսքան պերճախօս ա-
պացոյցներով և շքեղ արդիւնքներով կը ներկայանաք
բնիկ կալուածներուս մէջ հարկ է որ գոհացում գտնեն
ձեր խնդրանքներն ու բաղձանքները : (Ձեռքերը տա-
րածելով դէպի առաջ տիրաբար) Անպարտելի զօրու-
թիւններ, ձիրքեր և շնորհներ կը ներգործեմ ձեր էու-
թեան իտրը որպէս զի աւելի մեծ յաղթանակով նուա-
ճէք ամբողջ երկրագունդին մարդկութիւնը և իմ տի-
րապետութեանս հիմերը ամրապնդէք : Թող գան նաև
մատաւորականները, աղատականները և ըմբոստները և
հպատակութիւն խոստանալով յարգանքներ մատուցա-
նեն վեհապետական արքունիքիս :

երևք Ոգինները. — Այո՛, այո՛, թող գան և ան-
յապաղ թող գան: (Հրանդ եւ իր ընկերները ներս կը
մտնեն շրջապակապ եւ չեն խոնարհիր)

Տ Ե Ս Ի Լ Է .

ՆՈՅՆՔ ԵՒ ԴԱՏԱՊԱՐՏԵԱԼՆԵՐԸ

Տգիտութիւն. — Ինչո՞ւ համար դուք այդպէս ան-
տարբեր կը կենաք և չէք խոնարհիր աշխարհի տիրա-
պետական գահին առջև, այս ս՛րքան պարտազանցու-
թիւն:

Ոգինները. — Չխոնարհի՛ք որդիական զգացումներով
այս գերբնական գահին առջև որպէս զի վայելք և
երջանկութիւն ունենաք աշխարհի վրայ:

Հրանդ. — Մենք հարստանորոջ վատ բռնութեան
կարմիր գահին առջև չենք կարող խոնարհիլ և կը հը-
րաժարիւք ձեր մեզի ընելիք վարձատրութիւններէն սի-
բայօժար:

Աշոտ. — Տառապող աշխարհին հառաչանքներով
անած ենք մենք. աշխարհը թշուառութեան նախճիրնե-
րու վիճն է և ե դուք այդ նախճիրներուն դա՛նճները:
Մենք ոչ թէ միայն չենք խոնարհիր այլ և մեր զայ-
րոյթը կը յայտնենք ձեր անպատկառ ոճրագործութիւն-
ներուն դէմ: (Ոգինները սպառնական շարժումներ կ'ը-
նեն:)

Վահան. — Մենք կը խոնարհինք իմաստութեան և
գիտութեան, հաւասարութեան և եղբայրութեան ոգի-
ններուն առջև միայն և կայսպանենք ձեր սպառնական
շարժումները:

Տիրան. — Ի՞նչ ժամանակէն ժողովրդապետութիւնը
պիտի հիմնուի աշխարհի վրայ և Տգիտութիւնը իր ար-
քանակներով պիտի գահալիժի սանդարածետական
բաւիղները, չարագործ, և դաւածան ոգիներ...:

Տգիտութիւն. — Կը լսէ՞ք, ա՛ն... որքան ամբար-
տաւան և յանցազարտ յայտարարութիւններ: Պէտք է
որ դատեմ ձեզ անաչառ արդարութիւնով ձեր արժանի
պատիժը տալու համար ձեզ: (Դառնալով ոգիներուն)
Ի՛նչ է այս երիտասարդներուն յանցանքը ըսէք ինձի
առանց վարանուի: Պէտք է վերջ մը տալ անպայման
ասոնց ջղազար կամէութիւններուն:

Դրամապաշտութիւն. — (Մօտենալով և խուզար-
կու աչքով դիտելով) Կ'ամբաստանեմ թէ դրամը չեն
սիրեր և կը հակառակին անոր ամենակարող զօրու-
թեան:

Տգիտութիւն. — Մ... օ... ոճիր է, սճիր...
ինչէր կը լսեմ, անհանդուրժելի է, անհանդուրժելի...:

Հեշտամուլութիւն. — (Մօտենալով և խուզարկու
աչքով դիտելով) Կ'ամբաստանեմ թէ մարմնական կիր-
քերը կ'անարգեն, չեն հրապուրուիր գեղեցիկ սեռէն և
անտարբեր կը մնան վայելքներու և հաճոյքներու հան-
դէպ:

Տգիտութիւն. — Վա՛յ, վա՛յ չարագործութիւն...
բնութեան վիժածները... թող արեւ աշխարհ չտեսնեն:

Փառամուլութիւն. — (Ուշադրութեամբ դիտելով)
Կ'ամբաստանեմ թէ իրենց փրօփականներով իմաստու-
թիւն և գիտութիւն կ'ուսուցանեն հասարակ ժողովուրդ-
դին և պայքար կը մղեն փառաորեակներու և իշխառ-
նաւորներու դէմ:

Տգիտութիւն. — Օ՛հ, օ՛հ, եղբերի՛ր արարքներ...
ըսել է դուք էք որ կը հակառակիք տիմար նախանձա-
խնդրութեամբ իմ տիրապետութեան: Բայց դուք ալ
մարդ էք, կրնաք սխալած ըլլալ, ևս պիտի ներեմ ձե-
զի եթէ իմ պայմաններս ընդունիք: Կ'ուզէ՞ք որ ազատ
ու երջանիկ ըլլաք. — հպատակեցէ՛ք Տգիտութեան և ա-
ռասպելնորու: Կ'ուզէ՞ք որ վայելէք աշխարհը. — խո-

Կարնեցէք դրամին և անոր պայմաններուն առջև: Կ'ուզէ՞ք որ կեանքերնիդ հեշտութիւն դառնայ և յաիրաւնայ խնջոյքներով ու զուարճութիւններով.— սեզի արեւէք գեղեցկութեան կախարղէչ հմայութիւններուն եւ անոնց դիրկը նետուեցէք, Կ'ուզէ՞ք որ վերջապէս յարգուիք ու պատուըուիք աշխարհիս վրայ եւ բնաւ չտառապիք.— փառամոլութեան ետեւէն վաղեցէք, ամէն գնով եւ ամէն միջոցով անոր դիմեցէք որ պիտի տայ ձեզի իր անսպառ շնորհներէն: Անա բարեկամաբար կը յորդորեմ ձեզ հանդիսաւորապէս, հրաժարեցէ՞ք ձեր այդ երեւակայական ցնորքներէն և անզօր իտէայիներէն ու պիտի սիրուիք ու պիտի յարգուիք ու պիտի փառաբանուիք: Դուք քաջ երիտասարդներ էք պէտք է որ կեանքի բարեքները սիրէք, անոր պարգեւները վայելէք անզուսպ սիրով և կրակոտ իղձեւով: Անա կը հըրամայեմ ձեզ որ ներշնչուիք մեր երկնային զօրութենէն և միասին արտայայտէք ձեր գաղափարները:

Հրանդ եւ ընկերները.— Մենք կ'անարգենք Տգիտութեան խաւար իշխանութիւնը, մենք կը նախատենք Դրամապաշտութեան խարղախ միջոցները, մենք կ'արնամարնենք Հեշտամոլութեան ստորին կիրքերը, մենք կը պարսաւենք Փառամոլութեան մատնիչ ու դաւաճան հակումները: Մենք Գաղափարը կը պաշտենք, մեր իտէայը գիտութիւնն ու իմաստութիւնն է, մենք հալածուած ու ճնշուած մարդկութեան անձուէր առաջնորդներն ենք, մենք ժողովրդեան դատին անձուբարց ուխտակներն ենք և մեր այս սուրբ ուխտը, մեր վեհագոյն նպատակը պիտի իրագործենք: Չենք վախնար ձեր ոպառնալիքներէն եւ չենք զիջանիր ձեր ազատ շնորհներուն: Անա Գիսաւորը կ'երեւայ. (Ոգիները սարսափահար Գիսաւորին նայելով)

Ոգիները. — Գիսաւորը... Գիսաւորը կուգայ...

ան, պատրանքի մէջ չենք... Գիսաւորը կուգայ... փախչինք այս դիւթական վայրերէն... անա կայծակի արագութեամբ պիտի հասնի Գիսաւորը... չուտ փախչինք դէպի Տարատար... (Փախչելու փորձեր կ'ընեն բայց գամուած կը մնան իրենց տեղերը: Գիսաւորը աւելի կը մօտենայ, որոտում, փայլատակում, երկրաւելի կը մօտենայ, որոտում, փայլատակում, երկրաւշարժ, Ոգիները կը կործանին: դաները կը տապալին)

Հրանդ եւ ընկերները.— Գիսաւորը Իմաստութեան Ոգիին հրեղէն կառքն է որ պիտի գայ... անա եկաւ ու ձեր վատթար տիրապետութիւնը պիտի կործանէ առյաւէտ: Թող սարսափին վատերն ու դրուժանները, թող զարնուրին Տգիտութեան Դրամապաշտութեան, թող զարնուրին Տգիտութեան ստրուկները... Հեշտամոլութեան և Փառամոլութեան վրէժխնդիր անա եկաւ Գիսաւորը, ճշմարտութեան վրէժխնդիր ոււուճըր, Ան հասաւ ալ... արդարութիւնը վերջնակաւ նապէս պիտի յաղթանակէ, հաւասարութիւնը յաւիտեան պիտի թաղաւորէ, երկիրը պիտի ազատուի իր արիւնարքու վամպիրներէն և գիշակեր բորխիներէն և Գիսաւորը երջանկուքեան երկիրը պիտի հիմնուի... (Գիսաւորը աւելի կը մօտենայ, անելի որոտումներ, կայծակներ և փայլակներ, գոյնզգոյն լոյսերու փողփողումներ, ցընցումներ... դուբսէն կը լսուի): Սարսափ Տգիտութեան, սոսկում Դրամապաշտներուն, սոսկում փառամոլներուն... անա Գիսաւորը կուգայ, իր վրէժխնդրութեան վրէժխարի թափովը կը հասնի... անա իմաստութեան Ոգին եկաւ, իր Գիսաւորը արագ հասաւ... Թող ճենճերին դաւաճանները, թող մոխիր դառնան վատերը... (Անաւոր երեւոյթները կը շարունակուին, Ոգիները փոռուած գլխովին... եւ օգնութիւն... կը հռնդան, խնայեցէ՞ք մեզի... օգնութիւն... օգնութիւն...)

Հրանդ եւ ընկերները. — Ոճրագործները զթուփեան
 արժանի չեն, դաւաճաններուն սարսափ եւ մահ կը վա-
 յկէ: (Դուրսէն կը լսուի) Սարսափ Տգիտութեան, սոս-
 կում Դրամապաշտներուն, ա՛նա Գիտաւորը կուգայ,
 սարսափ Մարմնապաշտներուն, սոսկում Փառամոյնե-
 րուն... ա՛նա Գիտաւորը կուգայ, իր վրէժխնդրութեան
 վիթխարի թափովը կը հասնի... ա՛նա Իմաստութեան
 Ոգին եկաւ, իր Գիտաւորը արագ հասաւ... թող ճնն-
 ճերին դաւաճանները, թող մոխիր դառնան վատերը...
 (կը լսուի հետեւեալ երգը)

ՔԱՅԼԵՐԳ ԻՄԱՍՏՈՒԹԵԱՆ

Իմաստութեան Ոգիդ արդար
 Բեզ կը սպասենք մենք անդադար,
 Այ հերիք է Տգիտութեան
 Խաւարին մէջ հեծնէք այսքան.
 Իմաստութեան արեւներուն
 Լոյսը շողա՛ մեր սրտերուն:

Ա՛նա եկաւ մեծ Գիտաւոր
 Իմաստութեան այն փառաւոր,
 Վրէժի աստղը եկաւ հասաւ
 Գիտութեան ջահ բորբոքեցաւ.
 Երջանկութի՛ւնը ամէնուն
 Պիտի արուի զրկուածներուն:

Ըմբոսս անձերը թող ցնծան,
 Գաղափարները թող պանծան,
 Բարոյականը թող ծաղկի,
 Ըշմայտութի՛ւնը փողփողի,

Իմաստութեան բանա՛յն հասաւ
 Թշուառութիւնն անհետացաւ:

Ոճիրներու կրկիրն ա՛նա
 Երջանկութեան դրախտ կը դառնայ.
 Տգիտութեան հսկայ կալուած
 Գիտութեան դաշտ կ'ըլլայ ծաղկած.
 Եղբայրութեան շնչէ զեփիւտ
 Երկրագնդիս վրայ համասփուտ:

Մախուած հողեր, ծախուած ծովեր.
 Գնուած հանքեր մենաշնորհներ՝
 Ամէնուն ալ բաժին կ'ըլլան
 Սկզբունքովը հաւասարութեան
 Երկիրն ա՛նա երջանկութեան,
 Վայելքներու կ'ըլլայ ոստան:

(Երգին երկրորդ համարին Իմաստութեան Ոգին եւ
 Յաւերժա՛արսներ վար կ'իջնեն Գիտաւորին վրայէ
 տեսարանիս վրայ, ա՛նաւոր երեւոյթները կը շարունա-
 կուին. Իմաստութեան Ոգին կը կրէ թագ եւ մական,
 յաւերժա՛արսները կը կրեն պսակներ իրենց գլխուն
 վրայ, անուշա՛ոտ բուրվառներ, ջահեր եւ պսակներ ի-
 րենց ձեռքերուն վրայ:)

ՏԵՍԻԼ Ա.

ՆՈՅՆՔ, ԻՄԱՍՏՈՒԹԵԱՆ ՈԳԻ ԵՒ ՅՍԻԵՐԺԱՆՐԱՄԵՐ

Իմաստութեան Ոգի. — Աշխարհի սրտածմբիկ ան-
 սարաններէն վեր բարձրացան տառապանքի հառաչանք-
 րըն ու թախիծները եւ աստղերու ափեղբրքը սաստիկ
 յուզման ու վրէժի զգացումներով տողորեցին: Արեւ-

ներու անսահման երկինքը խողովեցաւ, բոցեղէն հրատները ամաչեցին, լոյսի և կրակի ովկիանոսները մռնչեցին, երբ լսեցին որ դեռ խաւարը կը տիրապետէ երկրի վրայ, դեռ հրեթն ու սուրը կը բռնապետեն և՛ ազգերը և՛ մարդկութիւնը կը ճոճուան թշուառութեան ազճամղջային անդունդներուն խորը: Մայր բնութիւնը իր արդար զայրոյթով սրտմտեցաւ և ուժգին որոտաց իր անդառնալի հրամանները. «Ճումարսուքեան եւ արդարութեան վրէժը քող լուծուի, քող մեկի խաւարի բունաւոր սիրապետքիւնը, երկալունդը քող սքալործուի եւ երջանկութիւնը հիմնուի վերջնականապէս, Իմաստութեան Ոգին Գիսաւորով քող սլանայ արագ իմ պատգամներս կատարելու»: Անջրպետի անհեթեթ զանգը ուժաները արձագանգեցին բնութեան այս բացարձակ հրամանները: Զայներու, որոտումներու, գոռումներու, մռնչումներու քառսը զողանջեց: Վրէժ, վրէժ գոռացին անձայրածիր աստղերը, վրէժ, վրէժ մինչեցին անսահման Գիսաւորները, վրէժ, վրէժ որոտացին հրաբորբք արեւները և տինգերապարփակ մեգամածները վիթխարի բոցեր և կողեր ժայթքեցին ու նոր Գիսաւոր մը կերտեցին և ես անոր վրայ աշտանակած զրկուեցայ իրրեւ վրէժի լիազօր պատգամաւորը որպէս զի գամ և այրեմ ոճիրներու նրկիրը և սրբագործելով այս դըժբաղդ մուրակը՝ չքացնեմ եղեռնաւորները. ու երջանկութեան անանց դարունը փչեմ երկրագունդիս վրայ: Այլեւս թող մարդկութիւնը իր լացը դադրեցնէ, անոր արիւնը պիտի բոսորանայ ու պիտի դուռի իր թուհաւոր միքրոսխերէն: Հաւաքուեցէ՛ք դուք, ս՛վ իմաստութեան հարազատ երկրպագուներ, զի ես անխնայ պիտի շանթաւարեմ Տգիտութիւնը և անոր վատ Արքանեակները, սրովնաեւ ամբարտաւանօրէն անարգեցին լուսեղէն արեւները և խաւարը սիրեցին, որովնաեւ ան-

պատկառօրէն այրանեցին աստղերու յաւերժական շնորհները և միայն մթութիւնը պաշտեցին...: Շանթահարեցէ՛ք ուժգին չարի և խաւարի այս Ոգիները, թող ալ լուծուի թշուառ մարդկութեան արդար վրէժը. շանթաւարեցէ՛ք ուժգին և անանց խնայելու... (յաւերժաւարեցէ՛ք ուժգին և անանց չար Ոգիները որ կը ճոճուան, «Գիթութիւն գիթութիւն... օգնութիւն կը պաշտենք»):

Հրանդ եւ ընկերները. — Վրէժ, վրէժ և միայն վրէժ կը պաղատինք:
 Իմաստութեան Ոգի. — Շանթաւարեցէ՛ք դարձեալ և ուժգին... և թող պղծուած արդարութիւնը իր վրէժը յազեցնէ... (Գարձեալ շանթեր կ'ալ ձակուին չար Ոգիները կը մահանան, Իմաստութեան Ոգին կ'երգէ)

Արարչագործող անիշ Մայր Բնութիւն,
 Եւ ազատութեան պաշտպանը արթուն,
 Նոր յաղթանակիս շքեղ պատուանդան
 Նուիրագործէ յուէտ անսասան,
 Թող որ գիտութեան սուրբ սկզբունքով,
 Մարդկութիւնն սյրի, բորբոքի խանդով,
 Գաղափարներու սիւսեմ շնորհներ,
 Հէզ զաւակներուս սրտին մէջ աւեր,
 Անմահ իդձերով ճամբուրեմ թշուառ
 Այս մարդկութիւնը՝ վատութեան տւար,
 Անոր վերքերը վիշտերն անաւոր,
 Բուժեմ դարմանեմ չունչովս բոսոր,
 Այս թշուառութեան անդունդն վերածեմ
 Վե՛ն երջանկութեան դրախտի մը վսեմ:

(Յաւերժաւորսերը կ'երգեր հետեւեալ յանկերգը)

Հրապոյրներու բարի կիրքերուն
Վայելքի վայրկեանն հնչեց ալ ուժգին
Տառապողները յոյսով փողփողուն
Թող երջանկանան փառքով ա՛նագին,
Ժառանգութիւն է այս հարուստ երկիր
Զրկուածներուն անաէր անպաշտպան :
Գիսաւորն եկաւ ձիրքով համակիր
Ճնշուածները փրկել անպայման,
Թող անիրաւուած ամբոխներ ցնծան,
Մերկ և անօթի ամբոխներ պանծան,
Հանճարի Ոգին յաղթեց չարութեան,
Երկիրն ողողեց լոյսով գիտութեան :

Ոգի. — (Շղթայակապներուն) Ինչո՞ւ այդպէս կապուած են ձեր ձեռքերը, աշխատութեան այդ պատուական և ազատ գործիքները, միթէ դո՞ւք էք աշխարհի գրկուածները : Ո՛հ, այս ի՛նչ չարաչար պատիժներ տրուած են ձեզ, ինչքան անլուր բարբարոսութիւն : Ուրեմն շղթաներով կապեցին ձեզ և անարգարար գերի վարեցին, չարչարեցին, տանջեցին և ձեր արդար իրաւունքները ոչնչացուցին :

Հրանդ եւ ընկերները. — Մենք իմաստութեան եւ գաղափարի սիրահարներն ենք, տառապանքի ըմբոստ բողոքարկուները, լոյսի և ճշմարտութեան խրոխտ ջահիլները, մեր լեզուները լուսուցին, մեր գրեխները կարկեցուցին, ու մեր ձեռքերը շղթայելով գերի վարեցին և անալու զնտաններու խորը բանտարկեցին . . . :

Ոգի. — Բակեցէ՛ք ուրեմն ասոնց շղթաները, քակեցէ՛ք և թանկագին պատկեր դրէ՛ք ասոնց ճնշուած գլուխներուն որովհետեւ փառքի և անմահութեան պը-

սակները ասոնց կը վայելեն : (Շղթաները կը քակեն) : Ով սիրասուն զաւակներս, ես ձեր գաղափարներու մայրն եմ, խանդակաթ ծնողը ձեր ազատ սկզբունքներուն : (Թաշկինակ մը հանելով) Թողէ՛ք որ սրբեմ՝ ձեր արիւնխառն քրտինքներն ու արցունքները : (Սրբելով) Վերաւ՛ր ու սգաւ՛ր զաւակներս, արիւնտ և վշտակիր զաւակներս . . . :

Ո՛հ, այսքան վատութիւն արեւներու տակ անպատիժ . . . կեղեքեցին, հալածեցին, շղթայեցին, չարութեցին, սպաննեցին և մորթեցին իմաստութեան սերունդեցին, սպաննեցին և դաւածան զօրուգը, չարի և վատութեան ոգիները և դաւածան զօրութիւնները : Բայց ա՛նա Գիսաւորը ձեր վրէժը լուծեց, ճշմարտութեան աչքն է անիկա և արդարութեան ուսմբբը : Սակայն, ո՛հ, պատմեցէ՛ք ինձի թէ ինչն՛ր, ինչն՛ր ըրին ձեզի՛ եւ ձեր համախոհներուն, ա՛նա կը ներշնչեմ ձեզի իմաստութեան գերբնական Հուրը, ըսէ՛ք եւ համարձակ ըսէ՛ք :

Հրանդ եւ ընկերները. — Գաղափարներու բեմերը լուսուցին, մամուլը սակինքով կաշտուեցին, դատաւորները ծախու առին գնեցին, երկրագործին, արհեստաւորին եւ արուեստաւորին աշխատութեան արդիւնքները յափշտակեցին, սով ու սուր սիւնեցին, թալան ու հրդեհ՝ ծաւալեցին ամէն կողմ : Մեր ուսումնարանները, մեր թանգարանները կրակեցին, մեր ուսումնարանները, մեր լտարաններն ու թատրոնները փակեցին : Խուզարկեցին տուններն ու խրճիթները, օղէն ու լոյսէն զրկեցին մեզ : Գիրք, գաղափար, միտք, գիտութիւն եւ խորութիւնը հաւատաքնութեան առեանը հանեցին : Կախաղանով եւ խարոյքով պատմեցին իմաստութեան աչույն ըմբոստացողները, ճշմարտութեան, եւ գիտութեան խուզարկուները : Երկիրը իրենց մէջ բաժնեցին, սակաւաթիւններու մէջ, սնունդները ամբարեցին երկաթազատ շտե-

մարաններու մէջ, պատարաններն ու գործարանները, ճամբաներն ու կամուրջները վարձեցին: Պատերազմներն ու սպանութիւններ գործեցին, ցեղեր ու ազգեր գերե վարեցին: Ըրին, եւ ըրին... ամէնէն անուր բաները անողատիժ ըրին, զրպարտեցին անմեղը, դաւեցին արդարը, անարգեցին երկրագործը, անիրաւեցին աշխատաւորին, զրկեցին այրին և որբերու հայր թունաւորեցին: Մեր առջև գոցեցին ճամբաները, ծովերը քաղաքներն ու գիւղերը և բացին միայն բանտերը, բերդերը, անքորավայրերը, հիւանդանոցները, գերեզմանատունները: Հողերն ու ջուրերը սպախանեցին, մթնոլորտը վարակեցին, առողջարար անտառները հրոյ ճարակ ըրին: Միջրոյններու համաճարախնորուն մատնեցին արտաւորուած մարդկութեան շառաւիղները, և գոռողացած խաւարի մեռեալներ կանգնեցին: Ստորին կիրճերու բազիններ շինեցին:

Ոգի. — Այլ, այսուհետեւ վիշտ ու չարչարանք չպիտի ունենաք. ահա թող վկայ ըլլան երկնային լուսաւորները և այս հրաբորբոք Գիսաւորը: Մենք այլ ևս չառ մօտէն պիտի հսկենք յառաջը իմութեան ախոյեաններուն վրայ, պիտի սուգենք երկիրը կրակի և լոյսի հեղեղներով. միջրոյններու և մակաբայժ կենդանինն ու սողմը պիտի ոչնչացնենք: Ամէն տեղ կեանք, ամէն տեղ շնորհ, ամէն տեղ օրհնութիւն և երջանութիւն պիտի սփռենք: Եւ չարիքները բարիքներով պիտի դարձանենք, չոր միսիթարութիւններ չեն որ բերած ենք ձեզի ո՛չ, այլ հատուցում, ձիրք ու ուրազեւ: Հիմա որչափ որ երկիրը դժոխքի կերպարանք ունի՝ մենք զայն ընդհուպ դրախտի պիտի փոխենք: Բայց տակաւին շանթեր պիտի շառաչեն, բայց տակաւին մեծ հրդեհը պիտի ճարակի՝ երկիրը սրբագործելու և նուիրագործելու համար: Դ.ւ.ք բնաւ մի՛ վարա-

նիք, եւ համարձակ ձեր յառաջըլիմական գործերուն ձեռնարկեցէք, դո՛ւք իմ ազնուական աշակերնեւս, իմաստութեան և զիտութեան անունով կը վստահացնեմ ձեզ որ պիտի կրնաք հասնիլ ձեր նպատակներուն և իտէալներուն:

Հրանդ և ընկերները. — Ուրեմն մենք երախտագէտ պիտի մնանք ձեզի, ո՛վ իմաստութեան անարատ Ոգի, յաւէտ երախտագէտ որ մեր վերջին աագնապին ատեն հասար և արագ հասար, և Գիսաւորովդ վրէժ լուծեցի: մարդկութեան դուժմաներէն: Հիմա վստահ ենք յո՛ւ ընութիւնը իր գեղեցիկ յատկութիւններով պիտի պճնուի և մարդկութիւնը իմաստութեան և գիտութեան անսահման աւարը պիտի բաժնուի՝ հաւասարապէս և յաւիտեան Երջանիկ պիտի ըլլայ և յաւիտեան անմահ:

Ոգի. — Վերջին պատուէրս թող ըլլայ ձեզի, կարօտի և սիրոյ պատուէրս: Զանացէք սիրոյ և միտութեան դասեր, օրինակներ տալ այս թշուառ մարդկութեան: Ամէն բանէ չլիք սիրեցէք իմաստութիւնն ու գիտութիւնը, մշակեցէք վսեմ գաղափարներն ու ազգիտութիւնը, մշակեցէք վսեմ գաղափարներն ու ազնիւ սկզբունքները: Ամէն խորհուրդի և ամէն գործի մէջ ճշմարտութիւնը փնտռեցէք, հանսպաղ արդարութիւնը և հաւասարութիւնը գործադրեցէք: Կշտացուցէք և գոհացուցէք մանաւանդ քրտնաթար գործացէք և գոհացուցէք մանաւանդ քրտնաթար գործացէք և այն ատեն թշուառութիւնը երկրի վրայ ւորները և այն ատեն թշուառութիւնը երկրի վրայ չպիտի համարձակի չրջան ընել ու պիտի հեռանայ ամօչպիտի համարձակի չրջան ընել ու պիտի հեռանայ ամօթաներկայացուցիչներ, մնա՛ք բարով, մի՛ մոռնաք իմ պատուէրներս, յիշեցէք որ իմ սերս և ուժս ձեզի հետ տուէրներս, յիշեցէք որ իմ սերս և ուժս ձեզի հետ պիտի ըլլան յաւէտ: Յոյս ու լոյս առէք Գիսաւորէն, ուժ ու ձիրք առէք իմաստութենէն, (ձեռնհամբայր մը տալով) մնա՛ք բարով:

Հրանդ և ընկերներ. -- (ձեռնհամայրներ տալով)
 երթաք բարով, ո՛վ չ՛քնաղ Ոգիդ Իմաստութեան,
 մեր զգացումները և մեր պաշարուժը նեւ մէկտեղ տա-
 րէք... անա մենք յայսով ու լոյսով ցօղուած, ուժով
 ու ձիրքով քաջալերուած պիտի շարունակենք յառաջ-
 դիմութեան երկայն ճամբան՝ անսայթաք ու անխռով՝
 երթաք բարով... (ձեռնհամայրներ տալով, ոգին և յա-
 ւերժանարմները Գիսաւորին աշտանակած կը նեւանան
 որոտում, փայլատակում, դոյնդոյն լոյսերու փողփու-
 ղումներ, Գիսաւորը կ'աննետի, վարագոյրը կ'իջնէ):

Վ Ե Ր Զ

Վերլուծում Բ. Արարուածի. — Մարմնական աէր,
 Կնաջ անկումը, Մատնութիւն, Հալածանք, Չերբակա-
 լութիւն Գաղափարականներու, Գիսաւորին երեւումը,
 անաւոր տեսարան:

<< Ազգային գրադարան

NL0352641

45531

45